

1980/81:145

Onsdagen den 20 maj

Kl. 10.00

1 § Justerades protokollet för den 12 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

1980/81:2200 till skatteutskottet

1980/81:2201 och 2202 till civilutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter

Konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:24

Lagutskottets betänkanden 1980/81:23–25 och 27

Utrikesutskottets betänkanden 1980/81:25 och 27

Kulturutskottets betänkande 1980/81:33

Näringsutskottets betänkande 1980/81:67

4 § Granskning av statsrådets tjänsteutövning m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1980/81:25 med anledning av granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning.

Anf. 1 TALMANNEN:

Dechargedebatten uppdelas liksom tidigare år i flera avsnitt. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende, och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälda talare haft ordet övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Beträffande avsnittet Granskningsarbetets omfattning och inriktning samt avsnitten 1–8 har ordet begärts av Hilding Johansson.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Anf. 2 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Under de senaste veckornas regeringskris och politiska spel mellan de borgerliga partierna har den politiska krisen i Sverige förvärrats. Krisen är emellertid äldre. Delvis är den en följd av den form av parlamentarism som har praktiserats sedan hösten 1976.

Parlamentarismen finns som bekant inskriven i 1974 års regeringsform, och vår författning förutsätter en fungerande parlamentarism. Tyvärr nödgas vi konstatera att den fungerat dåligt under regeringen Fälldin II. Eftersom denna parlamentarism är något för partierna gemensamt, något vi alla sätter högt, bör vi alla uppleva detta som otillfredsställande. Regeringen Fälldin I hade inslag som vi kritiserade med hänsyn till parlamentarismens funktions-sätt. I regeringen Fälldin II framträdde delvis samma tendenser, och vissa av dem förstärktes. På grundval av de granskningar som konstitutionsutskottet har utfört har vi under denna punkt ställt samman några iakttagelser. Vad som hänt efter granskningen har bekräftat våra iakttagelser och vår kritik. Splittringstendenserna var så starka inom regeringen Fälldin II att den har gått till historien.

Vi socialdemokrater i konstitutionsutskottet har anklagats för att ha en för svag förmåga till inlevelse i de särskilda betingelserna för en koalitionsregering. Det är möjligt att det fordras en alldeles speciell inlevelseförmåga för att helt fatta vad som hände inom ministären Fälldin II. Men vår inlevelse var dock tillräcklig för att vi skulle se splittringstendenserna, vilka ledde till att ministären föll.

Det torde vara svårt att i dessa dagar hävda att regeringen Fälldin II var en starkt sammanhållen regering som uppträdde som en enhet. När man inte kan påstå detta, gör man i stället gällande att den enhetliga regeringen är enbart ett socialdemokratiskt ideal och inte en nödvändig del av vår parlamentarism. Jag har en annan uppfattning. Den stöder jag på förarbetena till vår nuvarande regeringsform. Enligt dessa är regeringen ett kollektiv, uppbyggt kring statsministerns person, som förutsätts hålla samman av gemensamma politiska värderingar och målsättningar. I debatten ställer man ibland mot detta grundlagsbestämmelsen "Skiljaktig mening skall antecknas i protokollet" och utgår ifrån att det finns en sådan rätt att anteckna en skiljaktig mening. Visst finns detta, det förnekar jag inte ett ögonblick. Men enheten är definitivt bruten när statsråden i viktiga frågor, framför allt i frågor av stor principiell räckvidd, gör sådana anteckningar i protokollet.

I konstitutionsutskottets material finns ett exempel på detta, nämligen när folkpartistatsråden med utrikesminister Ullsten i spetsen anmälde skiljaktig mening till regeringsprotokollet i beslutet om Sandviks ansökan om dispens från Sydafrikalagen. Självfallet hade dessa statsråd rätt att göra sådana anteckningar, och jag riktar ingen kritik mot dem för att de gjorde det. Frågan är emellertid: Varför nöjde de sig med sådana anteckningar? Och framför allt: Varför ställde inte utrikesministern sin plats till förfogande? Onekligen hade han lidit ett svårt nederlag i en utrikespolitiskt betydelsefull fråga. Detta nederlag tillfogades honom inte av riksdagen, utan av

regeringskollegerna. Under alla förhållanden visar detta exempel att regeringen inte uppträder som en enhet.

I massmedierna har nämnts att förutvarande ekonomiministern skall ha övervägt möjligheten att avge en reservation i ett ärende som han själv kontraserade, en proposition till riksdagen av stor betydelse, och att denna anteckning skulle vara hemlig. Senare har han trätt fram och sagt att detta var att uppfatta som ett skämt. Framtiden får avgöra hur det förhåller sig, men vare sig det rör sig om något slags försök eller ett makabert skämt måste jag säga att händelsen visar att vår parlamentarism är sjuk. Först i en sådan situation för man in sådant som hemliga reservationer, eller skämtar om att det skall kunna förekomma sådana hemliga reservationer.

Vi får akta oss, så vi inte får en form av "reservationsparlamentarism". Det stämmer inte med den parlamentarism som regeringsformen förutsätter.

Vidare avslöjar konstitutionsutskottets material andra motsättningar inom regeringen, exempelvis mellan industriministern och ekonomiministern om handläggningen av stödet till NCB, och mellan industriministern och kommunikationsministern om det ifrågasatta stödet till Kalmar Varv. Tidigt framträdde motsättningar om den ekonomiska politiken, och som bekant splittrade skattepolitiken regeringen. Regeringen Fälldin II höll inte mer än ett och ett halvt år.

Som en följd av motsättningarna får man långdragna beslutsprocesser. Detta minskar i hög grad effektiviteten hos regeringen. Den beryktade långbänken tycktes vara den andra Fälldinregeringens käraste möbel. Troligen kommer den att stanna kvar under regeringen Fälldin III. Under alla förhållanden fanns den under de gångna veckornas regeringskris. Man kan också konstatera att olika regeringsmedlemmar beskyllde varandra för att dra ärendena i långbänk sedan regeringen Fälldin II hade upplösts. Konstitutionsutskottets material ger belägg för dessa påståenden, och i den följande debatten kommer fler exempel att nämnas. Låt mig peka på handläggningen av NCB-ärendet som drog ut på tiden väldigt långt från det att den startade i regeringen till dess en proposition avlämnades. Låt mig nämna Telub-affären, där ärendet föredrogs för utrikesministern i december 1977 men där man fick ett samlat regeringsbeslut först i februari 1981. Låt mig också nämna behandlingen av Sydafrikaärendet, som låg månad efter månad i regeringen.

När man hållit på länge med frågor fattar man plötsligt beslut, ibland utan att under den långa behandlingen ha tagit fram erforderligt underlagsmaterial för besluten. Det mest framträdande exemplet i konstitutionsutskottets material är ändringar i reglerna för beräkning av basbeloppet. Regeringen satte åt sidan de krav på remisser till myndigheter och sammanslutningar som regeringsformen förutsätter, och hela behandlingen visar en mycket stor nonchalans, inte bara mot oss här i riksdagen utan mot hela det svenska folket, som i hög grad berörs av dessa förändringar.

Detta sätt att behandla ärenden leder till en stark försvagning av regeringsmakten. I sista hand är det människorna i vårt land som blir lidande av detta. Den nuvarande ekonomiska situationen kräver en regering med

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m. .*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

handlingskraft och förmåga. Långdragna beslutsprocesser och ändå i många fall improvisationer förvärrar avsevärt situationen. Regeringen vidtar inte de åtgärder som situationen kräver. Dagar, veckor och månader går. Så improviserar man plötsligt någonting. "Långbänken" och improvisationerna är också ett hot mot parlamentarismen. De underminerar nämligen människornas förtroende för det parlamentariska systemet.

Man påstår ibland att det är statsminister Fälldins kynne som gör långbänken till kanslihusets viktigaste möbel. Något ligger det kanske i detta. Men väsentligen torde orsaken vara regeringens sammansättning. Den grundades främst på ett nej till socialdemokratin, och den grunden håller inte någon längre tid för positiva insatser.

Parlamentarismen innebär ett samspel mellan regering och riksdag. Detta samspel förutsätter att statsråd inte för riksdagen bakom ljuset – förre handelsministern Burenstam Linder har lämnat vilseledande uppgifter till riksdagen i Telub-affären. Samspelet förutsätter vidare att regeringen följer riksdagens beslut och att statsråd inte genom uttalanden eller på annat sätt gör det omöjligt att förverkliga dem. Ännu mindre kan en regering handla i strid mot ett riksdagsbeslut. Den kan vara missnöjd med ett beslut som riksdagen har fattat, men den måste ändå förverkliga det. Vill ett statsråd inte göra detta, så har han inget annat att göra än att avgå. Han får inte försöka hindra att beslutet genomföres eller tänja ut ärendet, så att riksdagens intentioner nonchaleras. Det finns flera exempel på detta, särskilt från industriminister Åslings sida, i konstitutionsutskottets material.

Parlamentarismen innebär vidare att statsråden tar ansvar för vad som händer i kanslihuset. Statsråden i regeringen Fälldin II skyller inte bara på varandra utan flyttar gärna över ansvaret till underordnade tjänstemän. Det träder särskilt väl fram i Telub-affären. Interiörerna från den visar hur man flyr bort ifrån ansvaret. Detta ger inte bara ett olustigt intryck, utan det strider också mot parlamentarismens bärande grundsatser. Statsråden och regeringen som ett kollektiv har ansvaret inför riksdagen. Låt mig erinra om att det i regeringsformens 1 kap., det som handlar om statsskickets grunder, står i 6 §: "Regeringen styr riket. Den är ansvarig inför riksdagen." Detta ansvar kan inte flyttas över till tjänstemän under statsråden.

Fälldinparlamentarismen innebär en politisk kris. Den minskar regeringens handlingskraft och underminerar förtroendet för parlamentarismen och demokratin. Denna kris hotar att permanentas, om inte dess svagheter övervinnes eller landet får en regering som arbetar på ett annat sätt än regeringarna Fälldin I och II. De har varit majoritetsregeringar men ändå svaga, därför att de har varit splittrade och inte uppträtt som en enhet. De har ofta dragit ärendena i långbänk, gärna improviserat, inte tagit ansvar och nonchalerat riksdagen i det nödvändiga samspelet mellan regering och riksdag. Mot denna form av parlamentarism, Fälldinparlamentarismen, riktar vi vår kritik.

Herr talman! Jag yrkar bifall till samtliga socialdemokratiska reservationer i detta ärende.

Anf. 3 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! I regeringsformen fastslås att konstitutionsutskottet skall granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Vidare fastslås att det åligger utskottet att meddela riksdagen vad utskottet vid sin granskning funnit förtjäna uppmärksamhet.

Med detta som utgångspunkt kan det vara på sin plats att något beröra granskningsarbetets inriktning. Denna granskning är ju en form för riksdagens kontroll av hur regeringen fullgör sina uppgifter. Det finns några allmänna iakttagelser, som också har sin giltighet i år.

För det första finns det en benägenhet att ge vissa formella handläggningsrutiner stor plats, medan betydligt mer komplicerade frågor, där regeringens handläggning borde granskas, inte får samma plats. Frågor om utgivningen av Svensk författningssamling och remisser till lagrådet kan vara nog så viktiga, men det måste också vara viktigt att undersöka hur regeringen handlägger utvisningsärenden med stöd av den s. k. terroristlagen eller hur den bedriver energipolitiken, för att nämna exempel. Detta allmänna intryck gäller också årets betänkande, även om några mer kontroversiella frågor behandlas.

För det andra kan man iaktta att det eller de partier som innehaft regeringsmakten under den tid granskningen omfattar har en benägenhet att inta en ursäktande och överslättande hållning till regeringens och de enskilda statsrådets eventuella fel. När socialdemokraterna regerade försvarade socialdemokraterna i utskottet vad regeringen gjort, medan de borgerliga petade i en rad detaljer. I dag kan man se ombyttas roller. Visserligen kan de borgerliga kosta på sig att uttala att förhållandena i fråga om propositionsavlämnandet och för sent utkomna författningar är otillfredsställande. Moderaterna tycker också att man inte bör använda uttrycket "regeringen" när det gäller det centerstyrda industridepartementet. Men generellt sett sluter de borgerliga upp bakom regeringens göranden och låtanden. Ju större fråga, desto tydligare markeras detta.

För det tredje vill jag peka på den orimliga ordningen att samtidigt som konstitutionsutskottet är riksdagens organ för granskning av regeringen, så har inte alla partier samma möjligheter att delta i arbetet. Detta förhållande har framträtt särskilt tydligt i år. Förutvarande och nuvarande statsråd, statssekreterare och andra ansvariga i den s. k. Telub-affären har bildat kö utanför konstitutionsutskottets sammanträdeslokal för att utfrågas, men ett av riksdagens partier har varit förhindrat att delta i granskningsarbetet.

Jag vill ställa en direkt fråga till konstitutionsutskottets ordförande: Är det inte hög tid att lösa frågan om utskottsrepresentationen så att alla partier på likvärdiga villkor kan delta i arbetet?

Vi har från vänsterpartiet kommunisterna i år anmält fyra frågor för granskning, nämligen handläggningen av energipolitiken, vissa utvisningsärenden, statlig kreditgaranti till Bo Cavefors förlag och vapenexport till Indonesien. Av någon anledning har samtliga dessa frågor hamnat under rubriken Övriga frågor som någon sorts restpott. Om detta är uttryck för

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

värderingar inom utskottet av vad som är viktigt så är det ganska anmärkningsvärt.

Enbart energipolitiken borde vara värd en grundlig granskning av utskottet. Vi har haft en folkomröstning om energipolitiken. Handläggningen av energifrågorna inom regeringen har sannerligen inte varit oomtvistad. I regeringen har samtliga linjer i folkomröstningen varit företrädade. Nog borde handläggningen av energipolitiken lyftas fram till att bli en av huvudfrågorna i granskningsarbetet, även om inte utskottet självt valt att ta upp frågan.

Andra företrädare för vpk-gruppen kommer att ta upp de olika frågorna till behandling och i vissa fall framställa yrkanden, varför jag inte närmare skall gå in på de ärenden vi anmält till granskning.

Sällan har en enskild fråga i granskningsarbetet tilldragit sig sådan uppmärksamhet som den s. k. Telub-affären gjort i år. Till detta har naturligtvis det förhållandet bidragit att det tydligen varit en "tolkningsfråga" – för att använda ett aktuellt uttryck – vem som vetat vad i regeringen. Men också utrikespolitiska ställningstaganden har givetvis spelat in. Särskilt för folkpartisterna bör det vara en besvärande magplåga att agera både som Israels främsta språkrör och som regeringens försvarare. Det går liksom inte ihop. Vi återkommer till frågan om Telub-affärens handläggning.

Låt mig beröra några av de årligen återkommande granskningsfrågorna. Också i år har vi ett avsnitt i följetongen om propositionsavlämnandet. Änjo refererar konstitutionsutskottet till sina tidigare uttalanden om behovet av kraftfulla ansträngningar för att komma till rätta med de otillfredsställande förhållandena och uppnå en bättre planering. Även när det gäller förseningar i utgivningen av författningar konstaterar utskottet att någon nämnvärd förbättring inte skett. Fråga är väl hur länge konstitutionsutskottet skall nöja sig med att konstatera allvarliga brister och bara notera att inga förbättringar har skett, trots upprepade uttalanden. Har ni i utskottet övervägt att skärpa tonen, exempelvis när det gäller propositionsavlämnandet?

När det gäller remisser till lagrådet bör noteras att utskottet funnit att ett antal lagförslag som borde ha remitterats till lagrådet inte remitterats, och regeringen har heller inte motiverat varför så ej skett. De borgerliga partierna brukar betona lagrådets roll, men när de regerar är det tydligen inte lika viktigt. Det bör noteras att utskottet betonat vikten av att skälen till att lagrådet inte hörts blir redovisade. Men frågan är om detta räcker.

Parlamentarismen och regeringens beslutsformer har fått ett särskilt avsnitt i granskningsbetänkandet och även en särskild reservation. I flera ärenden som tagits upp i årets granskning har aktualiserats frågor som berör parlamentarismen och regeringens beslutsformer, skriver konstitutionsutskottet. Därefter företas en allmän genomgång av gällande regler. Men kopplingen till de aktuella granskningsfrågorna uteblir. Därigenom blir heller inte redovisningen särskilt meningsfull.

De socialdemokratiska reservanterna i utskottet söker koppla sin kritik mot regeringen i fråga om parlamentarismen och regeringens beslutsformer till några konkreta problemställningar. Kritiken gäller bl. a. att regeringen

inte uppträtt som en enhet. Något annat var kanske heller inte att vänta av en regering med så många motsättningar inbyggda. Vad som hänt den senaste tiden kan utgöra en illustration.

Beslutsprocesserna inom regeringen har varit långdragna, skriver reservanterna och styrker detta med exempel. Tilläggas kan möjligen att i vissa andra avseenden – när det gäller attackerna mot den ekonomiska och sociala standarden – har snabbheten varit stor, alltför stor t. o. m.

Reservationen innebär också en sammanfattning av kritik som återkommer på andra avsnitt i detta betänkande och där kommer att debatteras. Utskottsmajoriteten däremot söker komma förbi frågan genom en allmän redovisning. Det är knappast en dialog om parlamentarismen som förs mellan majoritet och reservanter i denna fråga. De talar förbi varandra.

En reflexion som man gör när man läser detta avsnitt i betänkandet är att den avgörande frågan om regeringens handlande ligger utanför granskningen, nämligen den om att regeringspartierna lovat en politik men fört en helt annan.

Men, herr talman, frågan om svikna vallöften faller tydligen inte under vare sig KU:s eller KO:s granskning. Det blir väljarnas sak att företa den granskningen!

Anf. 4 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Konstitutionsutskottets socialdemokratiska ledamöter har i sin reservation klagat över att parlamentarismen inte har fungerat tillfredsställande i Sverige under år 1980. Jag vill börja med att markera att vi diskuterar 1980. Senare timade händelser är förvisso värda en diskussion, men det är inte det som behandlas i utskottets betänkande.

Det må naturligtvis vara socialdemokraterna obetaget att tycka vad de vill om den borgerliga regeringens sätt att fungera under 1980, men i så fall måste man väl konstatera att vad vi skall syssla med i dag är en konstitutionell granskning av det här ämnet. I reservationen ser man fastmer allmänna slängar, som torde höra bättre hemma i förstamajmöten. Jag tyckte mig i Hilding Johanssons anförande höra reminiscenser från det förstamajtal som jag är övertygad om att han har hållit. Möjligtvis skulle, herr talman, hans anförande ha passat i en allmänpolitisk debatt i denna kammare.

Särskilt genant är det ju att kritiken mot parlamentarismen kommer från ett parti, som under åren 1973–1976 icke ens hade en egen majoritet i riksdagen utan regerade med lottens och kommunisternas hjälp. Icke förtyvägrade man bestämt att avgå och hävdade att man väl höll sig inom den fungerande parlamentarismens ramar. Herr talman! Man hade ingen egen majoritet, man kunde regera genom en lapsus i grundlagen. statsministern var utnämnd innan och han kunde icke tvingas i väg med ett misstroendevotum på grund av att vi hade ett jämviktsläge. Företrädare för detta parti riktar nu en massiv kritik mot den regering som ändå har en rösts majoritet i denna kammare under det år som vi här diskuterar.

De sakfrågor som tas upp ger knappast något stöd för att man skall kunna rikta en konstitutionell kritik mot regeringen avseende år 1980. Att det

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

förekommit olika meningar i vissa frågor, t. ex. i NCB-frågan, är väl inte särskilt märkligt. Icke ens under det långa socialdemokratiska maktinnehavet var statsråden alltid överens. Jag vill bara nämna den långa debatt som vi hade om Vindelälven för att visa att det på högsta nivå inom socialdemokratien fanns de mest olika meningar i en omdiskuterad och viktig fråga.

I vad gäller Sydafrikafrågan är det bara att konstatera att det förekom reservationer inom regeringen också under den socialdemokratiska epoken, bl. a. i en så pass viktig utrikespolitisk fråga som baltutlämningen. Då reserverade sig tre statsråd mot regeringens beslut. Det förekom också reservationer under den rödgröna koalitionen. Finansminister Wigforss reserverade sig mot ett förslag av Gustav Möller, bara för att nu nämna några exempel på reservationer i modern tid.

Att vissa ärenden har tagit lång tid kan ju bero på att beredningen har krävt det. Vi har tidigare i utskottet konstaterat att socialdemokraterna tog lång tid på sig för att företa vissa utnämningar, men man menade då att det inte var något problem. Bara ett exempel, herr talman: Riksbanken stod en tid i mitten av 1970-talet utan ordförande i hela nio månader, därför att socialdemokraterna icke lyckades få fram en kandidat. Landshövdingen i Kopparbergs län stod obesatt en lång tid, därför att den socialdemokratiska regeringen icke orkade bestämma sig för en kandidat. Jag skulle kunna ta upp kammarens dyrbara tid med att räkna upp en lång rad exempel. Det intressanta är att socialdemokraterna i konstitutionsutskottet på den tiden – det finns ju svart på vitt på detta – med all kraft försvarade de här långa tidsutdräkterna. De ansågs vara nödvändiga för en tillfredsställande beredning av ärendena.

Att regeringen skulle ha flytt från ansvaret eller vilselett och visat nonchalans mot riksdagen klingar inte särskilt trovärdigt. Det finns ingen anledning att här gå in på de många sakfrågor som finns med i den socialdemokratiska kritiken mot parlamentarismen. Man har helt enkelt gjort ett potpurri på det som sedan återkommer i betänkandet, och det finns anledning att visa respekt för kammarens ledamöter genom att ta var sak på sin plats under dagens debatt.

Att låta ett antal sinsemellan vitt skilda ärenden bilda underlag för slutsatsen att parlamentarismen har fungerat dåligt under 1980 är enligt min mening alldeles befängt. Man må tycka vad man vill om besluten i vissa sakfrågor, och man må tycka att regeringen har fört en felaktig politik, men några brott mot parlamentarismen har sannerligen icke begåtts. I så fall tycker jag att socialdemokraterna skall vara så hyggliga och precisera dessa.

Det är ett rimligt krav att så sker när man inledningsvis konstaterar "att parlamentarismen inte fungerat på ett tillfredsställande sätt under 1980". Den fråga som man måste ställa sig, och jag riktar den till socialdemokraterna, är:

Har några brott begåtts av regeringen eller riksdagsmajoriteten mot gällande grundlag?

Den frågan måste man ju kunna få ett direkt svar på. Svaras det ja, så har vi

rätt att få koncisa besked om på vilka punkter brott har begåtts.

Svaras det däremot att man mera allmänt politiskt har anledning till missnöje med den utveckling som vi har haft i landet, så innebär ju det att det är socialdemokraterna som skall tolka huruvida den förda politiken står i överensstämmelse med grundlagen eller inte.

Herr talman! Något som varit kännetecknande för årets granskning är att socialdemokraterna ställt helt andra krav på den borgerliga regeringen än de ställde på sig själva när de satt vid makten. Vad som varit tillåtet för Jupiter har icke varit tillåtet för oxen. Helt ogenerat kritiserar man beslutsprocesser som man själv med förtjusning använde sig av.

Samtidigt som man vråker kritik över borgerliga statsråd, så vet vi att socialdemokraterna i konstitutionsutskottet när det var en socialdemokratisk regering var mycket tjänstvilliga när det gällde att finna förståelse och absolution för socialdemokratiska misstag. Man kritiserar nu, herr talman, Telub-affären, men hur var det med socialdemokraternas handläggning av IB-affären? Man kritiserar nu NCB-affären, men hur var det med socialdemokraternas handläggning av förenade fabriksverken och Statsföretag AB på sin tid? Man talar om att besluten har tagit lång tid och att de varit improviserade. Men hur var det när energikrisen kom 1973 och den dåvarande socialdemokratiska regeringen icke i tid kunde lägga fram en finansplan?

Man talar om nonchalans mot riksdagen. Men hur var det 1972 när den dåvarande socialdemokratiska regeringen utan att fråga riksdagen band oss för miljardåtaganden i det s. k. Bai Bang-projektet?

Herr talman! Den socialdemokratiska kritiken får tas för vad den är, nämligen ett försök att utnyttja konstitutionsutskottet och dechargeinstitutet för att rikta en allmän kritik mot borgerligheten. Det har de rätt i, men de borde ha valt ett annat forum. Nu klirrar det rejält i det socialdemokratiska glashuset.

Anf. 5 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag har lärt känna Anders Björck som en ytterst konservativ person. Men att han är så konservativ att han fortsätter att föra en dechargedebatt med de socialdemokratiska regeringarna som lämnade kanslihuset 1976 kunde jag dock inte föreställa mig. Sedan dess har det funnits en allmän borgerlig regering, en folkpartiregering samt en andra borgerlig regering, och nu har man bildat en tredje. Men herr Björck arbetar med det som var före 1976.

Självfallet tar vi upp parlamentarismen, därför att den är inskriven i grundlagen. Det är vår skyldighet att undersöka hur den fungerar. Vi kritiserar inte parlamentarismen som sådan – tvärtom. Vi slår vakt om parlamentarismen. Vår kritik dikteras av att vi vill att denna parlamentarism skall vara fungerande.

Hur Anders Björck än vrider och vänder på sammanhangen lär han inte komma ifrån att vad som hänt de senaste veckorna utgör en bekräftelse på de tendenser vi kunde iakttä redan 1980, nämligen att regeringen Fäldin II var

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsar-
betets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

starkt splittrad. Hur man än vrider och vänder på sammanhangen kan man inte komma ifrån att moderaterna har gått ut ur denna regering, antagligen inte för att stärka regeringen utan för att man var missnöjd med den. Detta innebär att man nu har fått en regering som stöds av ett mindretal här i kammaren. Min kritik, som jag utvecklade den för en stund sedan, gick ju ut på att trots att regeringarna Fäldin I och II hade majoritet var de på grund av den form av parlamentarism som uppstod svaga och inte så handlingskraftiga som de kunde ha varit i kraft av sin riksdagsmajoritet. Detta har funnit en försvarare i Anders Björck, som jag väl egentligen skulle ha hälsat välkommen till oppositionen, för i dag tillhör han den.

Anf. 6 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Att jag vågade ta exempel som låg bara några år tillbaka i tiden beror inte på min eventuella konservatism, som jag icke ett ögonblick skäms för utan tvärtom är stolt över. Att jag tog upp dessa exempel beror på att det är ett dubbelspel, herr talman, att kritisera företeelser under den borgerliga regeringens tid och samtidigt – där har Hilding Johansson i hög grad som ordförande i konstitutionsutskottet varit medansvarig – med liv och blod, som det förr hette, försvara exakt samma företeelser eller t. o. m. ännu värre företeelser i samma genre under tider med socialdemokratisk regering. Jag kritiserar detta därför att det måste vara litet konsekvens i konstitutionsutskottets arbete. Den konsekvensen måste bestå i att om den socialdemokratiska delen av konstitutionsutskottet ansåg att man med en socialdemokratisk regering kunde låta viktiga poster vara obesatta bortåt ett år t. ex., då har socialdemokraterna i konstitutionsutskottet i dag icke moralisk rätt att kritisera sådant som man har godkänt som helt O.K. bara för några år sedan. Det är den konsekvensen jag saknar och efterlyser.

Här sades att statsråd blivit vilseledda och att man hade skyllt på tjänstemän. Får jag erinra Hilding Johansson, som är en man med gott minne och goda kunskaper – det erkännandet vill jag gärna ge honom – att i slutet på 1960-talet och början på 1970-talet då det gällde uppbyggandet av Statsföretag – vi kommer ihåg Duroxaffären m. m. – skyllde dåvarande industriministrarna och andra statsråd gång på gång på den information de hade fått av underlydande tjänstemän. Då instämde Hilding Johansson och sade: Det är självklart att man inte kan begära att statsråd skall behärska varenda detalj i ett så pass komplicerat skeende. – Men nu passar icke de galoscherna längre.

Sedan är det självklart att det är problem med koalitioner, men sanningen är ju att socialdemokraterna under större delen av sin tid vid regeringsmakten suttit i koalitionsregeringar. Det har varit röd-gröna koalitioner, liberala koalitioner och samlingsregeringar. Även där förekom slitningar och problem, och även där kollapsade till slut koalitioner. Det har jag icke använt som ett tecken på att parlamentarismen icke har fungerat, utan jag har snarare tvärtom sagt att så fungerar parlamentarismen ibland.

Jag vill sluta med att påpeka, herr talman, att herr Johanssons partivänner runt om i Europa samarbetar med borgerliga regeringar i just koalitioner under ibland stort besvär.

Anf. 7 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Den omständigheten att socialdemokratiska partier i andra länder samarbetar med borgerliga partier, exempelvis i Västtyskland, befriar inte de borgerliga i Sverige från att i regeringsställning verka för att parlamentarismen fungerar på ett tillfredsställande sätt. Det har förekommit slitningar i de koalitionsregeringar i vilka socialdemokraterna deltagit, men det var i alldeles speciella frågor. Den liberala-socialdemokratiska regeringen i början av parlamentarismens period här i landet hade kommit till för att lösa de författningpolitiska problemen. När det var gjort kom andra frågor i förgrunden, och följaktligen uppstod en ny grundval för samarbete.

Koalitionen med bondeförbundet fungerade länge mycket tillfredsställande, men sedan inträffade en ny politisk situation.

När det gäller samlingsregeringen under krigsåren är jag den förste att erkänna att det mot slutet förekom slitningar. Men den regeringen var ju tillkommen för att lösa speciella spörsmål – och om vi skall ta ett speciellt ansvar för de slitningarna lämnar jag därhän. Då börjar vi diskutera historia.

Det intressanta i detta sammanhang är att de två regeringarna Fälldin efter kort tid föll sönder. Jag söker förklaringen till det i att man hade byggt väsentligen på ett nej. Och på ett sådant nej kan man inte bygga upp en fungerande parlamentarism – en parlamentarism som gör att en regering uppträder som en enhet, en parlamentarism som gör att man kan få handlingsduglighet och snabbhet i regeringsbesluten. I stället har det ena ärendet efter det andra körts i långbänk. Det är bara att läsa i konstitutionsutskottets material för att finna belägg för detta. Jag har hört borgerliga politiker tala om detta under regeringskrisen. Men jag har förstått att Anders Björck inte hör till dem som kritiserar detta – han försvarar "Långbänken" i motsats till sin partiledare, som anklagar vissa andra partiledare för att dra ärenden i långbänk.

Anf. 8 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Herr talman! Nej, jag tror inte att det finns någon som försvarar onödiga långbänkar, men det är inte det debatten handlar om. När vi diskuterar ett betänkande från konstitutionsutskottet om parlamentarismen måste debatten handla om huruvida några brott mot parlamentarismen har begåtts under år 1980. Det är det dagens debatt handlar om, skall handla om och måste handla om.

Socialdemokraterna har pekat på att man skulle velat ha andra lösningar beträffande en del frågor, att en del frågor har tagit tid. Det är mycket möjligt att det varit på det sättet, men det är inte det vi skall avgöra i dag. Jag har frågat Hilding Johansson och jag gör det igen – han har möjlighet att återkomma senare under debatten: Har det begåtts några brott av regering eller riksdag mot den grundlag som vi har i det här landet? Jag har inte hört några sådana exempel utan i stället en allmän, luftig kritik mot att saker har tagit tid. Jag har visat att det sannerligen tog lång tid också under de socialdemokratiska regeringarna.

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Min replik till herr Johansson skulle egentligen kunna bestå av att jag bad honom läsa konstitutionsutskottets betänkanden under 1970-talet. Gör han det och läser vad han själv har skrivit under kan han mycket lätt konstatera att han faktiskt har gett klartecken för sådant som han i dag kritiserar.

Hilding Johansson säger att regeringarna Fälldin har fallit sönder, och jag kan också konstatera att två regeringar Fälldin har upphört. Min fråga är: Om nu den första regeringen Fälldin föll sönder och om nu de här regeringarna har skött sig så urbota illa, varför är då inte Olof Palme statsminister? Varför sitter då inte Hilding Johansson i regeringsställning? Parlamentarismen har uppenbarligen inte fungerat så illa i det här landet att väljarna har röstat tillbaka Hilding Johansson och hans parti, trots den massiva kritik som han framför.

Anf. 9 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Om man studerar KU:s betänkande finner man att dechargegranskningen sönderfaller i vad som skulle kunna kallas för en grå del och en färgrik del.

Den färgrika delen är alla de spännande och sprakande sakfrågor som tas upp i betänkandet och som regelmässigt föranleder långa dispyter här i kammaren.

Den grå delen är däremot den mer reguljära kontrollen av hur regeringen har lyckats uppfylla en hel del krav som i regeringsformen och riksdagsordningen ställs på dess arbete. Det handlar om att propositioner skall avlämnas i tid, att författningar skall tryckas innan de träder i kraft, att kompetensfördelningen mellan riksdag och regering skall respekteras, att kalkyler skall presenteras när nya utgifter föreslås och att frågor och interpellationer skall besvaras i god tid och på det sätt som grundlagen föreskriver.

I dessa grå frågor brukar konstitutionsutskottet för det mesta bli enigt, och de tilldrar sig därför ingen större uppmärksamhet i massmedierna. Men innan vi kastar oss in på de områden som både fått och kommer att få en ymnig publicitet tycker jag det finns all anledning att markera betydelsen av just denna del av dechargegranskningen.

Regeringen och dess kansli måste ha klart för sig att riksdagen noggrant vakar över att reglerna följs och att vi inte kan acceptera att det på vissa områden finns brister som återkommer år efter år, regering efter regering. Jag skulle livligt vilja rekommendera den regering som snart tillträder att ta allvarligt på den grå delen av KU:s betänkande och skärpa den interna kontrollen på dessa områden.

Om det är så att grundlagens bestämmelser är orcalistiskt stränga och inte går att uppfylla – och i en del avseenden kanske det förhåller sig så, att döma av de ständiga försyndelserna – är det bättre att regeringen tar initiativ till lagändringar än att den fortsätter att tolerera den permanenta småkriminallitet som nu frodas i kanslihuset och som urholkar respekten för det regelsystem som vi har byggt upp.

I en dechargedebatt för några år sedan beskrev Hilding Johansson några tendenser i den granskningspraxis som vuxit fram under senare år. Han

Onsdagen den
20 maj 1981

pekade på risken för efterklokhet – med facit i hand bedömer man beslut som fattats på ett mera osäkert kunskapsunderlag. Han visade på risken för att KU trampar in på andra utskotts områden, och han pekade slutligen på risken för "hackspettspolitik": "Man utnyttjar", sade han, "från oppositionens sida konstitutionsutskottet för att hacka på regeringen i stället för att systematiskt granska vissa kategorier av ärenden."

Reservationerna till årets granskningsbetänkande innehåller nu en hel del som bekräftar Hilding Johanssons farhågor. Där finns rikliga floder av efterklokhet, inte minst i Telub-ärendet. Där finns många frågor som inte bara rätteligen hör till andra utskotts ansvarsområden utan också grundligt och noga penetrerats av dessa utskott. Och där finns slutligen en hel del allmänt hackande på de regeringar vi haft de senaste åren, och särskilt då på Fälldin II. Till den här socialdemokratiska "hackspettpolitiken" får vi återkomma senare i debatten.

Men på en punkt skulle jag vilja göra några kommentarer redan nu. Ett allmänt mönster i den socialdemokratiska dechargegranskningen ända sedan 1977 har varit att tala mycket om "parlamentarismens förfall". Vi hörde nyss Hilding Johansson brodera vidare på det temat.

Socialdemokraterna har vänt sig mot att de regeringar vi haft sedan 1976 inte i alla avseenden har fungerat på samma sätt som de socialdemokratiska regeringarna brukade göra. Man har upphöjt de socialdemokratiska regeringarna till ett slags allmänt dygdemönster och framställt varje avvikelse från denna norm som ett förfall för parlamentarismen. Man gjorde t. ex. på sin tid en stor affär av att det har inrättats samordningskanslier för att underlätta kontakterna mellan de olika regeringspartierna. I år klagar man mycket över att regeringen inte har uppträtt som en enhet. Detta är en fruktansvärt tom kritik.

För det första vet vi, som Anders Björck påminde om, att de socialdemokratiska regeringarna minsann inte heller var eniga i alla frågor – det fanns ofta skilda uppfattningar, vilket kom fram på olika sätt. För det andra är det inget fel i att det i regeringar där det finns olika partier finns olika uppfattningar. Vi måste bestämma oss för att det inte går att hylla den värdelösa fiktionen att regeringen till varje pris måste vara en totalt enfärgad monolit som inte i några avseenden rymmer meningsmotsättningar. Alla vet att det finns politiska meningsmotsättningar. Alla inser att det i koalitioner finns olika uppfattningar mellan partierna. Är det då fel att detta kommer fram i en del frågor? Skall regeringen till varje pris göra en hemlighet av sådana åsiktsskillnader? Jag kan inte förstå annat än att socialdemokraterna slår vakt om en fiktion som både är falsk, därför att alla vet att det finns åsiktsskillnader, och skadlig, eftersom det inte gagnar öppenheten i det svenska samhället att försöka låtsas som om regeringarna måste vara eniga i varje enskild fråga.

Nu anför Hilding Johansson Fälldinregeringarnas sönderfall som ett belägg för att parlamentarismen har fungerat dåligt. Alla regeringar som vi har haft har ju försvunnit på ett eller annat sätt. En del har fallit ihop inifrån, som t. ex. koalitionen socialdemokraterna-bondeförbundet gjorde. Andra

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

har lyfts ut av väljarna, som t. ex. den socialdemokratiska regeringen 1976. Gemensamt för alla de regeringar som vi har haft är att de har försvunnit. Är detta ett bevis för att parlamentarismen fungerar dåligt?

Vad vi har fått genom parlamentarismens seger i landet är en ordning för regeringsskiften vilken innebär att det är folkets vilja uttryckt i riksdagens sammansättning som ligger till grund för regeringsbildningen. Genom att skriva in parlamentarismen i författningen fick vi ett system för hur regeringsskiften skall gå till, och det systemet har nu tillämpats flera gånger. Att alla hittillsvarande regeringar, borgerliga lika väl som socialdemokratiska, har förpassats till historien kan inte vara ett bevis för parlamentarismens förfall. På den här punkten tycker jag att den socialdemokratiska argumenteringen är mer än lovligt slapp.

Det mest uppmärksammade avsnittet i årets dechargebetänkande är självfallet Telub-ärendet. Jag skall inte föregripa den diskussion som senare följer, men låt mig ändå markera att det trots all den uppmärksamhet som har ägnats denna affär har varit förvånansvärt tyst om den märkvärdiga piruett som socialdemokraterna har gjort i sin bedömning av frågan.

Ifjol vid den här tiden stod de här i kammaren och anklagade de borgerliga regeringarna för att inte tillräckligt ha stöttat upp sitt åtagande gentemot Telub. Då var huvudpunkten i kritiken att de borgerliga regeringarna hade uppfört sig illa mot Telub och förmenat företaget en offentlig uppbackning. Nu har man svängt på klacken och anklagar regeringarna för att inte ha ingripit med tillräcklig kraft.

Jag måste säga, herr talman, att det har varit en något besynnerlig erfarenhet att iakttä de socialdemokratiska krumbukterna i denna fråga. Alltid på offensiven, men alltid från olika håll. För mig framstår denna ombytlighet i en konkret fråga som något av en sinnebild för hela den oppositionspolitik som har bedrivits av socialdemokraterna under de senaste fem åren – en politik som fördomsfritt och ogenerat har kombinerat en frisk kritik mot det stora budgetunderskottet med en lika frisk kritik mot varje försök att minska budgetunderskottet. Vill man kalla detta för oppositionspolitikens förfall tycker jag att det inte är någon dålig benämning.

Anf. 10 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag tänker inte i detta sammanhang diskutera budgetunderskottet. Däremot kan jag gärna instämma i Daniel Tarschys råd till den regering som nu håller på att sammansättas, att ägna uppmärksamhet åt frågor om propositionsavlämnande, om utgivandet av Svensk författningssamling o. d. Kanske skulle statsministern rent av kunna avdela något statsråd som ägnade speciell uppmärksamhet åt dessa frågor. Det behövs.

Jag instämmer också med Daniel Tarschys i att alla regeringar har avgått. Men det är intressant att konstatera att ingen av de två Fälldinregeringarna har avgått på grund av väljarnas utslag utan att de avgått på grund av inre sönnerfall. Det ger mig anledning fråga om inte detta beror på att det har funnits sådana starka inre splittringstendenser i dem att inte parlamentarismen fungerat ens fram till nästa val.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Den bild som jag tecknat av en god parlamentarism är inte någon socialdemokratisk uppfinning. Den återfinns i förarbetena till den nuvarande regeringsformen, och så långt jag kan minnas fanns det ingen som opponerade sig mot själva grundtanken i detta. Däremot hade vi delade meningar om den tekniska utformningen på vissa punkter.

Förarbetena säger att regeringen skall vara ett kollektiv, uppbyggt kring statsministerns person. Nu framställer Daniel Tarschys det närmast som ett ideal att man har en regering där olika meningar utåt bryter sig mot varandra. Men hur skall människorna utanför regeringskretsen veta vad som är regeringens mening? Vi visste länge inte vad som var regeringens ståndpunkt när det gäller NCB, om det var den uppfattning som statsrådet Åsling drev i den allmänna debatten eller den uppfattning som statsrådet Bohman utvecklade i den allmänna debatten.

Är detta ett ideal som nu drivs av Karl Staaffs arvtagare? Ingen har väl med större styrka än han hävdat behovet av enhetlighet och kollektivt uppträdande från regeringens sida.

Anf. 11 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Hilding Johansson återvänder till grundlagens förarbeten. Men går man till dem, skall man finna att de som utformade den svenska författningen hade en föreställning om att en regering kunde avgå i två tänkbara situationer.

Den kunde avgå efter ett val, där den inte fått väljarnas förtroende, på det sätt som regeringen Palme avgick och regeringen Ullsten avgick, eller den kunde avgå under en mandatperiod på det sätt som t. ex. regeringen Erlander upplöstes under 1950-talet och regeringarna Fälldin I och II har upplöstes under 1970-talet.

Det är de två normala formerna när regeringar upplöses, och det finns i grundlagen bestämmelser för hur man skall gå till väga i sådana situationer. Man skall låta talmannen arbeta och se om det går att få fram en ny kombination.

Men socialdemokraterna har totalt glömt bort att man kan lösa regeringskriser som inträffar mellan val. Så fort en sådan regeringsupplösning inträffar, hörs ett slags papegojröst från socialdemokraterna som säger: Nyval, nyval, nyval! Så fort en regering upplöses skall man ha nyval. Detta är i direkt kontrast mot de tankar som finns i regeringsformens förarbeten och som finns inskrivna i vår grundlag. Där anvisas en annan metod att lösa regeringskriser. Den metoden har nu med framgång använts både efter Fälldin I:s upplösning och efter Fälldin II:s upplösning.

Socialdemokraterna invänder mot att regeringen Fälldin II i ett fall har fattat beslut med reservation. De folkpartistiska statsråden reserverade sig mot Sydafrikabeslutet. Socialdemokraterna säger att detta är ett bevis för att regeringen inte uppträder som en enhet.

Men reservationsrätten är ju inskriven i grundlagen. Den har utformats av socialdemokrater i grundlagberedningen, i regeringen, i konstitutionsutskottet, i riksdagen. Varför är det fel att använda denna av socialdemokrater

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

utformade reservationsrätt?

Hilding Johansson svarar: Nej, det är inte fel att använda den. Men om man gör det, då har man brutit mot parlamentarismens principer, för då har man visat att regeringen inte är en enhet.

Hur kunde det komma sig, Hilding Johansson, att ni som satt i grundlagberedningen, i regeringen, i konstitutionsutskottet, i riksdagen utformade en regel i grundlagen som skulle kunna leda till brott mot parlamentarismens principer?

Anf. 12 HILDING JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Mitt svar är: Det finns stora, principiella frågor, där det innebär att enheten bryts i regeringen om man reserverar sig. Men regeringen handlägger också förvaltningsmässiga frågor, där jag inte ett ögonblick skulle diskutera om det finns särskilda meningar antecknade till protokollet. Här gällde det en stor, principiell fråga. Utrikesministern drog inte konsekvenserna av sin reservation. Det är där jag sätter in min kritik. Sådana reservationer måste vara tecken på att regeringen inte längre träder fram som en enhet utan är uppdelad i sina beståndsdelar.

Daniel Tarschys för sedan över resonemanget till vårt krav på nyval. Jag erkänner utan vidare att de två metoder han skisserade finns i grundlagen; jag står själv bakom dem. Men extraval är tillåtet i svensk grundlag, och då är det också tillåtet för ett parti att – utan att av en liberal företrädare i riksdagen bli beskyllt för papegojaktighet – hävda kravet på att man skall gå direkt ut till folket i val. Den förkunnelse Daniel Tarschys som företrädare för folkpartiet här har utvecklat betyder att folkpartiet inte vill låta folket i val avgöra svåra tvistefrågor som har uppstått. Det skall ske på annan väg. Jag undrar vad de gamla liberalerna skulle ha tänkt, om de hade fått uppleva något sådant.

Anf. 13 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Herr talman! Om man reserverar sig i en stor och viktig fråga bör man sedan avgå, tycks Hilding Johansson mena. Som någon påminde om här i debatten förekom det socialdemokratiska reservationer efter baltutlämningen. Vill Hilding Johansson på allvar påstå att det var en mindre viktig, administrativ fråga än den fråga om investeringar i Sydafrika som de folkpartistiska statsråden i Fälldinregeringen II har reserverat sig i?

Jag förnekar inte ett ögonblick socialdemokraternas rätt att begära nyval: det står varje parti fritt. Det är bara det att regeringsformen anvisar två former för att lösa en regeringskris. Den ena är att talmannen söker finna en ny kombination. Den andra är nyval. Regeringsformen har nu testats två gånger, och den har båda gångerna visat sig hålla måttet. Den i grundlagen inskrivna parlamentarismen har bestått sitt prov. Då säger Hilding Johansson att parlamentarismen har misslyckats, att vi har bevittnat parlamentarismens förfall – just i det ögonblick då det har visat sig att grundlagen har fungerat mycket väl.

Anf. 14 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Årets granskningsbetänkande omfattar flera punkter – 1, 5, 8, 11 och 13 – som på ett eller annat sätt berör frågan om regeringsarbetets bedrivande, beslutsfattandet inom regeringen och dokumentationen av regeringens beslut. I anslutning till punkt 1 – parlamentarismen och regeringens beslutsformer – har konstitutionsutskottet sammanfattat vad som är föreskrivet eller känt om formerna för olika regeringars beslutsfattande. Låt mig genast säga att den egendomliga förmlöshet, som här avtecknar sig, på mig har gjort ett besynnerligt intryck. Jag har också haft anledning att avge särskilda yttranden, i anslutning till punkterna 8 och 11 ensam och tillsammans med övriga m-ledamöter i konstitutionsutskottet beträffande punkt 13. Om granskningen även skulle ha hunnit omfattat turerna kring skatteförhandlingarna med socialdemokraterna nu i april och maj, skulle jag ha haft anledning att inbegripa även den saken i mina överväganden.

Åtskilliga frågor uppställer sig. Till en början kan man fråga sig: Vem eller vilka är "regeringen"? Är det statsministern ensam? Han kan ju avskeda alla motspänstiga statsråd. Om utrikesministern kan reservera sig i ett ärende av utrikespolitisk natur (även om han inte själv är föredragande), kan då också en föredragande reservera sig, och i så fall: vem föredrar då det segrande beslutet? Bör den som reserverar sig – om han är föredragande – i stället avgå? Kan statsministern reservera sig i regeringen eller skall han – och regeringen – då avgå i stället? Vidare: vad är ett regeringsärende? Vad är då *icke* ett regeringsärende? Att kalla på SAF:s ordförande och verkställande direktör och be dem gå hem och ändra sitt beslut: att förvandla nej till ja – vad är det? Är inte det ett regeringsärende? När kan en departementschef gå ut och meddela vad "regeringen" avser att göra, om ärendet över huvud taget inte dessförinnan förelagts regeringen?

Den ökande tendens att regera med hjälp av tredje statsmakten, som observerades under folkpartiregeringens tid och då föranledde en kritisk interpellationsdebatt, har kunnat iakttas även nu hos den nyss avgångna regeringen. Dock förefaller inget statsråd denna gång – så som skedde under folkpartiregeringens tid – i iver att förse pressen med propositionsexemplar att ha glömt bort att även förse riksdagen med sådana. Att massmedia får besked före riksdagen och att riksdagens ledamöter mestadels får sin information om regeringens åtgärder inte av regeringen utan av Dagens Eko eller Rapport förefaller mig fortfarande ganska egendomligt. Agerandet med presskonferenser och pressmeddelanden har alltför mycket tagit överhanden. Regeringens avskärmning från riksdagen genom ersättersystemet, och statsrådets avtagande hövlighet evad det gäller att vara närvarande när riksdagen debatterar ärenden inom deras ansvarsområde, är dock möjligen ett utflöde av den utmattning som interpellations- och särskilt frågeinstitutet för vissa av dessa arbetstvingda personer har kommit att leda till.

Av läkare fordras att de för varje patient – dvs. varje "ärende" – för en ordentlig journal. Till sjöss har man att föra loggbok. Jag tycker det är ett

Nr 145

Ondsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

rimligt krav – inte minst för konstitutionsutskottets del, som skall granska statsrådets tjänsteutövning – och inte bara ”regeringsärendenas” handläggning – att det förs en dagbok i departementen och hos statsministern, där ställningstaganden och beslut av betydelse antecknas. Den må gärna vara hemlig, där så erfordras, men det skall finnas möjligheter för dem, som skall granska rikets styrelse och förvaltning, att få reda på vad som skett och vilka som deltagit i avgörandena, och det borde även för historieforskningens skull vara möjligt att följa händelseförloppen. Förmodligen är utrikesdepartementet – kabinettet för den utrikes brevväxlingen – det departement som därvid föregår med bäst exempel. Telub-ärendet visar ju hur svårt det kan vara att rekonstruera även näraliggande förhållanden utan tillgång till anteckningar om vad som förekommit.

Hilding Johansson yttrade nyss att ”framtiden får avgöra”. Man kan fråga sig hur det skall gå till. I många fall får man nog ta till de privata dagböckerna.

Herr talman! Jag tycker inte att regeringens interna arbetsformer utmärker sig för god ordning, och någon ordning borde det vara även i en regering. Konstitutionsutskottets ordförande har tidigare understrukt att i vår nya författning riksdagen är första statsmakten och regeringen den andra – ett slags riksdagens verkställande utskott. Riksdagen kan därför rimligtvis ställa krav på hur regeringens verksamhet fortlöpande dokumenteras. Det skulle vara värdefullt om den regering, som nu skall träda till, från början bestämde sig för – och bekantgjorde – ett ordentligt regelsystem. Ett sådant är särskilt angeläget, om man för överskadlig framtid har att motse olika slag av koalitionsregeringar och snabbare växling vid makten än under de år, då vår nya regeringsform kom till.

Det skulle också vara intressant att veta hur formaliteterna kring den famösa ”överenskommelsen” efter den underbara natten egentligen ter sig i regeringens registratur. Såvitt jag förstår fanns det inga formella beslut, mot vilka de moderata statsråden vid den tidpunkten – då frågan krävde ett *politiskt* ställningstagande – skulle kunnat reservera sig.

Herr talman! Jag tror alltså, till sist, att man inte på det sätt som på senare är förefallit vanligt helt kan separera ”politiska” åtgärder och beslut från formal-juridiska ”regeringsärenden”. I tvivelsmål måste de konstitutionella aspekterna kräva sin formella, dokumentariska tribut. Den för riksdagen tillgängliga informationen och dokumentationen kan och får inte ersättas av presskonferenser och pressmeddelanden, som ger upphov till en falsk och ibland sensationsbefordrande politisk miljö, på bekostnad av folkstyrets verkliga och rättmätiga plats.

Herr talman! Detta har jag velat anföra som komplettering till vad utskottet redovisar under avsnitten 1–8, till vilket jag i övrigt ansluter mig.

Anf. 15 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Nils Berndtson ställde i sitt anförande en direkt fråga till mig. Han sade: Är det inte hög tid att lösa frågan om utskottsrepresentationen, så

att alla partier kan delta i utskottsarbetet? Jag vill erinra Nils Berndtson om att vi har gjort stora ansträngningar och kommit med många förslag för att lösa denna fråga. Men dessa förslag har hela tiden stupat antingen på att socialdemokraterna inte har varit intresserade eller på att vpk självt inte har velat acceptera den föreslagna lösningen. Nils Berndtson, som också har arbetat med denna fråga, vet mycket väl vilka problem som finns och vilka lösningsförslag som har lagts fram. Jag beklagar att det inte har gått att finna en lösning, men jag känner faktiskt ingen skuld i det avseendet.

Gunnar Biörck i Värmdö gjorde en del reflexioner om regeringsarbetet. Även han ställde, i varje fall indirekt, en del frågor. Det är så, att regeringsbesluten fattas vid regeringssammanträden, och därmed har de rättslig verkan. Däremot undvek vi medvetet när författningen skrevs att detaljreglera hur beredningsarbetet skall gå till. Det rådde f. ö. betydande enighet på denna punkt. Vi menade att en sådan detaljreglering skulle lägga en onödig, byråkratisk hämsko på regeringens arbetskapacitet. Och jag ställer mig verkligen frågande till Gunnar Biörcks förslag att statsråden vid varje kontakt, uttalande och samtal skulle vara ålagda att notera detta i något slags loggbok. Det skulle medföra ett enormt arbete för ett upptaget statsråd, som ständigt träffar många människor. Och jag förstår inte vad det skulle tjäna till.

Herr talman! Fr. o. m. 1971 ändrades den författningsmässiga grunden för konstitutionsutskottets granskning, § 107 i den gamla grundlagen – ”Tjocka Bertha” – tömdes på sitt gamla innehåll, som gällde den politiska granskningen av statsråden, och fylldes på med bestämmelser om misstroendeförklaring. De nya bestämmelserna överfördes sedan i den nya författningen.

Tanken bakom reformen, som förberetts under ett årtionde, var att konstitutionsutskottets granskning inte längre skulle gälla värderingar av den politiska lämpligheten av de åtgärder som statsråden och regeringen vidtog utan mera den administrativa praxis som utbildats inom regeringskansliet. Det politiska ansvaret skulle utkrävas på annat sätt, genom det kontinuerliga arbetet i kammaren i beslutsärenden, genom interpellationer och frågor samt genom det nya institutet misstroendeförklaring. Om man tyckte att enskilda regeringsledamöter handlat oklokt eller på annat sätt som riksdagen inte borde gilla, skulle man inte gå över konstitutionsutskottet, utan klara av den saken genom direkt aktion i kammaren. Därmed skulle man få klarare politiska ställningstaganden och undvika allehanda luddiga omförmålningar i samband med granskningsdebatterna – omförmålningar som dessutom inte har någon rättslig verkan. Det senare förtjänar understrykas med hänsyn till den märkliga debatt som förekommit i massmedia om effekten av konstitutionsutskottets granskning. Vill riksdagen ha bort ett statsråd, så skall det ske genom misstroendeförklaring. Något annat sätt anvisas inte i den författning som riksdagen på den här punkten antog under full enighet.

Man kan naturligtvis ifrågasätta om de författningsfäder som åstadkom denna förändring av grunderna för granskningsarbetet hade en helt realistisk

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

uppfattning om möjligheten att styra riksdagsledamöters tankar, ord och handlingar, men avsikten var den som jag här har angett. Det framgår klart om man går till akterna.

Vad man kan konstatera är att granskningen och granskningsdebatten fått en alltmer politisk inriktning igen. Särskilt markant har detta blivit efter regeringsskiftet 1976. Socialdemokraterna ser tydligen granskningen och granskningsdebatten som ett led i vädrandet av den allmänna olust man känner över att inte sitta i kanslihuset. Granskningsdebatten har blivit ett slags extra allmänpolitisk debatt, där socialdemokraterna oavsett vad som hänt och gjorts uttrycker sin besvikelse över att regeringen inte är socialdemokratisk.

Denna tendens förstärks år från år i takt med att tidsavståndet till den socialdemokratiska maktutövningen vidgas. Man kan fråga sig var det skall sluta. Om det är så att konstitutionsutskottet i efterhand skall ta ställning till alla de beslut som regeringen fattat och dessutom till alla de beslut som man inte fattat – som i t. ex. Telub-frågan – då kommer vi framöver att behöva åtminstone någon vecka av kammarens tid, även om vi ålägger oss en stark argumentationsrestriktion, vilket av många skulle kännas som ett svårt lidande.

Jag är inte säker på att det är en meningsfull användning av kammarens tid att på det här sättet återupprepa en lång rad debatter som redan förts i kammaren i andra sammanhang.

Nu är jag inte den förste som uttrycker tveksamhet inför den här utvecklingen. Som Daniel Tarschys tangerade var den tidigare ordföranden i konstitutionsutskottet Hilding Johansson mycket bekymrad redan 1974, då den här påtalade tendensen om än skönjbar dock fortfarande låg i sin linda.

I granskningsdebatten i maj 1974 menade dåvarande ordföranden att det med den här inriktningen fanns stor risk för att den mera systematiska granskningen av regeringsärendenas handläggning skulle komma i skymundan, om man alltför starkt inriktade sig på enskilda beslut och händelser. Men utöver detta fann han fyra särskilda risker.

Den första är så påtaglig, framhöll han, "att jag endast närmare behöver nämna den, nämligen risken att man från enskilda fall drar generella slutsatser som materialet inte bär". Jag instämmer. Denna risk illustreras på ett utmärkt sätt av den socialdemokratiska reservationen om parlamentarismens funktionssätt – en i sig också i övrigt märklig reservation.

Den andra faran, framhöll dåvarande ordföranden, som Daniel Tarschys också angav, är "att man blir efterklok. Förutsättningarna är ofta inte desamma när man granskar och när man beslutar. Många gånger sitter vi i konstitutionsutskottet med facit i hand." Jag instämmer igen med förre ordföranden. En utmärkt illustration till denna andra risk är socialdemokraternas reservation i Telub-ärendet. Där dömer man statsråd för att de inte, när de hade anledning att agera, kände till det som senare blev känt. De döms för att de brustit i den klärvoajans som endast är fullt möjlig för den efterkloke, som sitter med facit i hand. Den socialdemokratiska reservatio-

nen i Telub-ärendet är bland mycket annat en orgie i efterklokhet. Men det är ju bara en liten del av den moraliska deformationen i socialdemokraternas reservation i Telub-ärendet, denna massmediala väderballong.

En tredje risk var, enligt förre ordföranden, "att man klampar in på andra utskotts områden".

Jag kan inte annat än instämma. Det gäller bl. a. de socialdemokratiska reservationerna om NCB, varven och en del andra ting. Dessa ärenden har i olika omgångar sakbehandlats av olika utskott, och reservanternas kritik kan således sägas drabba även broder- och systerutskotten och för den skull kammaren som helhet.

Slutligen sade förre utskottsordföranden så här: "En fjärde risk är att konstitutionsutskottets granskning får något av hackspettspolitik över sig. Man utnyttjar från oppositionens sida konstitutionsutskottet för att hacka på regeringen i stället för att systematiskt granska vissa ärenden."

Här kommer, herr talman, mitt slutliga instämmande. "Hackspettspolitik" är en god karakteristik av oppositionens samlade reservationspaket.

Den förre ordföranden i konstitutionsutskottet, som jag så här helhjärtat instämt med, var Hilding Johansson, som i sitt anförande i dag och genom att stå som första namn på de socialdemokratiska reservationerna nu så ambitiöst inte bara försökt utan också så väl lyckats att praktiskt illustrera de faror han profetiskt anteciperade redan 1974. Han var också, om jag förstod honom rätt, ganska belåten därmed.

Herr talman! Några delar av KU:s betänkande handlar dock om sådant som författningsfäderna tänkte sig att utskottet framgent skulle lägga huvudvikten vid. Vi har sett på tillämpningen av de nya reglerna om lagrådsgranskningen och funnit att trots alla profetior om motsatsen de i stort sett har fungerat väl. Vi har fått en bredare lagrådsgranskning, och det är naturligtvis till fördel för lagstiftningsarbetet. Nu är lagrådsgranskningen inte hundra procentigt obligatorisk. Men i de fall man underlåter att genomföra lagrådsgranskning, skall skälen för detta anges i propositionen. Det har regeringen inte gjort i några fall, vilket vi påpekar. Och vi förutsätter givetvis att föreskriften följs fortsättningsvis. På den här punkten, liksom på så många andra punkter där vi riktar kritik mot regeringen, står ett enhälligt utskott bakom skrivningen.

Jag vill i det sammanhanget passa på att säga att det påstås i massmedia att vi inte riktar kritik mot regeringen och att det skulle vara något unikt om det nu riktades kritik mot statsråd i Telub-ärendet. Så är det ju inte alls. Det har framförts kritik mot regeringen i praktiskt taget vartenda granskningsbetänkande, i varje fall efter regeringsskiftet 1976 – socialdemokraterna var känsligare när det gällde att kritisera sina egna än vad vi har varit under icke-socialistisk tid.

Propositionsavlämnandet har vi följt i utskottet några år, inte minst av det skälet att det är viktigt för riksdagens arbetsplanering att propositionerna kommer i tid och i utlovad tid. Utskottet konstaterar att det fortfarande råder brister härvidlag. Uppgjorda propositionsplaner har inte hållits, och vi har alltfört en besvärande anhopning av propositioner under den sista veckan

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbete-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

innan propositionstiden går ut. Vi är naturligtvis medvetna om de reella svårigheter som finns i vad gäller att åstadkomma radikala förändringar så länge riksdagsåret löper som det gör. Men regeringen måste göra stora ansträngningar, framför allt i vad gäller spridningen av propositionerna, om det skall vara möjligt att något lätta på den stockning av ärendehantering i kammaren som vi regelmässigt upplever mot slutet av varje riksdagsår.

Nils Berndtson efterlyste skarpare tonfall från utskottets sida i den här frågan. Vi har sagt ifrån år efter år. Men, som jag brukar passa på att säga och som jag nyss sade också här i förbigående, regeringen är i en knepig situation – oavsett vilken regering som sitter – på grund av den uppläggning av riksdagsåret som vi har, med budgetproposition i januari och sedan med nödvändighet en massa följdpropositioner under våren. Här ligger enligt min mening den grundläggande orsaken till att det ser så illa ut som det gör. Men det hindrar inte att regeringen ändå bör göra vad den kan inom det nuvarande systemets ram.

Konstitutionsutskottet följer utgivningen av Svensk författningssamling. Vi har i tidigare betänkanden framhållit hur viktigt det är att författningarna kommer ut i så god tid före ikraftträdandet att tillämpare och andra som skall rätta sig efter bestämmelserna har en rimlig chans att få dem i sin hand innan de börjar gälla. Härvidlag brister det fortfarande. På regeringskansliet har man framhållit att bristerna ibland beror på att riksdagens beslut kommer sent. Det är säkert sant. Men detta i sin tur beror inte sällan på att propositioner har kommit sent eller i stora högar. Vi har också funnit att det fortfarande kommer förordningar där det inte anges en tidpunkt när de skall träda i kraft. Även härvidlag finns det alltså utrymme för förbättringar från regeringens sida.

Ett par av de inledande avsnitten är av principiellt intresse. Det ena gäller den fortsatta genomgången av regeringens utövning av normgivningsmakten. Förra året gjordes en genomgång av kommunikations- och bostadsdepartementen. I år fortsätter granskningen med budget- och ekonomidepartementen. Även årets granskning visar att den inte helt enkla fördelningen mellan riksdag och regering av normgivningsmakten fungerar tillfredsställande liksom den subdelegering som ligger i regeringens hand. De svårigheter som en del menar vara inbyggda i den fördelning av normgivningsmakten som den nuvarande författningen föreskriver tycks således i stort sett ha bemästrats på ett tillfredsställande sätt. Det andra avsnittet gäller möjligheten till resning av ärenden som avgjorts av regeringen. Det intressanta ur principiell synpunkt är således att en förvaltningsdomstol, regeringsrätten, efter ansökan kan bevilja resning i ett ärende som regeringen redan tagit ställning till. Regeringen får därefter pröva ärendet på nytt, om regeringsrätten skulle bevilja resning.

Sedan den nya författningen trätt i kraft har regeringsrätten avgjort 23 ansökningar om resning. I två fall har ansökningarna beviljats.

Utskottet har avstått från att uttrycka någon mening om detta resningsinstitut, men kommer att följa utvecklingen även framledes. Ur principiell synpunkt är det onekligen intressant.

Herr talman! Jag övergår efter dessa noteringar till några kommentarer till socialdemokraternas reservation om parlamentarismen och de resonemang som förts härom.

Socialdemokraterna säger, som vi redan hört, i sin reservation att parlamentarismen inte har fungerat på ett tillfredsställande sätt under 1980. Sedan radar man upp en del fall som tydligen skall exemplifiera detta påstående.

Själva denna upprädnig är i sig en märkvärdighet. Vad det rör sig om är nämligen små behändiga sammanfattningar av de socialdemokratiska reservationer som görs beträffande olika sakfrågor längre fram i betänkan-

det. Om man nu på ett meningsfullt sätt skulle kunna debattera dessa sammanfattningar, skulle man därmed också ha uttömt möjligheterna till ytterligare debatt under de rubriker där frågorna hör hemma. Det är således i detta avseende en granskningsteknisk innovation som möjligen kan vara till viss läshjälp för dem, som kanske av förståeliga skäl, inte orkar läsa de socialdemokratiska reservationerna i deras helhet. Men om denna innovation skulle bli prejudicerande för reservanternas sätt att bete sig, får väl utskottsmajoriteten nästa år göra en likartad parallell – sammanfattning av vad majoriteten tycker – och så kanske vi här i kammaren kan nöja oss med en minimidebatt.

Näväl, vad man än tycker om denna innovation, så står de upprädnade punkterna i ett synnerligt obskyrt förhållande till påståendet i ingressen att parlamentarismen fungerat dåligt under 1980. Punkterna gäller nämligen regeringens inre arbete. Detta har man naturligtvis all rätt att ha åsikter om, men vad har det med parlamentarismen att göra? Parlamentarismen gäller ju förhållandet mellan regeringen och riksdagen. Kärnpunkten i parlamentarismen är att regeringen utgår ur riksdagen och att den för sin existens är beroende av samma riksdag. Hur det här skall konkretiseras har utformats olika i olika länders författningar. I vår författning har vi reglerat det ganska noga. Riksdagen väljer statsminister – vilket vi ju har en del erfarenhet av – och denne statsminister utser i sin tur andra ministrar. Vill riksdagen ha väck någon minister, kan man anta misstroendeförklaring mot denna. Vill riksdagen ha väck hela regeringen, kan riksdagen anta misstroendeförklaring mot statsministern. När socialdemokraterna påstår att parlamentarismen fungerat dåligt menar man väl – i enlighet med den av socialdemokraterna hyllade doktrinen att endast socialdemokrater bör inneha regeringsposter – att man förlorade omröstningen om misstroendeförklaring i höstas. Men det står faktiskt inte inskrivet i författningen, och det kan inte heller sägas vara ett utflöde av parlamentarismens princip, att socialdemokrater skall vinna misstroendeomröstningar.

I parlamentarismens värld är det så att regeringar kommer och går och kommer igen. Så länge detta sker i enlighet med de regler som är givna är det svårt att finna att detta skulle strida mot parlamentarismens princip. Möjligen strider det mot den socialdemokratiska världsordningen, men denna har vi dess bättre ännu inte inkorporerat i vår författning.

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Sedan är det väl riktigt att koalitionsregerandet har sina bekymmer. Det tillhör det politiska livets realiteter och har ingenting med brott mot parlamentarismen att göra. Att det har sina bekymmer vet vi från vårt land, och det vet vi från en rad andra länder, där också koalitionsregeringar är vanliga. Och det är de som regel i länder med proportionellt valsystem. Men även i enpartiregeringar lär det hända att ministrar disputerar en del innan de blir överens om tagen. Personligen föredrar jag definitivt öppna och kanske litet krångliga system framför varje drömd eller förverkligad socialistisk enhetsstat. Det är ett utflöde av min uppfattning att varken sanningen eller det bästa är entydiga eller för alltid givna storheter. De växer fram och förändras under ifrågasättande och diskussion. Den rent semantiska innebörden i parlamentarismen är talande. – Jag har nu, herr talman, fyllt min angivna kvot av semantisk parlamentarism och ber att få yrka bifall till utskottets skrivningar på samtliga punkter.

Anf. 16 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Bertil Fiskesjö säger: Vi har gjort stora ansträngningar för att lösa utskottsfrågan. Han känner ingen skuld därför att den inte har kunnat lösas. Jag menar inte heller att det här är tid för vare sig fördelning av skuldbördorna eller genomgång av alla turer i den här frågan.

Men varför har jag då i dag aktualiserat utskottssammansättningen? Ja, jag vill peka på att grundlagen ändå fastställer regler för riksdagens granskning av regeringens verksamhet. Det är konstitutionsutskottet som ges den uppgiften, och då riksdagen består av olika partier bör man väl också ha förutsatt att dessa partier skall kunna medverka i utskottets granskningsarbete.

Nu har ett parti sedan några år förhindrats att delta, senast genom att en riksdagens rekommendation om proportionell fördelning av utskottsplatserna sattes ur spel efter förra valet. Jag menar att jag har mer stöd i grundlagen, eller i varje fall i tankarna bakom den, för att samtliga partier skall ha likvärdiga möjligheter att delta i utskottsarbetet, och särskilt då i granskningen av regeringen, än för den uppfattning som fällde frågan förra gången, nämligen att majoritetsförhållandena i utskotten och riksdagen skall vara exakt lika även i varje enskilt utskott. När vi nu därtill får en situation med en regering som bygger på mindre än en tredjedel av riksdagsmandaten, tycker jag att det ytterligare faller bort ett skäl för att hävda att de borgerliga partierna skall ha majoritet i samtliga utskott. Jag tror väl ändå att Bertil Fiskesjö kan ge mig rätt i att årets granskningsarbete har särskilt understrukt nödvändigheten av att den här frågan löses. Jag har ingen annan rekommendation för dagen än denna: Låt oss ta fram arbetsformsutredningens av riksdagen godkända rekommendation om utskottsrepresentationen, så att vi kan lösa frågan på den grunden.

Vad skall KU göra, om inte uttalanden när det gäller propositionsavlämnandet åtlöds? frågar Bertil Fiskesjö. Det var också ungefär vad jag frågade i mitt anförande. Nog måste det vara allvarligt om upprepade uttalanden i sådana frågor nonchaleras i granskningsarbetet. Möjligheterna att "höja

snöret" när det gäller kritiken måste finnas, och jag tror också att utskottet får utnyttja dessa möjligheter.

Slutligen, herr talman, noterar jag att knivkastningen om hackspettspolitik mellan de borgerliga och socialdemokraterna bekräftar den iakttagelse som jag redovisade i mitt första inlägg: när socialdemokraterna regerade försvarade de i utskottet vad regeringen gjort, medan de borgerliga hackade i en rad detaljer. I dag kan man delvis se ombyttan roller.

Anf. 17 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Till det som Bertil Fiskesjö anförde om mina synpunkter på regeringens arbetsformer vill jag bara genmäla att vad jag – inte minst efter Telub-ärendet – funnit önskvärt är att ställningstaganden, beslut och besked som ges av statsråd på egna eller på regeringens vägnar, när detta *inte* sker i samband med regeringssammanträden, likväl på lämpligt sätt borde *dokumenteras* inom regeringsskansliet. Att regera är trots allt inte en privatsak och inte heller något som kan anförtros åt journalistisk transformation med ty åtföljande risk för förvanskning.

Anf. 18 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Låt mig börja med att diskutera granskningens inriktning. Tydligt har man botaniserat i tidigare riksdagsprotokoll, och det var ju intressant. För min del känner jag glädje över att jag äntligen fick ett instämmande från Bertil Fiskesjös sida i de synpunkter som jag utvecklade 1974. Synd bara att jag inte fick instämmandet det året. Kanske hade i så fall hela inriktningen av granskningsarbetet blivit en annan. Men låt mig påminna om att det var moderaterna som steg av den vagn som vi körde då. De började med att ta upp enskilda ärenden. Sedan fortsatte de andra borgerliga partierna. Läs 1975 och 1976 års granskningsbetänkanden, och ni skall finna en provkarta på kritik ifrån borgerligt håll i enskilda ärenden.

Ja, 1977 – sedan den socialdemokratiska regeringen hade avgått efter valet – fortsatte de borgerliga att från konstitutionsutskottets sida kritisera denna regerings handläggning i ett enskilt ärende. Är det då så märkvärdigt att vi socialdemokrater har följt denna linje, när vi kommit i oppositionsställning? Men vill man att vi skall ha ett annat granskningsförfarande, att vi endast skall uppehålla oss vid sådant som är politiskt okontroversiellt, får vi väl diskutera den möjligheten. Men då förutsätter det säkert att alla partier slår in på den vägen.

I vilken utsträckning vår kritik härvidlag är en hackspettspolitik, jämförd med den kritik som framfördes från borgerligt håll 1975 och 1976, överlämnar jag åt den intresserade att avgöra. Vi tycker att vi har tagit upp stora ärenden, ärenden av principiell betydelse. Men jag förstår att man på borgerligt håll har en annan bedömning av dessa ärenden. Det går över huvud taget inte att resonera om detta.

Man har frågat mig om jag anser att något brott har begåtts mot bestämda paragrafer i grundlagen. Jag har aldrig riktat den anklagelsen när det gäller parlamentarismen. Vi får senare gå igenom de enskilda punkterna, och när vi

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

har gjort det kommer vi att kunna konstatera om man har följt grundlagen eller inte.

I ett ärende som senare skall diskuteras kommer jag att hävda att man inte har iakttagit det remissförfarande som grundlagen förutsätter. Att man inte begår ett brott mot grundlagens bestämmelser om parlamentarismen hör samman med att vi inte har några detaljerade bestämmelser om den i grundlagen annat än på vissa punkter. Jag skall gärna säga att jag på dessa punkter inte kan se att man vare sig från regeringens eller från riksdagens sida har begått några grundlagsbrott. Men nog är det märkligt att man menar att det för att kritik skall kunna anföras måste föreligga brott mot bestämda paragrafer i grundlagen. Ja, lyckligtvis är vi här i Sverige i den situationen att vi uppehåller rättsstaten i så stor utsträckning att det sällan begås några grundlagsbrott. Det vore ju förskräckligt om regeringen skulle göra sig skyldig till en rad grundlagsbrott i sin gärning.

Vi har att granska hur parlamentarismen har fungerat, därför att den finns inskriven i grundlagen. Här har vi en kritisk inställning, och vi har fört samman våra synpunkter i en reservation. Jag trodde att jag skulle bli påmind om att det här inte var någonting nytt, utan att detta var en upprepning av den kritik som jag tidigare år har riktat mot det som jag kallar Fälldinparlamentarismen.

Nyss använde Anders Björck ett uttryck som jag fäste mig vid. Han sade: Om regeringarna Fälldin I och II hade gjort det och det. Ja, men inte behöver vi använda om-satser när det gäller att konstatera att dessa två regeringar har fallit. Det är väl ändå ett faktum, om vilket vi kan vara överens. Spänningarna har ökat i de båda ministärerna. Dessa har sprängts. Enligt Anders Björck fungerar parlamentarismen illa, om den leder till att socialdemokraterna kommer tillbaka. Omvänt: Om det är borgerlig majoritet här i kammaren, då fungerar parlamentarismen bra. Jag delar inte den uppfattningen. Jag tror inte att det behöver vara en dålig parlamentarism därför att det är borgerlig majoritet eller borgerlig regering. Men nog kan man väl från borgerligt håll kosta på sig att erkänna att det kan finnas en parlamentarism även med socialdemokratiska regeringar. Det ligger väl ungefär på samma plan som resonemanget att vår ståndpunkt berodde på att vi inte vann misstroendevoteringen. Vår kritik mot Fälldinparlamentarismen är faktiskt äldre än så.

Anf. 19 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det är så, Nils Berndtson, att det i riksdagsordningen finns angivet vilka regler som skall gälla för utskottsvalen, och de har legat till grund för det faktiska handlandet. Det verkliga läget är det att vpk som parti är för litet för att på egen hand kunna få representation i utskotten. Det krävs alltså samverkan av något slag. Det gick ju bra så länge socialdemokraterna ansåg sig ha nytta av vänsterpartiet kommunisterna som stödparti i riksdagen. När behovet av ett sådant stödparti blev mindre, bortföll emellertid välviljan från socialdemokraternas sida.

Jag vill alltså understryka att vi inte har lyckats finna någon tillfredsstäl-

lande lösning på den här frågan, och det kan man naturligtvis beklaga. Jag för min del gör det. Jag tycker att det är rimligt att partierna representeras i utskotten. Jag vill gärna framhålla att jag saknar Nils Berndtson i konstitutionsutskottet.

När det gäller det fortsatta arbetet med den här frågan kan vi kanske gå vidare. Jag måste emellertid erkänna att jag personligen känner en viss uppgiven trötthet vid tanken därpå.

Till Gunnar Biörck i Värmdö vill jag säga: Beslut som fattas av ett statsråd är inte regeringsbeslut annat än i ett mycket litet väl avgränsat antal fall. När ett statsråd får en förfrågan om vad vederbörande tycker om en sak och ger ett svar är det alltså inte ett regeringsbeslut. Regeringsbeslut blir det först när frågan tagits upp till behandling i regeringen vid regeringsammansamträde. Jag uttrycker fortfarande skepsis mot tanken att statsråd som flyger och far i alla riktningar, träffar alla möjliga människor och ständigt avkrävs snabba uttalanden, svar på frågor osv. skall ha en loggbok i fickan och varje gång notera vad de sagt och när de sagt det. I så fall finge de nog bära med sig denna bok i en liten ryggsäck.

Hilding Johansson gläder sig över att jag instämmer i de synpunkter som han hade på granskningsarbetet 1974. Jag har konstaterat de synpunkterna. Jag hoppas att Hilding Johansson också känner samma tillfredsställelse över min anvisning på det illustrationsmaterial till de av honom framförda teserna som jag använt för att exemplifiera hur profetisk han var i dessa avseenden.

Parlamentarismen har inte fungerat, upprepar Hilding Johansson ideligen. Jo, det har den. Den har t. o. m. fungerat bra. Vi har lyckats lösa uppkommande regeringskriser med en snabbhet som slår omvärlden med häpnad och förvåning. De regler som vi har skrivit in i vår författning om hur regeringskriser skall lösas har alltså hittills visat sig fungera alldeles utmärkt och inte på något sätt verkat fördröjande på tillkomsten av en ny regering när en tidigare har fallit. Detta är naturligtvis inte någon garanti för att systemet skall fungera tillfredsställande i framtiden, men erfarenheterna hittills är alltså positiva. Om man vill ha nya regler på detta område bör frågan utredas i behörig ordning. Vi har nyligen haft en utredning som har grubblat över en del frågor med anknytning till denna problemställning. Vi kom inte särskilt långt i den utredningen och blev heller inte ense. Det är givet att man inte bara för att en viss situation kan vara besvärlig eller av vissa uppfattas som besvärlig skall rusa åstad och ändra lagstiftningen. Det var med stor förvåning jag iakttog hur t. o. m. den socialdemokratiska partiledaren menade att man i ett visst bestämt stämningssläge och i en viss bestämd situation skulle rusa i väg och ändra vallagen för att den bättre skulle passa de socialdemokratiska önskemålen. Jag förstår inte hur man över huvud taget kunde komma på en sådan tanke. Jag utgår ifrån att Hilding Johansson inte tillhörde de rådgivare som Olof Palme anlätade i det sammanhanget.

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

Anf. 20 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Hilding Johansson påstod att jag hade sagt att parlamentarismen skulle fungera illa, om socialdemokraterna kom tillbaka till makten. Hans ord föll så, herr talman. Något sådant har jag naturligtvis aldrig sagt. Men vad jag konstaterade var att under den tid vi hade en lotteririksdag i det här landet, 1973–1976, regerade socialdemokraterna i vad som i utlandet skulle ha betraktats som en omöjlig parlamentarisk situation, tillsammans med fru Fortuna och kommunisterna. Och det ansåg man ur parlamentarisk synpunkt var helt korrekt, acceptabelt och t. o. m. av godo för landet. Hilding Johansson har, herr talman, icke med ett ord kritiserat den typ av lotteriparlamentarism som vi hade 1973–1976. Däremot har han ägnat sig åt att kritisera sådant som ägt rum senare, när det ändå, under Fälldin I och II, har funnits en klar majoritet för de här regeringarna. Men om nu parlamentarismen fungerade så bedrövligt i det här landet som herr Johansson påstod, herr talman, undrade jag varför socialdemokraterna inte 1979 kom tillbaka till regeringsmakten – om nu förfallet var så stort som herr Johansson menade. I själva verket lyckades ni varken 1976 – säkert som ett resultat av den dåvarande dåliga parlamentarismen – eller 1979 komma tillbaka till regeringsmakten. Jag drar därav den slutsatsen att svenska folket har bedömt hur parlamentarismen har fungerat eller inte har fungerat på ett annat sätt än Hilding Johansson nu försöker göra.

Anf. 21 NILS BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Utgångspunkten för mitt resonemang i dag om utskottens sammansättning är själva granskningsarbetet och de erfarenheter man drar av att inte samtliga partier har möjlighet att deltaga. Därför skall jag inte heller utvidga det till någon debatt om olika möjliga lösningar.

Jag skulle dock vilja säga till Bertil Fiskesjö att hänvisningen till riksdagsordningen inte säger hela sanningen om utskottsproblemen just nu. Jag vill erinra om att arbetsformsutredningen försökte nå en lösning på detta problem genom sin rekommendation att samtliga utskottsplatser skulle fördelas i förhållande till partiernas styrka. Självfallet antog inte riksdagen någon rekommendation som stod i strid med riksdagsordningen, det kan vi vara överens om.

Som slutpunkt på detta meningsutbyte vill jag säga att jag hoppas att Bertil Fiskesjös önskan att hitta en lösning skall vara starkare än hans trötthet inför uppgiften.

Anf. 22 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Vi får väl litet var försöka ge Bertil Fiskesjö nytt mod att som ordförande gripa sig an uppgiften att finna en lösning av problemen avseende utskotten här i riksdagen. Vi har lagt fram förslag, men det har inte vunnit gehör hos majoriteten.

När det sedan gäller vad som är bra eller dålig parlamentarism har vi tydligen delade meningar. För Bertil Fiskesjö är det en bra parlamentarism när regeringarna uppträder splittrade, när ärendena dras i långbänk, när

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Granskningsarbe-
tets omfattning
och inriktning,
m. m.*

besluten många gånger improviseras och det brister i beredningen, när regeringsledamöter flyr från sitt ansvar, när riksdagsbeslut nonchaleras.

Jag har en annan uppfattning. Sedan må man tala hur mycket som helst om att den ena regeringen har majoritet, den andra inte. Men när man inte har en majoritet som är så sammansvetsad att regeringen kan uppträda som en enhet, då går det som det har gjorts för regeringarna Fälldin I och II. Vi får se vad det svenska folket drar för slutsatser av detta i ett nyval – det kommer ju ändå ett val. Men låt mig gärna tillägga att det säkerligen mer är ekonomiska förhållanden än omtanke om parlamentarismen som bestämmer hur människorna röstar.

Slutligen vill jag, för att det inte skall bli något som helst missförstånd, säga att jag för min del tycker att det hade varit den bästa lösningen av den parlamentarismens kris som uppstått om man hade kunnat ordna nyval den 28 juni.

Anf. 23 BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Den överenskommelse som Nils Berndtson refererade till står självfallet inte i strid med riksdagsordningen. Ingen har påstått det. Vi har dessutom stått fast vid den överenskommelsen och vi har också praktiserat den. Dess värre löser den inte det grundläggande problem som Nils Berndtson och jag har diskuterat. Den bygger på att partierna i sin tur kan bli överens och anger alltså en viljeinriktning för detta. Lyckas inte det måste man återgå till det regelsystem som finns angivet i riksdagsordningen.

Bra och dålig parlamentarism har vi diskuterat. Det finns olika former av parlamentarism, sade jag i mitt inledningsanförande. Hur förtroendeförhållandet mellan riksdag och regering skall regleras har man kommit fram till olika slutsatser om i olika länder. Vi har dragit våra slutsatser, som är litet originella – det skall villigt medges. Men de är rätt nog genomtänkta. Det har, som jag tidigare sade, i de praktiska fall då bestämmelserna har satts på prov visat sig att de har fungerat bra.

Hilding Johansson kom sedan ånyo in på frågor som inte har med parlamentarismen att göra. Han talade om statsråd som nonchalerat riksdagens beslut. Det kunde möjligen ha med parlamentarismen att göra om man hade funnit något sådant fall. Det har jag inte gjort. Han talade om regeringsledamöter som flyr från sitt ansvar – vilka då, skulle jag vilja fråga.

Hilding Johansson målade upp en bild som – om man drar de konsekventa slutsatserna av den – utesluter varje annan typ av regering än en enpartiregering med majoritet i riksdagen. Det innebär en insnävning av det parlamentariska systemet som jag inte tror att Hilding Johansson vid närmare eftertanke vill stå för. Vi måste ha författningen öppen för olika möjliga lösningar. Det gäller i andra länder, och det gäller också hos oss. Sedan kan man naturligtvis, beroende på politisk uppfattning, ha olika mening om det politiskt lyckliga med den ena eller andra lösningen. Men det är en helt annan fråga.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Behandlingen av
riksdagens skri-
velser*

Anf. 24 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Granskningsarbetets omfattning och inriktning samt avsnitten 1–8 anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Behandlingen av riksdagens skrivelser.

Anf. 25 KERSTIN NILSSON (s):

Herr talman! Högt tekniskt kunnande i kombination med inhemska naturtillgångar har under årtionden utgjort komparativa fördelar för vårt lands export i konkurrensen på världsmarknaden.

I samband med en extrem nedgång i industrisysselsättning och industriinvesteringar och en negativ bytesbalansutveckling – år 1977 ett underskott på ca 10 miljarder kronor – rapporterades stagnation och nedgång av forsknings- och utvecklingsarbetet inom företagen.

Mot den bakgrunden lade socialdemokratin i partimotioner under riksmötet 1978/79 fram förslag om aktiva, offensiva industripolitiska satsningar. Därvid aktualiserades ånyo frågan om att inrätta särskilda samhällseliga utvecklingsbolag.

I partimotionen underströks att den offentliga sektorn utgör en allt viktigare marknad för industrin. Genom att beställa ny teknik kan den offentliga sektorn även stimulera till utveckling av produkter och system som senare kan finna avsättning på exportmarknaden. En sådan offentlig teknikupphandling kunde dels tillgodose medborgerliga behov av angelägen samhällsservice, dels främja industrins utveckling och dess export.

Genom inrättande av utvecklingsbolag kan en social målsättning kombineras med en utvecklingsinriktad näringspolitik.

Kring dessa samhällsägda utvecklingsbolag har turerna varit många. Det började således med ett seriöst förslag vid 1978/79 års riksmöte – ett av många konstruktiva socialdemokratiska förslag. Det var en väl genomtänkt och genomarbetad motion.

Utvecklingsbolag skulle enligt motionärerna inrättas i första hand inom områdena energi, miljövård, transportsystem, utbildningsteknik och medicinsk teknik. Bolagen skulle ha en samordnande funktion och bedriva ett nära samarbete med andra finansieringsorgan.

Riksdagen beslöt våren 1979 under ministären Ullsten att inrätta utvecklingsbolag inom de tre förstnämnda teknikområdena. Riksdagen anvisade samtidigt 5 milj. kr. i aktiekapital för vart och ett av bolagen. Beslutet togs av en majoritet bestående av socialdemokrater och centerpartister.

Näringsutskottets majoritet uttalade därvid bl. a.: "Vad beträffar utvecklingsarbetet på energiområdet bör uppmärksammas vad som i motionen 1978/79:2406 anförs om utvecklingsarbete rörande skilda energikällor och om bolagets uppgift att främja regionala och lokala initiativ."

Utvecklingsbolagen skulle vidare utgöra instrument för ett mera aktivt samhällseligt deltagande, även ägarmässigt, i hela utvecklingsprocessen från idé till färdig produkt.

Sedan börjar de s. k. turerna. De visar hur en regering krossar ett seriöst

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.**Behandlingen av
riksdagens skri-
velser*

förslag, som skall visa sig ha bärkraft. Från riksdagsbeslutet våren 1979 och fram till september händer ingenting i ärendet. I september 1979 tillkallas en särskild sakkunnig inom industridepartementet att biträda med "vissa arbetsuppgifter rörande nationella utvecklingsbolag", som det heter.

Så tillkommer då hösten 1979 den andra trepartiregeringen Fälldin och inom den omständliga och tidskrävande beslutsprocesser. Riksdagsbeslutet fastnar tydligt i något av den regeringens samordningskanslier.

Nästa fas i ärendets behandling är när regeringen i 1980 års budget – en omfattande läsning – så att säga smyger in en uppgift om att "några nya utvecklingsbolag inte borde inrättas nu".

Centerpartiet har här gjort en kovändning. I oppositionsställning kan centern instämma i det socialdemokratiska förslaget. I regeringsställning däremot skjuter man verkställigheten av riksdagsbeslutet på en obestämbar framtid.

Beror detta på doktrinärt motstånd från de övriga två regeringspartierna – vid den här tidpunkten folkpartiet och moderaterna – mot samhällsinflytande?

Men den socialdemokratiska motionen lämnar regeringen ingen ro. Man vet att det är realism i förslaget. I ett interpellationssvar säger statsministern att tanken på utvecklingsbolag som sådan inte var avskrivnen.

Sedan följer fjolårets och årets dechargegranskning, där vi socialdemokrater har påtalat förhållningen av detta ärende. Ett riksdagsbeslut har alltså inte expedierats av regeringen.

Herr talman! I ett parlamentariskt statsskick förutsätts att en minoritetsregering följer riksdagens, riksdagsmajoritetens beslut, även om den vid beslutets fattande har motsatt ståndpunkt. Likaså har den regering som följer efter en sådan minoritetsregering att följa de beslut som riksdagen har fattat. Exemplet med de nationella utvecklingsbolagen visar en häpnadsväckande nonchalans från borgerlighetens sida gentemot riksdagen och parlamentarisismens principer.

Folkpartiet hade att i regeringsställning verkställa riksdagsbeslutet. Att partiet senare går in i en flerpartiregering fränhänder det inte ansvaret för att fullfölja de riksdagsbeslut som fattades när partiet hade tillvällt sig minoritetsregerandet.

Centerpartiet ömsar skinn allt efter växlingar i ministärer. Utanför regeringen intar man en ståndpunkt, i regeringsställning en annan. Exemplet visar äventyrligheten med de skiftande regeringskonstellationer vi upplevt under senare år.

Det har nu gått två år utan att riksdagsbeslutet verkställts. Utskottsmajoriteten finner "inte skäl till någon kritik mot regeringens handläggning av detta ärende". Om man tar bort "inte" och "någon" är meningen acceptabel. Men utskottsmajoriteten framhärskar envist.

Ärendebehandlingen i regeringen vittnar om den handlingsförlamning och de motsatsförhållanden som sedermera har fått regeringen att vittra sönder inifrån. Enligt den ursprungliga motionen och riksdagsbeslutet skulle utvecklingsbolagen inrättas utan dröjsmål.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Behandlingen av
riksdagens skri-
velser*

Det behövdes energiska åtgärder med tanke på den negativa utvecklingen – tillbakagången – inom industri och sysselsättning. Här finns exempel på ett konstruktivt och framåtsyftande förslag från oppositionen till utvecklingsarbete, men t. o. m. riksdagens beslut desavoueras i frågan. Det är ett egenartat förhållande som måste påtalas.

Under år 1980 och 1981 aktualiserar socialdemokratin frågan på nytt. Det som hänt i år i det här ärendets gång är att i mars månad kom en proposition om industripolitiken som tar upp förslaget om utvecklingsbolag. Den socialdemokratiska motionen har följaktligen visat sig ha bärkraft. Men propositionen har ännu inte behandlats i riksdagen.

Idén om utvecklingsbolag vinner emellertid gehör även bland de borgerliga, och man läser i tidningsreferat från en moderatstämma att utvecklingsbolag bör bildas. Det tyder på sinnesändring. Men hur länge skall vi vänta? Dör kon medan gräset växer?

Det hade i hög grad varit önskvärt, att den samordning och stimulans av utvecklingsinsatser inom de områden som utvecklingsbolagens verksamhet syftar till hade kommit i gång långt tidigare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till socialdemokraternas reservation nr 2.

Anf. 26 BRITTA HAMMARBACKEN (c):

Herr talman! När man läser socialdemokraternas reservation nr 2, skulle man faktiskt kunna tro att regeringen helt nonchalerat den riksdagens skrivelse från våren 1979 som handlade om de nationella samhällsägda utvecklingsbolagen. Som Kerstin Nilsson mycket riktigt påpekar, skulle de ha omfattat områdena energi, miljövård och transportsystem.

Men, Kerstin Nilsson som är reservanternas talesman, någon nonchalans är det verkligen inte fråga om i det här fallet.

Som statsministern tidigt påpekade i ett frågesvar här i kammaren, råder det inga delade meningar om det angelägna i att satsa på de här angivna teknikområdena. Men ibland kan det vara klokt att vänta litet för att se till att de konkreta förslagen uppfyller just precis de förutsättningar som riksdagsmajoriteten har tänkt sig och som riksdagsbeställningen också uttrycker.

Det finns skäl att påminna om att under den tid som Kerstin Nilsson ironiserade över var en särskilt tillkallad sakkunnig i industridepartementet fullt sysselsatt med att arbeta med frågan. Och under den här tiden, treårsperioden 1978/79 t. o. m. 1980/81, anvisades 835 milj. kr. till energiforskning.

För forskning och utveckling inom transportmedelsområdet avsattes bara under 1977 44 milj. kr. Det senaste beslutet togs under innevarande budgetår, och det innebar att 40 milj. kr. anvisades till miljövårdsforskning. Det är ändå bara en liten del av den totala satsning som staten gör på det här området. Det är litet andra summor än de 15 milj. kr. som skulle ha anvisats, om socialdemokraterna hade fått sin mening igenom.

Eftersom tydligen både Kerstin Nilsson och jag är intresserade av att själva sakfrågan får en tillfredsställande lösning, bör vi väl nu i konsekvensens namn också båda två vara nöjda med regeringens satsningar under den tid då frågan bereddes.

Mina konstateranden, herr talman, skulle kanske egentligen ha gjorts i en annan debatt än dagens, eftersom den ju skall handla enbart om utskottets granskning av statsrådets ämbetsutövning. Men debatten tenderar så lätt att halka över till de politiska sakfrågorna, hur det nu kan komma sig, och man har ju en ambition att bemöta de synpunkter som kommer till uttryck i reservanternas anföranden.

Jag vill knyta an till det som vi egentligen skulle debattera i dag, nämligen den konstitutionella aspekten. Där konstaterar utskottet i dagens betänkande på s. 26:

”När det gäller regeringens åtgärder med anledning av riksdagens beslut vill utskottet först erinra om att regeringen enligt 8 kap. 19 § regeringsformen (RF) skall utfärda beslutad lag utan dröjsmål. Endast i dessa fall, dvs. då riksdagsbeslutet har formen av lag, är regeringen i formellt konstitutionell mening skyldig att verkställa beslutet.” Detta är ingen lagfråga.

I fråga om övriga riksdagsbeslut uttalar utskottet litet längre ner på sidan följande: ”I vissa fall, särskilt då regeringen anser att någon åtgärd inte behöver vidtas, bör ett beslut att lägga skrivelsen till handlingarna vara tillräckligt. I andra fall, t. ex. då regeringen har kommit till en annan uppfattning än riksdagen står det bäst i överensstämmelse med parlamentariska principer att frågan underställs riksdagen.”

Så skedde också. Både i budgetpropositionen 1980 och vid ytterligare tillfällen fick riksdagen möjlighet att ta upp frågan på nytt. Riksdagsmajoriteten har vid alla de tillfällena ställt sig bakom regeringens ställningstagande. Om visheten i detta må Kerstin Nilsson och jag ha olika meningar, men sakligt sett är det riksdagens beslut som gäller och inte en avslagen reservation.

Regeringens beredning av frågan är nu slutförd. Remissinstanserna har sagt sitt om förslaget, och man har lagt fram en proposition i ärendet. Föredragande statsrådet säger i den propositionen: ”Jag finner det angeläget att inom de områden som riksdagen har angivit söka stimulera den process som teknikupphandlingen kan sägas utgöra på ett sådant sätt att internationellt konkurrenskraftiga och lönsamma produkter, processer och system utvecklas och marknadsförs.”

Herr talman! Efter vad jag har yttrat i ärendet och med anledning av att frågan nu har fått en slutlig lösning finner jag det inte meningsfullt att argumentera mera, utan vill enbart yrka bifall till utskottets skrivning i denna del.

Anf. 27 KERSTIN NILSSON (s):

Herr talman! Britta Hammarbacken serverar förskönande omskrivningar av regeringens handläggning av den här frågan och hänvisar till andra anslag. Meningen med inrättandet av utvecklingsbolagen var ju att de skulle ha en samordnande effekt och samla ihop kunskap på de olika teknikområdena. Konsekvenserna av förhållningen på det här området liksom på andra områden blir, tillsammans med alla exempel jag sett, en defensiv näringspolitik. I stället för att i rätt tid sätta in konjunkturstimulerande åtgärder,

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Behandlingen av
riksdagens skri-
velser*

förhåller man beslutet så att de inte kommer att få någon effekt. Vi har sett följderna härav på landets finanser.

Om vi går till den konstitutionella aspekten är det, Britta Hammarbacken, så att i ett parlamentariskt land är ministären bärare av den exekutiva makten, den verkställande makten över huvud taget. Regeringen har därvid att följa riksdagens beslut. I detta fall är det anmärkningsvärt hur centerpartiet byter ståndpunkt i olika sammanhang.

Anf. 28 BRITTA HAMMARBACKEN (c):

Herr talman! Jag trodde att jag hade redogjort för gången när det gällde den faktiska behandlingen av ärendet, liksom för de konstitutionella aspekterna och reglerna som gäller. Jag tycker utskottet formulerat detta mycket väl i betänkandet.

Om jag får upprepa mig är det ju så att vissa lagförslag omedelbart måste genomföras. Men just i det här ärendet har man uttalat en välvillig inställning i sakfrågan, men funnit den så viktig att man velat göra utredning och samordna med STU för att den lösning man slutgiltigt presenterar skall bli den allra bästa.

Den lösningen har nu kommit, och jag finner det egendomligt att Kerstin Nilsson fäster större vikt vid proceduren än vid slutresultatet, som ändå är det som människor närmast berörs av.

Anf. 29 KERSTIN NILSSON (s):

Herr talman! Jag konstaterar bara faktum, att riksdagsbeslutet ännu två år efter beslutets fattande inte har verkställts. Det är märkligt med tanke på att på energiförsörjningens område krävs stora förändringar, nya tekniska lösningar, som bör samordnas. Vi har ett starkt behov av alternativa energikällor, bl. a. för att lösa problemet med den negativa utvecklingen av handelsbalansen.

Anf. 30 BRITTA HAMMARBACKEN (c):

Herr talman! Jag vill helt instämma när det gäller behovet att utveckla alternativa energikällor, som Kerstin Nilsson nyss konstaterade. Jag är bara ledsen över att vi inte under längre tid haft samma uppfattning i den frågan.

Någon har sagt att man kan citera Shakespeare i alla sammanhang – och varför skulle man då undanta en dechargedebatt? Jag kommer att tänka på följande citat: "Så går beslutsamhetens friska hy i eftertankens kranka blekhet över." Med tanke på att regeringen har visat omsorg i sakfrågan genom ökade anslag, genom en grundlig utredning, genom att man gett riksdagen möjlighet att yttra sig vid upprepade tillfällen samt till sist genom att uppfylla riksdagens beställning till punkt och pricka, tycker jag att reservationsivrarnas rodnande kinder borde blekna något.

Anf. 31 KERSTIN NILSSON (s):

Herr talman! Det Shakespearecitat som Britta Hammarbacken anförde tycker jag utomordentligt väl passar in på den borgerliga regeringens handläggning av den här frågan.

Anf. 32 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Behandlingen av riksdagens skrivelser anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Handläggningen av vissa planfrågor.

Anf. 33 YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! Det kan vara svårt att överblicka innebörden av riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen, bl. a. därför att de inte finns samlade. I propositionen 1972:111 talades om behovet av vidareutveckling och mer detaljerade lokaliseringsbeslut. Departementschefen förutsatte emellertid att riktlinjerna jämte riksdagens yttrande, utan särskild föreskrift skulle få en vägledande effekt. Eftersom de skulle bli vägledande för Kungl. Maj:t förutsattes också att de skulle iakttas även av myndigheterna.

I fråga om den rättsliga karaktären anförde departementschefen i den proposition jag nämnt: "Riktlinjerna får inga omedelbara rättsverkningar." Men, som sagt, alla statliga myndigheter har anbefallts att beakta dem, enligt Svensk författningssamling 1973:15. Så sent som i mars i år har civilutskottet slagit fast detta i betänkandet 1980/81:28:

"Enligt utskottets mening torde det inte från något håll ha satts i fråga att riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen skall beaktas av regeringen även om de inte har direkt rättsverkan."

Utskottet säger vidare: "Regeringen har också i länsvisa beslut klart manifesterat en sådan viljeinriktning. Därav följer emellertid inte att regeringen vid t. ex. fastställelseprövning kan avstå från att väga in kommunala synpunkter på hur riktlinjerna bör preciseras."

Jag tycker att utskottsmajoriteten har gjort en alltför vänlig bedömning. Jag menar att regeringen medgivit bebyggelse i strid med riksdagens riktlinjer. När det gäller regeringens praxis är det naturligtvis regeringen som skall informera. Statsrådet Danell har också dokumenterat detta i olika anföranden. Jag skall ge ett par exempel.

Vid länsarkitektkonferensen i juni 1980 i Östersund hette det: Fritidshus kan släppas fram ganska problemfritt inom betydande delar av landet, också inom de mest attraktiva delarna - kusterna, Öland och Gotland samt i fjällvärlden. Fritidshus skall även framdeles kunna byggas i närheten av vattnet.

Vid konferensen om skärgårdsproblem som miljövärdscentrum vid Tekniska högskolan ordnade i december 1980 sade han, enligt Dagens Nyheter: Det finns plats för många fler fritidshus i våra skärgårdsområden. I första hand i områden med tätbebyggelse men även på ställen som hittills varit skyddade av strandskyddsbestämmelser. Jag kan tänka mig nya sjötomter och bebyggelse vid vattnet i vassvikar och på andra ställen som är

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

ointressanta för det rörliga friluftslivet.

Statsrådets kursomläggning dokumenteras också i följande citat ur Norrtelje Tidning den 19 september 1980: Vi är beredda ge fler dispenser. Jordbrukarna som inte får bygga fritidshus på sina ägor skall absolut överklaga till bostadsdepartementet.

Ett liknande uttalande hade statsrådet Danell också gjort något tidigare för tidningen Bohusläningen.

Hilding Johansson talade i debattens början om långbänken som den käraste möbelen i kanslihuset. För Georg Danell tycks det käraste uppdraget ha varit att ge besväransvisningar.

Uttalanden av det här slaget som jag har citerat har upprört många kommunalmän, bl. a. på västkusten. En byggnadsnämndsordförande där nere sade enligt Bohusläningen den 10 december 1980: Jag tror inte att sommargästerna ännu har upptäckt vilka möjligheter Danells tal öppnar för dem. Hade den förutsättningen kommit för några år sedan då det fanns mer pengar att bygga fritidshus för, hade följderna blivit helt andra.

En hel del har upptäckt detta. Rättssäkerheten har då kommit i kläm. De lojala har fått en behandling, och de som haft kompetens att skriva besvär har fått en annan.

En annan kommunalman där nere har sagt: Planministern slår undan benen på kommunen och stör allvarligt det kommunala planeringsarbetet.

Det senare kan vara värt att anföra, eftersom Georg Danell har framställt sig som värnare av den kommunala beslutanderätten. Redan innan moderaterna tågade ut ur regeringen påpekade förre statssekreteraren i folkpartiregeringen Per Wramner, att det fanns en tendens att i konkreta ärenden ta mindre hänsyn till den fysiska riksplaneringen än vad som tidigare hade gjorts – något som folkpartiet motsatte sig, enligt Wramners utsago.

När det nu hos det moderata statsrådet har funnits en tydligt dokumenterad vilja till avvikelser från riktlinjerna, kan man fråga sig om det inte hade funnits skäl att gå till riksdagen för att begära en ändring. Det socialdemokratiska reservanternas i utskottet anser det. Professor Ole Westerberg ger oss ett visst stöd. Han anser att riktlinjerna får anses ha betydelse som utfyllnad av byggnadslagstiftningens regler på så sätt att "väsentliga avsteg" inte får göras utan riksdagens hörande. Många moderater har applåderat Georg Danells inställning. I andra politiska partier är inställningen ytterst reserverad!

Vi har vidare anmärkt på att regeringen – Georg Danell alltså – inte gjorde den allmänna lämplighetsprövning vid fastställelse av stadsplaner som lagstiftningen förutsätter. Stadsplanen för kvarteret Bryggeriet i Lund är ett exempel på detta.

Kommunernas inställning till kvalitetsfrågor i planeringen har tillerkänts en ökad tyngd. Kommunernas avvägning borde, enligt Georg Danell, ändras endast i de fall där ett planförslag har uppenbara brister. Vi menar att det inte finns någonting i den nuvarande lagstiftningen som säger att de tre instanserna kommun, länsstyrelse och regering har skilda uppgifter när det

gäller lämplighetsavvägning. Det finns följaktligen inte anledning att överlämna till kommunerna att i första hand ansvara för utformningen av bebyggelsemiljöer. Regeringen har inte prövat Lundaärendet i dess helhet och har inte med kraft slagit vakt om kvalitetsintressena.

Vidare anser vi socialdemokrater att regeringen – dvs. statsrådet Danell – har släppt fram bebyggelse utanför planlagt område, i strid med byggnadslagens krav på planmässig prövning. Här kan Tyresöfallet åberopas. I motsats till Lundaärendet har emellertid kommunens kompetens underkänts. Man har vidare gått emot länsstyrelse, planverk och kammarrätt. Handläggningen av detta ärende har skett på ett sätt som förtjänar anmärkning.

Slutligen: Remissförfarandet har ju ansetts vara ett betydelsefullt moment. I regeringsformen heter det t. ex.: "Vid beredningen av regeringsärenden skall behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter. I den omfattning som behövs skall tillfälle lämnas samman slutningar och enskilda att yttra sig."

Remitteringspraxis har emellertid ändrats under Georg Danells ledning. Remisser till planverket har starkt minskat, ja, slutligen nästan upphört. Georg Danells strävan var högst diskutabel och har undandragit den centrala planmyndigheten möjligheter att tillkännage sin uppfattning.

Den praxis som Georg Danell skapade i regeringen Fälldin II sammanhänge med hans bristande intresse för plankvaliteten och måhända med hans strävan att nedbringa handläggningstidens längd. Vi brukar från KU:s sida förespråka en kort handläggningstid. Men det intresset får inte gå ut över kvaliteten i ärendebehandlingen.

I ett särskilt yttrande till civilutskottets betänkande 1980/81:28 har utskottets socialdemokratiska ledamöter talat om den negativism mot den fysiska riksplaneringen som sedan länge har präglat moderata samlingspartiet. Det betyget räcker inte. Av vad jag sagt framgår att det är mera vittgående ändringar som statsrådet Danell demonstrativt gått in för. Det är avsteg från tidigare arbets- och beslutsformer som från våra utgångspunkter ter sig oacceptabla.

Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen i detta avsnitt.

Anf. 34 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Socialdemokraterna har i konstitutionsutskottet varit kritiska gentemot förutvarande statsrådet Georg Danell för regeringens handläggning av vissa planfrågor. Enligt min och utskottsmajoritetens mening skjuter emellertid socialdemokraterna bom. En konstitutionell granskning av planfrågorna blir till ett allmänt gnäll över att Georg Danell och regeringen Fälldin II inte fört en politik som överensstämmer med socialistiska planeringsprinciper. Att socialdemokraterna är missnöjda med politikens innehåll är därmed i det närmaste självklart, men därför ingalunda grund för konstitutionella anmärkningar.

Låt mig, herr talman, först beröra något av bakgrunden till den

Nr 145

Ondsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

socialdemokratiska kritiken.

I några regeringsbeslut under regeringen Fälldin II har regeringen medgett att viss fritidsbebyggelse har kunnat uppföras inom områden som omfattas av den fysiska riksplaneringen. Det har därvid ifrågasatts i utskottet och nu senast av Yngve Nyquist här i kammaren om regeringen överskridit de befogenheter som skilda riksdagsbeslut angivit.

I ett annat fall har regeringen mot länsstyrelsens majoritetsuppfattning beslutat ansluta sig till den syn som präglat den berörda kommunens ställningstagande.

Herr talman! Frågan om vad regeringen har att iaktta i frågor av den karaktär som utskottet granskat har gett upphov till en omfattande debatt också utanför utskottets sessionslokal.

En utredning om den fysiska riksplaneringens rättsverkningar har utförts av professorn Ole Westerberg. Debatten och utredningen har enligt min mening tillfört det här området nya fakta. Åtskilligt av den osäkerhet som många ansett omgivit den fysiska riksplaneringen alltsedan den inleddes har därvid kunnat skingras.

Så till den socialdemokratiska kritiken punkt för punkt, såsom den framförs i reservationen till utskottets betänkande.

Socialdemokraterna tycks vara missbelättna med att handläggningstiden för ärenden av det slag vi nu diskuterar har gått ned genom att onödiga remisser har undvikits. Detta är enligt min mening, med förlov sagt, en märklig kritik, i synnerhet mot bakgrund av vad socialdemokraterna hävdar i andra ärenden i samma utskottsbetänkande. Riksdagen har ju nästan varje år i anslutning till sin dechargegranskning haft anledning att rikta kritik mot alla regeringar för bristande snabbhet i effektueringen av bl. a. riksdagens beslut. Enligt min mening borde det vara rimligt att den nu aktuella regeringen får beröm för att den sätter den enskildes och kommunens rätt till snabba besked i högsätet.

Men så tycker inte socialdemokraterna. Den centrala planmyndigheten måste tillfrågas oftare, hävdar man. Men varför det? Om regeringen vet vad planmyndigheten – i det här fallet statens planverk – skall säga, finns det då anledning att fråga en gång till med den fördröjning varje sådan fråga har en tendens att orsaka?

Förarbetena till förvaltningslagen poängterar att regeringen inte skall fråga i onödan. Det socialdemokratiska yrkandet om en extra pappersvända har alltså inget stöd i lagen och sannolikt i än mindre omfattning hos vanliga människor, vilkas främsta problem normalt inte är att myndigheterna har för bråttom.

Det andra området, herr talman, där kritik enligt socialdemokraternas uppfattning bör riktas mot regeringen har större principiell innebörd. Den fråga kritiken i denna del gäller är i vilken grad regeringen i enskildheter är bunden av de riktlinjer för den fysiska riksplaneringen som riksdagen vid skilda tillfällen angivit. Mera konkret har denna fråga kommit att aktualiseras till följd i första hand av några enskilda regeringsbeslut om tillstånd för fritidsbebyggelse i Yngve Nyquists eget hemlän.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

Den fysiska riksplaneringen har i olika omgångar behandlats av riksdagen. Efter det att översiktliga riktlinjer fastställdes 1972 har riksdagen fått ta del av regeringens länsvisa beslut, som haft dessa riktlinjer som utgångspunkt. De samlade riksdagsuttalandena är den vägledning som regeringen har vid de avgöranden av konkreta ärenden som ställs under regeringens prövning.

Det finns enligt min mening mot bakgrund av den mångfasetterade flora riksdagsuttalanden som det här är fråga om anledning att beklaga att den fysiska riksplaneringen getts en så oprecis form. Den osäkerhet som vaga riksdagsuttalanden alltid kan ge upphov till hade kunnat förebyggas om riksplaneringen från början givits lagform. Regeringen har i en proposition till riksdagen nu i vår aviserat att en förändring i denna riktning bör ske. Det är, herr talman, att hoppas att den regering som nu håller på att tillträda är beredd att fullfölja denna för rättssäkerheten nödvändiga förändring.

Vid konstitutionsutskottets granskning i år har enighet mellan regeringspartierna och oppositionen nåtts om att den fysiska riksplaneringen inte kan anses bindande för regeringen i enskilda ärenden, utan att riktlinjerna endast kan anses vara vägledande i stort. Den fysiska riksplaneringen frångår alltså inte regeringen skyldigheten och rätten att i varje enskilt fall göra den avvägning mellan motstående intressen som gällande lagstiftning i övrigt föreskriver. Den enighet som uppnåtts på denna punkt är utomordentligt viktig.

Vad tvistar vi då egentligen om? Jo, socialdemokraterna anser att regeringen för många gånger har tagit för stor hänsyn till vad kommuner och enskilda haft att säga för att de i den fysiska riksplaneringen angivna riktlinjerna skall anses vara följda. Bevis för att regeringen gjort en felaktig avvägning anges vara att planverket har haft en annan uppfattning än den regeringen till slut kommit att hävda. Det är, herr talman, ett konstigt bevis. När en myndighet och regeringen tycker olika gör sig alltså regeringen skyldig till brott mot riksdagens beslut, om den fullföljer sin egen uppfattning. Eller: När regeringen, bestående av folkvalda politiker, kommer till samma slutsats som de folkvalda kommunalpolitikerna, så anser socialdemokratin att man i stället skall gå på byråkratins, dvs. planverkets, uppfattning.

Hur ser då de enskilda fall egentligen ut som socialdemokraterna har blivit så upprörda över? För det är naturligtvis de enskilda fallen som startat den här debatten. Vad det specifikt gäller är två omtvistade fall i Dalafjällen.

I det ena fallet har regeringen av sysselsättningsskäl bedömt det som angeläget att den kommunala planen fastställs. Ett par kilometer på andra sidan gränsen till Norge byggs f. n. 700 fritidsstugor. Några ingrepp i orörda naturområden är det alltså inte fråga om. Vad regeringen gjort är att den tagit sitt ansvar för att kommunen inte skall gå en snar död till mötes.

I det andra fallet har regeringen givit tillstånd för uppförande av fritidsstugor i anslutning till ett annat område med fritidsstugor. Detta tycker Yngve Nyquist är högst upprörande. I frågan om huruvida fritidsstugor skall finnas på höger eller vänster sida om vägen har regeringen sagt att man nog bättre kan bedöma detta i Älvdalen än i Stockholm.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

Planverket fick alltså inte precis som man ville – det är sant. I högre grad fick kommunen sina intressen tillgodosedda. Detta kunde ske genom planlösningar som i all rimlig mån tillgodosåg de aspekter som den fysiska riksplaneringen inom dessa områden haft att slå vakt om. Regeringen har tagit intryck av vad de som visste hur det förhöll sig ansåg och tagit något mindre hänsyn till vad de som har haft att göra sina bedömningar på betryggande avstånd från verkligheten ansett.

Utskottsmajoriteten anser inte att det är ett brott att förlita sig på den bästa kunskapen. Yngve Nyquist har i debatten hävdad att många blivit upprörda över de ställningstaganden som regeringen intagit. Ja, Yngve Nyquists partikamrat, det socialdemokratiska kommunalrådet i Älvdalens kommun är i vart fall inte upprörd utan tacksam över att regeringen har förstått saken bättre än vad den socialdemokratiska oppositionen i riksdagen har gjort.

Det är, herr talman, svårt att frigöra sig från intrycket att socialdemokraterna i sin kritik gentemot regeringen väglets mera av en väl dokumenterad fiendlighet gentemot enskild fritidsbebyggelse än av konstitutionell omsorg om förhållandena mellan regering och riksdag. Det vore ärligast att faktiskt erkänna att det förhåller sig så.

Herr talman! Hänsynen till den uppfattning som företräds av kommunen har också varit vägledande för bl. a. det enskilda planärende i Lund som utskottet också granskat och som Yngve Nyquist tidigare i debatten kommenterat. Regeringen har ansett att bebyggelsemiljön bäst bedöms av kommunen, bättre än av länsstyrelse, planverk och regering. I sin reservation insinuerar socialdemokraterna att regeringen inte prövat frågan i dess helhet och inte med tillräcklig kraft hävdad kvalitetsintressena.

Sådana insinuationer saknar varje förankring i verkligheten. Frågan är prövad i sin helhet. Kvalitetsfrågorna har belysts. Men vid denna vägning har regeringen återigen ansett att det inte är alldeles orimligt att anta att kommunen har bättre förutsättningar än någon annan att göra den detaljerade bedömningen.

Är detta synsätt så alldeles tokigt, Yngve Nyquist? Borde inte kunskaper-na i bebyggelsemiljöfrågor vara bättre i Lund än i Stockholm om vad som är bäst för Lund? Bestrider socialdemokraterna verkligen riktigheten i en sådan bedömning? Är det inte i stället så – handen på hjärtat. Yngve Nyquist – att ni tycker så illa om riktiga bostadsrätter att ni inte ens drar er för att motarbeta dem med konstitutionens hjälp?

Till slut, herr talman, försöker socialdemokraterna bevisa att regeringens uttalade ökade hänsyn till den kommunala uppfattningen inte alls är genomgående, utan att regeringen minsann gått emot kommunernas bedömningar i andra enskilda fall. Det ärende som man hänvisar till i reservationen gäller Tyresö kommun. Ett fritidshus som uppförts på ett sådant sätt att det kom att strida mot byggnadslovets fick i den slutgiltiga prövningen i regeringen stå kvar, trots att kommunen företrädde en annan uppfattning.

Men vad det här gäller är i grunden någonting annat än ökat hänsynstaggande till kommunernas uppfattning i bebyggelsemiljöfrågor. Vad regering-

en gjort är ingenting annat än att man följt tidigare praxis när det gäller felaktigt uppförda fastigheter. Eftersom straff utdömts bedömdes det som uppenbart obilligt att dessutom ålägga fastighetsägaren att riva eller kraftigt förändra det uppförda huset.

För att summera: Det är sant att regeringen i förhållande till tidigare socialdemokratiska regeringar kommit att se annorlunda på kommunernas och den enskildes roll i planeringsprocessen. Att ta hänsyn till dem som i första hand berörs av besluten är emellertid enligt min mening en dygd och inte något som man skall behöva kritiseras för.

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

Anf. 35 YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! När det gäller fritidsbebyggelsen är det sannerligen inte bara från socialdemokratiskt håll som man har haft en kritisk inställning till Georg Danell. Kanske bottnar det hela i den splittring som funnits i regeringen Fälldin II och som varit uppseendeväckande i många avseenden.

Ingvar Carlsson tog på sin tid starkt ställning för den fysiska riksplaneringen. och det kan konstateras att Birgit Friggebo haft i stort sett samma synpunkter och samma önskan att slå vakt om de riktlinjerna. Men Georg Danell har haft en helt annan inställning, vilket jag dokumenterat med olika uttalanden som han har gjort i olika sammanhang.

Vi kan exempelvis gå till den liberala tidningen Bohusläningen, som i en rubrik den 22 juli i fjol sade att Georg Danell vill reservera Bohuslän för de förmögna. Det ligger rätt mycket i det. Georg Danell har också sagt att han inte har någon åstundan att hindra att rika västtyskar byter D-mark mot tomtmark vid den svenska västkusten och därmed stänger ute inte bara bohusläningar utan också andra svenskar från möjligheterna att skaffa sig fritidshus där.

Skall man inte vårda sig om att kuster och fjällbygder hålls öppna, då blir det omöjligt för de mindre inkomstagarna att komma åt de förmåner som sådana fritidsområden i större utsträckning än andra kan innebära. Att man inte skall göra det tycks alltså vara den moderata inställningen på den här punkten.

Anf. 36 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Yngve Nyquist insinuerar att regeringen inte skulle ha en enig uppfattning i de planärenden som den här debatten gäller.

Vi diskuterade för en stund sedan om reservationsrätten i regeringen – och en sådan har ju statsråden, som Yngve Nyquist väl vet. Men det finns inte några reservationer i de här fallen. Det är en enig regering som bedömt att riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen skall tillämpas på det sätt som faktiskt har skett i de fall som nu är aktuella.

Vi slår alla vakt om riktlinjerna, Yngve Nyquist. Men den fråga som den här diskussionen gäller är om man samtidigt har tillstånd att slå vakt om vad annan lagstiftning kräver att regeringen skall göra i avvägningen mellan olika intressen.

Med anledning av vad Yngve Nyquist nu sade måste jag faktiskt fråga om

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av vissa planfrå-
gor*

Yngve Nyquist har gått ifrån den uppfattning som framförs i den socialdemokratiska reservationen, nämligen att riktlinjerna inte är bindande i det enskilda fallet utan att regeringen faktiskt har skyldighet att väga in olika intressen. Om det är så, Yngve Nyquist, måtte väl regeringen ha rätt att fatta den typ av beslut som vi nu diskuterar?

Får jag också apropå de mer konkreta besluten om Dalafjällen fråga: Anser Yngve Nyquist att regeringen inte hade bort bifalla den socialdemokratiskt styrda kommunens önskemål? Anser alltså Yngve Nyquist att kommunalrådet i Älvdalens kommun, Hans Martinsson, en av Yngve Nyquists partikamrater, som i det senaste numret av tidskriften Plan försvarar det beslut som regeringen har tagit, har alldeles fel? Anser Yngve Nyquist att Yngve Nyquist är bättre på att bedöma detta från riksdagen än vad Hans Martinsson är från Älvdalens horisont?

Får jag också fråga Yngve Nyquist om han i den här debatten tar avstånd från – efter vad jag förstår måste han göra det – vad partikamraten Kjell-Olof Feldt för inte så värst länge sedan anförde i en motion, där han hävdade att man måste få bygga i de områden av Dalafjällen som här är i fråga för att över huvud taget ge den bygden en chans att överleva.

Är Yngve Nyquists budskap i den här debatten att Dalafjällen och kommunerna där uppe skall lämnas åt sitt öde, då tror jag att han är en dålig företrädare för den valkrets som har valt in honom i riksdagen.

Anf. 37 YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! Det finns mycket att notera i de uttalanden som har gjorts om våra fjällkommuner i Dalarna, både Älvdalen och Malung. Det är inte fråga om någon planlöshet där uppe, utan dessa kommuner har satsat både pengar och arbete på att få fram planer. Det har skapat förväntningar i dessa fattiga kommuner. Därför menar motionärerna att detaljplanerna inte skulle behöva läggas på is utan skulle kunna användas i avvaktan på generalplanen. Detta är värt att observera.

De avsteg i stort som har gjorts av Georg Danell är uppseendeväckande. Det har gått så långt att en skribent som heter Bengt Malmsten i en av industrins branschtidningar, Byggnads-Tidningen nr 11, har utropat Georg Danell till "frihetskämpen". Det har han gjort utifrån det faktum att om man överklagade till Georg Danell, vann man i 25 % av fallen. De som överklagade till "socialisten Ingvar Carlsson" fick hjälp i endast 4 % av fallen. Bengt Malmsten pekade på både stora och små exempel på hur det lönade sig att besvära sig. Han kom bl. a. fram till att Gränges Marks tillstånd att bygga i sju områden i Vaxholms kommun var ett exempel i större skala. Så nog är det alldeles klart vilka intressen dåvarande statsrådet Danell ville slå vakt om.

Anf. 38 PER UNCKEL (m):

Herr talman! Så föll då Dalafjällen ihop som argument i denna debatt!

Om jag rätt förstår förutvarande statsrådet Danell, har jag en känsla av att han inte uppfattar begreppet frihetskämpe som det skällsord som Yngve

Nyquist med sitt tonfall försökte göra det till. Om jag i denna kammare blev beskyldd för att vara en frihetskämpe, skulle jag ta det som en större ära.

Jag tror att många inom den borgerliga majoriteten i riksdagen anser att det är riktigt att fler enskilda människor har fått en större möjlighet att göra sin stämma hörd i besvärssärenden än vad de hade under den socialdemokratiska regeringens tid. Vi tycker, Yngve Nyquist, att det är riktigt att människor inte bara formellt skall ha möjlighet att besvara sig utan att de också skall ha en reell chans att få sina besvär prövade i saklig ordning. Det är detta som har gett utslag i en ökad tilltro till enskilda människors och kommuners bedömningar, såväl i enskilda ärenden som i planfrågor.

Vi bestrider inte att det har skett en förändring – att den enskilde i större utsträckning än tidigare har fått rätten på sin sida. Men vi tycker att detta är bra. Det ligger dessutom inom ramen för de riktlinjer som olika lagstiftningskomplex anger.

Gränges Mark har fått möjlighet att bygga fritidshus, säger Yngve Nyquist med djup harm. Det är nästan så att man ser hur Gränges Marks alla direktörer flyttar in i fritidshuset. Men Gränges Mark bygger inte hus för sitt eget höga nöjes skull, utan därför att människor skall få en möjlighet att komma i direkt kontakt med naturen och njuta av det som ett fritidsboende faktiskt kan erbjuda.

Detta leder mig, herr talman, än en gång tillbaka till den slutsats jag kom till i mitt huvudanförande: Vad Yngve Nyquist först och främst kritiserar är att den borgerliga trepartiregeringen hade förstäelse för människors önskemål om ett eget fritidshus. Yngve Nyquist tycker inte att människor skall få sina önskemål om enskilt fritidshusboende tillgodosedda i samma utsträckning som trepartiregeringen ville. Vi tycker att det är bra att människor får en chans till fritidshusboende. Det är inte bara det rörliga friluftslivet som skall ha sin andel av våra marktillgångar.

Anf. 39 TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Handläggningen av vissa planfrågor anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Telub-ärendet.

Anf. 40 OLLE SVENSSON (s):

Herr talman! Konstitutionsutskottets granskning av den s. k. Telub-affären sträcker sig flera år tillbaka i tiden. Den omfattar alla de tre borgerliga regeringarna från december 1977 och fram till mars i år. Arbetet med granskningen har varit mer omfattande än något annat ärende under senare år. Dokumentationen i betänkandet är också utförlig.

Den borgerliga utskottsmajoriteten har inte funnit något att anmärka emot. Vi socialdemokrater är desto mera kritiska. I vår reservation har vi utförligt redovisat våra ståndpunkter och de fakta som enligt vår mening motiverar att riksdagen riktar anmärkningar mot statsråden Karin Söder och Eric Krönmark, för deras handläggning av frågan i den första av de tre borgerliga regeringarna, samt mot handelsminister Staffan Burenstam Linder i den så sent som häromveckan kapsejsade trepartiregeringen.

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Det finns ingen anledning att ta upp kammarrens tid med att i detalj diskutera hela händelseförloppet i den här långa historien. Den finns bra redovisad i den del av KU:s betänkande som vi är överens om. Den som vill tränga djupare i materialet har också tillgång till de stenografiska uppteckningar som gjorts i samband med utskottets utfrågningar.

Jag skall därför direkt klargöra att vår kritik mot handläggningen gäller fyra saker. Vi anser till att börja med att regeringen och de olika statsråden, trots att de bevisligen måste ha haft klart för sig vilket slags utbildning Telub åtagit sig att meddela till de libyska militärerna, konsekvent missade möjligheterna att ingripa medan tid fanns utan att det samtidigt innebar risker för skadestånd och andra förvecklingar. Det är först nu, under våren 1981 – sedan avtalet med Libyen undertecknats och utbildningen redan börjat – som regeringen är beredd att om inte helt stoppa så dock begränsa Telub-affären.

Våra andra invändningar gäller regeringens bristande vilja att verkligen ta ansvar för sina beslut eller – som i det här fallet – sin brist på beslut. Den här bristande viljan att ta ansvar yttrar sig på olika sätt. Dels lämnar enskilda statsråd information, bl. a. i riksdagen, som inte stämmer överens med vad som vid tillfället är känt i kanslihuset, dels förfaller man till ren advokatur i sina strävanden att framställa utbildningen som rent civil trots att den betalas av den libyska försvarsmakten och gäller ungdomar som efter hemkomsten skall fortsätta en karriär inom det libyska luftförsvaret, dels skyller statsråden slutligen ifrån sig på sina medarbetare i kanslihuset genom att hävda att de inte blivit tillräckligt väl informerade av de handläggande tjänstemännen.

Fru talman! Jag skall något ytterligare motivera kritiken punkt för punkt. Men det bör sägas redan nu att den bristande vilja hos de ansvariga att öppet och ärligt redovisa fakta, att stå för sina beslut och åtgärder och ta ansvaret för sin politik som kommit fram under konstitutionsutskottets granskning av de tre tidigare borgerliga regeringarna inger allvarliga betänkligheter, med tanke på allmänhetens förtroende för politiken och för det representativa demokratiska systemet. Det är väl känt och oomtvistat att utrikespolitiken inte alltid kan bedrivas med den öppenhet som måste karaktärisera politiken i allmänhet. Men de försök att dölja de verkliga förhållandena som avslöjats i detta sammanhang gäller inte sådana frågor. Här har det varit fråga om försök från olika statsråds sida att slippa ta det politiska ansvaret för en händelseutveckling som orsakats av oskicklighet och nonchalans. Och det har vi ingen anledning att acceptera eller känna förståelse för.

Låt mig så något ta upp frågan, om regeringen hade möjlighet att ingripa och stoppa affären mellan det statliga företaget i Växjö, med stark anknytning till vårt försvar, och den libyska staten.

Regeringen fick genom statsrådet Söder kännedom om den planerade affären redan i december 1977. Då tog Telubs dåvarande verkställande direktör Benkt Dahlberg upp saken med utrikesdepartementet. Där upprättades en promemoria som sedan diskuterades bland de ledande tjänstemännen. Dessa ansåg att saken var så politiskt känslig att den borde

dras för utrikesministern, trots att UD formellt inte var tvingat att agera.

Det var en sådan fråga som tjänstemännen ansåg att statsrådet borde ha kännedom om, eftersom det fanns risk för en reykl. Det var en "stinker", på UD-språket. Saken drogs också för Karin Söder. Man hade då klart för sig att det gällde utbildning av militärer och att det gällde utbildning i elektronik, radarteknik och robotteknik. Utbildningen syftade till befattningar inom luftförsvaret.

Karin Söder diskuterade frågan med försvarsminister Eric Krönmark och därefter med delar av regeringen vid en s. k. lunchberedning. Något försök att stoppa det hela gjordes inte. Eric Krönmark satte sin statssekreterare på att av sekretessskäl kolla en del viktiga saker med Benkt Dahlberg, men statssekreteraren fick inte något uppdrag att meddela Telub-chefen att utbildningen inte borde offereras.

Anledningen till att Telub-ledningen tog kontakt med UD på detta stadium var att man ville ha klartecken från regeringen för att driva saken vidare. Både Benkt Dahlberg och styrelseordföranden Eric Malmberg har förklarat att de var beredda att avstå från affären om regeringen avrätt. Men, som sagt, inget hände. Dahlberg uppfattade detta som grönt ljus och fortsatte förhandlingarna.

I sin diskussion av frågan har utskottets borgerliga majoritet fallit tillbaka på en längre utläggning om vad som skulle ha krävts av regeringen för att den på ett konstitutionellt riktigt sätt skulle kunna tvinga ett motsträvigt Telub att avstå från affären. Och i den delen är vi överens så till vida att inte heller vi socialdemokrater menar att regeringen skall bryta mot grundlagen för att få sina önskemål beaktade.

Men i det här sammanhanget är denna frågeställning helt akademisk. Telub-ledningen var beredd att avstå från ytterligare förhandlingar eller affärer med Libyen, om regeringen i sin helhet gett ett sådant råd. Man tog ju t. o. m. kontakt med UD redan inledningsvis för att ge de politiskt ansvariga just denna möjlighet att reagera så fort som möjligt.

Nästa gång regeringen fick en chans att stoppa det hela var på hösten 1978. Då sökte Benkt Dahlberg förgäves den nye handelsministern i regeringen Ullsten, Hadar Cars, för att bl. a. lämna en redogörelse för den tilltänkta affären. Men Hadar Cars och folkpartiet var, trots att folkpartiet deltagit i den förra regeringen, inte informerade om hur allvarligt det hela var, så de hade inte tid med Dahlberg förrän i början av 1979. Då blev det i gengäld, efter ett gräl mellan Hadar Cars och Benkt Dahlberg, ett ordentligt möte med statsministern i spetsen och med, förutom handelsministern, utrikes-, industri- och samordningsministrarna närvarande. Det hela ledde emellertid bara till att industriministern gjorde ett halvhjärtat försök att informera sig. Några dagar efter samtalet mellan industriministern och styrelseordföranden i Telub undertecknades avtalet med Libyens försvarsmakt. Då visste också sedan ett drygt år tillbaka Telubs styrelse att utbildningsavtalet innehöll, som det hette, vissa militära applikationer, dvs. tillämpningar.

Sedan hade taget gått. Att därefter bryta avtalet eller omförhandla det kan leda till skadestånd eller andra förvecklingar. Men det är vad regeringen

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Fälldin är beredd att göra nu sedan det hela har kommit till allmänhetens kännedom.

Fru talman! Det står klart för alla att det varit enklare om man stoppat det hela innan förhandlingarna med Libyen kommit i gång på allvar. Vi vet genom Benkt Dahlberg och Eric Malmberg att företagens ledning var beredd att avstå från hela affären om regeringen sagt ifrån inledningsvis. Telubdirektören var t. o. m. så öppen för detta att man tog kontakt med UD trots att man inte hade någon skyldighet att göra detta. Men varken utrikesministern eller något annat statsråd reagerade. Och då är det naturligt att Telub-ledningen uppfattade det hela som invändningsfritt.

Men här, fru talman, var de för snabba. De kände inte till hur regeringsarbetet gick till i de borgerliga trepartiregeringarna. De visste inte om att regeringen – alla samordningskanslier till trots – led av handlingsförlamning och administrativ förvirring, att informationer av stor utrikespolitisk betydelse kunde lämnas till utrikesminister Karin Söder utan att hon reagerade eller informerade regeringen i övrigt.

Det fanns alltså, det står i dag utom allt tvivel, goda möjligheter för regeringen att stoppa Telubs affär med Libyens försvarsmakt om man velat eller haft kraft nog att engagera sig i frågan. Men både i regeringen Fälldin I och Ullstens folkpartistiska minoritetsregering missade man chansen.

Fru talman! Jag är inte förvånad, egentligen. Mot bakgrund av vad som är känt om regeringens arbete alltsedan kompromissernas koalition – för att låna en känd beskrivning av den första trepartiregeringen – bildades är det kanske inte så konstigt att viktiga frågor kunde dyka upp och försvinna i departementen utan att något ansvarigt statsråd reagerade. Det måste ha tagit mycket kraft från statsråden att ständigt bevaka sina frågor gentemot andra departement, att gräla om energipolitik, sparplaner och annat. Vi har ju i dessa yttersta dagar fått inblickar i arbetet som visar att ansvariga statsråd på allvar övervägt om det var möjligt att i hemlighet reservera sig mot sina egna beslut. Ett samregerande som trots två försök inte kan klara ens de numera alltför korta mandatperioderna i riksdagen måste fresta på. Det kan man trots allt förstå, även om det inte mildrar kritiken i sak.

Vad som däremot är definitivt oförlåtligt är regeringens bristande kurage att stå för sina egna åtgärder. Det måste, efter vad som nu är känt, anses stå helt klart att det i kanslihuset fanns en fullt tillräcklig information om utbildningens karaktär och innehåll redan från första början. Den promemoria som upprättades inom UD efter Telub-chefens första kontakt liksom brevet från ambassadören i Tripoli visar klart att det gällde en utbildning av rekryter i Libyens försvarsmakt och att utbildningen gällde sådana ämnen som robotteknik, elektronik och radarteknik. Man hade också klart för sig att det gällde utbildning som skulle vara av nytta för personal inom libyska luftförsvaret.

Denna information borde ha varit fullt tillräcklig för ett politiskt ställningstagande till projektet, ett ställningstagande som skulle ha kunnat ske långt innan det hela gick till förhandlingar med Libyen. Om detta inte hade gått, hade man, om man bara besvärat sig med att fråga efter det, under

våren 1978 kunnat få kompletterande informationer som visade att det också var fråga om viss direkt militär utbildning.

Det har hela tiden gått som en röd tråd i försvaret från statsrådets sida att de uppfattat att det gällde ren civil utbildning. Det var också vad handelsminister Staffan Burenstam Linder sade i riksdagen så sent som i januari 1980 som svar på en fråga av Olle Wästberg i Stockholm.

Men den här försvarslinjen kan inte accepteras som annat än ren advokatyr. Det har visserligen hänt mycket i kanslihuset under senare år som fått också andra än oss i oppositionen att höja på ögonbrynen. Men så naiva, så aningslösa, så okunniga får inte regeringsmedlemmarna vara att de tror att Libyens försvarsmakt för dyra pengar skickar rekryter till Sverige för att de skall studera robotteknik utan att denna utbildning är av militärt värde.

Det är naturligtvis självklart att om Libyen sänder militär personal till Sverige för utbildning, så är syftet inte annat än att göra den berörda personalen skickligare i sin militära funktion. Vad utbildningen kallas kan ju inte ha någon betydelse. Det finns väl ingen – inte heller Karin Söder, Staffan Burenstam Linder, Eric Krönmark eller konstitutionsutskottets majoritet – som på allvar kan tro att Libyen till stora kostnader skulle sända militär personal för direkt militär stridsutbildning, för att de skulle springa omkring i småländska skogar för att skjuta. Det måste ha stått klart för alla som satte sig in i frågan att det den här gången gällde militärteknisk utbildning.

Fru talman! Försöken från de berörda statsråden att springa ifrån ansvaret genom att vilja göra gällande att de inte hade klart för sig vad saken gällde hör till det verkligt olustiga i den här frågan. Vad de då gör är att skylla ifrån sig på andra. Detta drabbar de tjänstemän som arbetar i kanslihuset – och som alltså inte skulle ha vidareförmedlat information som de bevisligen var i besittning av. Det drabbar också Telubs ledning, som ändå före kontraktets upprättande gav en riktig bild av saken.

Vi har kanske i vårt arbete inte lyckats med att till 100 % kartlägga och ge en helt säker bild av vad alla enskilda statsråd kände till, uppfattade eller begrep av den information som vi fick vid olika tillfällen. Men det är egentligen ointressant det också. Det är statsrådets skyldighet att organisera sitt arbete och sitt samarbete med personalen i departementen så, att de också i realiteten kan ta det ansvar för arbetet som de statsrättsligt och parlamentariskt är skyldiga att ta.

Under den långa tiden med socialdemokratisk regering var det fullt möjligt för regeringens ledamöter att ta det ansvaret. Det finns ingen anledning tro att de på den tiden dugliga och lojala ämbetsmännen i kanslihuset så fullständigt skulle ha ändrat arbetssätt att det inte i dag är rimligt att kräva att regeringen och de enskilda statsråden tar det fulla ansvaret för sitt fögderi.

Om man vill, fru talman, skulle man kunna ta regeringens försvar, att den trodde att det rörde sig om relativt harmlös civil utbildning, på allvar. Då vore det egentligen statsministern som skulle prickas av riksdagen för att han hållit sig med så aningslösa medhjälpare i regeringen. Om man å andra sidan betraktar det hela som en räddningsplanka – och det har vi från

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

socialdemokratiskt håll ansett vara den enda rimliga förklaringen – då blir det hela principiellt allvarigare.

Jag har i en tidningsartikel sett Telub-affären beskriven som ett svenskt Watergate. Jag tror att vi skall akta oss för att ta till alltför stora ord i den politiska debatten. Jag vill därför inte ställa upp på denna liknelse. Men jag tvingas ändå att konstatera den likheten mellan den amerikanska skandalen och vår egen inhemska affär att regeringarna i båda fallen försökte att undanhålla parlamentet och allmänheten viktig information som kunde bli besvärande för regeringen.

Fru talman! Regeringens handläggning av Telub-frågan kan kritiseras från olika utgångspunkter. Vi har i vår reservation till betänkandet koncentrerat oss på regeringens oförmåga att handla i tid, trots att man hade tillgång till en information som nu i efterhand föranlett åtgärder för att begränsa utbildningen. Men vi har också – och det är det allvarligaste i detta sammanhang – kritiserat regeringens försök att komma ifrån ansvaret, regeringens försök att inbilla svenska folket att det rörde sig om ett annat slags utbildning, regeringens försök att hävda att Telub-ledningen och tjänstemännen i kanslihuset misslett dem.

För politikens anseende, för förtroendet för politikerna, för den parlamentariska demokratins legitimitet bland medborgarna är det nödvändigt att riksdagen med kraft säger ifrån när interiörer av detta slag från regeringskansliet uppdagas. Det gäller att klart och entydigt deklarerat att regeringen måste vara beredd att stå för sina åtgärder – eller för sin brist på åtgärder. Alla försök från en parlamentarisk regering att med olika slags krumbukter komma ifrån ansvaret är förkastliga och oacceptabla.

Riksdagen kan göra denna markering i dag genom att ställa sig bakom den socialdemokratiska reservationen nr 4 i konstitutionsutskottets granskningsbetänkande och därmed rikta anmärkningar mot de statsråd som haft det största ansvaret för regeringens åtgärder i detta fall, dvs. utrikesministern och försvarsministern i den första Fäldinregeringen Karin Söder och Eric Krönmark samt handelsministern i de två Fäldinregeringarna Staffan Burenstam Linder.

Jag yrkar bifall till reservation nr 4.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 41 JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Granskningen av statsrådets ämbetsutövning, dechargen, är en svår uppgift. Den är kanske en riksdagsledamots svåraste uppdrag.

Denna granskning är en konstitutionell, en rättslig granskning. Den skall inte gå in på det politiska sakinnehållet i och de politiska värderingarna bakom regeringens politik. Dechargedebatten är ingen allmän remissdebatt, där man diskuterar vad som är lämpligt eller olämpligt, vad som är klokt eller dumt.

De frågor man skall ställa är av annat slag. Har statsråden handlat i

enlighet med grundlagen, i enlighet med riksdagens beslut eller lagsystemet i övrigt och med god förvaltningspraxis? Har regeringens handlande stått i överensstämmelse med grundläggande politiska principer, t. ex. Sveriges alliansfrihet, självständighet och säkerhet?

Det är de frågor man skall söka besvara, och det är här svårigheterna börjar.

För man kommer ju till denna kammare invald som partipolitiker, och så krävs det vid dechargegranskningen att man skall bli någonting helt annat. Man skall bli domare. Sverige har ingen särskild författningsdomstol, utan den funktionen skall fyllas av riksdagen själv – grundlagsstiftaren.

Men om man nu har inträtt i riksdagen som partipolitiker, med krigarens lovliga avsikt att komma åt politiska meningsmotståndare och främja de egna idéerna – hur skall man då egentligen klara av att vara en ärlig och rättvis domare? Jag skall inte gå in på den filosofiska sidan av det problemet utan nöjer mig med den praktiska. Det finns bara ett praktiskt svar på den frågan. Man måste bemöda sig. Man får försöka bortse från personliga sympatier och antipatier.

Jag kan tycka oerhört illa om ett visst statsråds politiska åskådning. Men jag måste ändå vara beredd att ge honom en rättvis rättegång. Jag kan ha en politisk fördel att vinna genom att rikta anmärkning mot ett statsråd. Men jag får inte låta fördelen leda mig i den rättsliga bedömningen.

Fru talman! Från vpk:s sida vill vi gärna efterlysa litet mer strävan efter oväld och rättvisa.

Partsintresset lyser igenom alltför mycket både i majoritetens skrivning om Telub-affären och i den socialdemokratiska reservationen. På några punkter lyser det igenom på ett ganska pinsamt sätt. Majoritetssidan försöker att helt frita statsråden från ansvaret genom att hänvisa till underordnade tjänstemän eller utomstående informationer. Men det är knappast hållbart.

Reservanterna å sin sida vill pricka centerpartistiska och moderata statsråd, men undviker detta beträffande folkpartistatsråden. Avsikten härmed är att underlätta för en folkpartistisk överlöpare att rösta för reservationen, så att den skall vinna. Man säger alltså: Om jag tiger om ditt partis eventuella fel och bara faller de andra, får jag då köpa din röst? Man kan fråga sig hur det är möjligt att få en rättvis rättegång med en sådan inställning. Hur är det möjligt att handla som en rättvis domare ifall man reducerar saken till en akt av opportunist?

Vad är då Telub-affären egentligen, sett ur konstitutionell synpunkt, och var har de eventuella felen begåtts?

Ja, affären är sannerligen inte något svenskt Watergate. Den är en långt mer begränsad fråga, som emellertid i en särskild kampanj i massmedia blåsts upp till orimliga proportioner. Den är också en fråga genom vilken – som man i och för sig kunde vänta sig – maktpolitiska intressen söker inverka på svensk politik. Det finns alla skäl för oss att inte gå sådana intressen till mötes genom att delta i något alltför onyanserat skall. Tvärtom bör det från början slås fast att Sveriges handelspolitik inte skall styras av påtryckningar från någon ambassad, vilken ambassad det än må vara. Och om fel har begåtts vid

handläggningen av en fråga skall vi reda ut dem självständigt.

Det måste nog konstateras att en del av dem – inte alla – som uppträder med stort moraliskt patos i Telub-affären inte i allo är trovärdiga.

Samma personer som gör mest affär av utbildningen av libyer i Sverige har i andra sammanhang utan att blinka godtagit export av vapen till Indonesien, som är invecklat i folkmordskrig på Östra Timor, till Frankrike, medan det landet ingripit i flera afrikanska staters inre förhållanden, till England, medan konflikten i Nordirland pågått. Samma personer kommer med all säkerhet också att godta den export av artilleripjäser till Förenta staterna som det nu förhandlas om från Bofors sida.

Vi i vpk tror inte riktigt på det falska patos som blåses upp i denna fråga.

En del av de mest framträdande kritikerna av Telub-affären ger typiska exempel på vad man kan kalla termostatsamveten – dvs. samveten som fungerar när det är politiskt lämpligt, men som stänger av sig själva med en förbluffande automatik inför sådana fel som gynnar den part man själv sympatiserar med.

Fru talman! Mot bakgrund av det sagda yrkas att utskottets anmälan såvitt avser prövningen av Telub-affären läggs till handlingarna med följande uttalande:

Dechargegranskningen är en konstitutionellt-rättslig granskning av statsrådets ämbetsutövning. Denna dess speciella karaktär är klart erkänd i nu rådande grundlagssyn.

Härav följer att granskningen inte skall ha formen av en allmän politisk kritik. Sakinnehållet i regeringens åtgärder och de politiska värderingarna bakom dessa är inte i sådan allmän form föremål för granskning. Av betydelse är endast hur ämbetsutövningen förhållit sig till grundlagen, beslut av riksdagen, lagstiftningen i allmänhet och normal förvaltningspraxis. Av betydelse är givetvis också ämbetsutövningens förenlighet med vissa andra grundläggande politiska principer, t. ex. alliansfriheten.

Från nu nämnda utgångspunkter innehåller den s. k. Telub-affären två skilda problem.

Det första gäller regeringens handlande i fråga om utbildningen av libysk personal.

Bestämmelser, vilka skulle förhindra att Sverige lämnar sådana utbildningstjänster till Libyen, finns inte. Man kan därför knappast anmärka mot att regeringen underlåtit att förhindra avtalet som sådant.

Inte heller kan man principiellt invända mot att svenska intressenter sluter sådana avtal med länder i tredje världen. Dessa länder har ofta en förställeg strävan att vända sig till andra alliansfria länder för att köpa sig tjänster av olika slag. I den mån detta bottnar i önskan att bli oberoende av stormaktsbistånd, är en svensk medverkan i och för sig helt förenlig med alliansfrihetens princip.

Saken kompliceras emellertid av att Libyen tillhör de länder till vilka Sverige inte anser sig böra sälja krigsmateriel. Bestämmelserna om krigsmaterielexport tillämpas dess värre både inkonsekvent och godtyckligt.

De torde inte heller vara tillämpliga på den typ av kunskaper som förmedlas inom ramen för utbildningen av libyer i Sverige.

Man kan dock på rådande grundval hävda att det bör finnas en rimlig överensstämmelse mellan bestämmelserna om krigsmaterielexport och förmedlingen av utbildningstjänster. Detta kan ha betydelse för den alliansfria politikens trovärdighet. Från denna utgångspunkt är det olämpligt att Sverige säljer utbildningstjänster med direkt militär tillämpning till länder vilka vi inte är beredda att sälja vapen till.

Större delen av det aktuella utbildningsprogrammet för libyer i Sverige är ur dessa synpunkter harmlös. Utbildningen avsågs emellertid från början innefatta också smärre moment med militärteknisk tillämpning.

Ett flertal statsråd i regeringarna Fälldin I, Ullsten och Fälldin II kände antingen till detta eller borde ha insett det. Vissa statsråds offentliga försäkringar om motsatsen är inte förenliga med den olust och oro de redan på ett tidigt stadium påstår sig ha hyst.

Dessa omständigheter ger anledning till kritik mot alla de tre borgerliga regeringarna. Denna kritik kan riktas mot underlåtenheten av att ta upp frågan till ordentlig behandling i resp. regeringar. En kontroversiell fråga av denna typ borde ha blivit föremål för regelrätt genomlysning och samlad diskussion i regeringen.

Ett särskilt ansvar åvilar uppenbarligen i denna del handelsministern i regeringen Ullsten, Hadar Cars. Saken hörde till Cars ämbetsområde. Med den politiska dignitet han själv uppger sig ha givit den borde det varit naturligt att han i rådande läge tog initiativ till en regelrätt diskussion och behandling, inneslutande hela regeringen. Hadar Cars underlät detta. Av handlingarna framgår att han i stället på ett mycket diskutabelt sätt sökte öva informella påtryckningar på Telub-chefen. Hadar Cars ovilja att vid konstitutionsutskottets hearing yttra sig över denna omständighet styrker Telub-chefen Dahlbergs version i berörda stycke. På grund av vad sålunda förekommit är en anmärkning mot Hadar Cars berättigad.

Telub-affärens andra problem ur konstitutionell synvinkel är regeringens information till riksdagen i frågan. Av betydelse är här de direkta svar på frågor vilka lämnats i kammaren av dåvarande statsrådet Burenstam Linder.

Vid konstitutionsutskottets genomgång av Telub-affären har Staffan Burenstam Linder medgivit att han lämnat felaktig sakinformation i kammaren. Han har förklarat detta med att han själv fått ofullständig information av Telub-chefen Dahlberg.

Denna förklaring kan dock inte anses tillfredsställande. Visserligen stämmer Staffan Burenstam Linders förklaring så till vida med Benkt Dahlbergs utsagor, som att den sistnämnde själv medgivit att han i sin direkta information till statsrådet varit ofullständig. Av Staffan Burenstam Linders eget svar i kammaren den 22 januari 1980 framgår dock att han måste ha haft tillgång till andra informationer än dem som på direkt väg förmedlades till honom av Benkt Dahlberg i november 1979. Staffan Burenstam Linder refererar till sådana sekretess- och materiellfrågor vilka tidigare varit föremål

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

för uppmärksamhet från ledningen för försvarsdepartementet. Detta talar klart för att Staffan Burenstam Linder haft kontakt med åtminstone någon regeringskollega i saken och då dryftat de komplikationer som var förenade med utbildningen i fråga. Staffan Burenstam Linders felaktiga information till kammaren har sålunda inte varit omedveten.

Frågan gäller därnäst ifall det finns omständigheter som kunnat göra Staffan Burenstam Linders förtegenhet försvarlig. En sådan omständighet hade kunnat vara hänsynen till den sekretess som får anses råda i fråga om privatekonomiska avtal, vilka regeringen fått insyn i. Denna omständighet äger knappast tillräcklig tyngd, och Staffan Burenstam Linder har f. ö. inte heller själv åberopat den. Regeringen kan i sådana fall besluta om hävande av sekretessen. Den politiska vikt saken fått gör att sekretessen inte kan anses ursäktas statsrådets förtegenhet. Även om Telub-saken rent allmänt fått högst överdrivna proportioner, var det av vikt att riksdagen fick korrekt information.

Mot bakgrund av det anförda finns därför skäl att rikta anmärkning mot Staffan Burenstam Linder med avseende på informationen till riksdagen.

Riksdagen uttalar sålunda kritik mot regeringarna Fälldin I, Ullsten och Fälldin II för deras handläggning av Telub-ärendet. Särskild anmärkning riktas mot statsråden Hadar Cars och Staffan Burenstam Linder.

Fru talman! Jag yrkar bifall till detta uttalande.

Anf. 42 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum har uppsatts.

Anf. 43 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Låt mig börja med att genast konstatera att den socialdemokratiska reservationen i detta ärende präglas av hyckleri. Detta har också kännetecknat socialdemokraternas uppträdande i Telub-affären från början.

Reservationen är starkt kritisk till Libyen och olika regeringars handläggning av Telub-affären. Affären borde enligt socialdemokraterna i konstitutionsutskottet aldrig ha kommit till stånd. Samma ståndpunkt intog deras partiledare Olof Palme i en TT-intervju, som gjordes med honom den 12 mars i år. Vi skulle ha stoppat affären, säger Olof Palme i intervjun.

Detta är ett märkligt uttalande, som förtjänar att synas närmare. Olof Palme och socialdemokraterna har nämligen, när det gäller Libyen, en hel del på sin meritlista. Låt mig börja med detta, fru talman, eftersom det ger en nyckel till hela affärens fortsatta handläggning från socialdemokratiskt håll.

1. Man tog 1974 emot den libyske premiärministern Jalloud på ett officiellt besök i Sverige. Med sig hade han den libyske marinchefen och en rad andra höga libyska dignitärer. De avfestades i dagarna tre.

2. För att understryka de särskilt hjärtliga förbindelserna förlades det besöket, förutom hos statliga myndigheter, som normalt sett förekommer vid ett officiellt besök, också hos det socialdemokratiska partihögkvarteret, hos

Socialdemokratiska ungdomsförbundet och Landsorganisationen. Tydligt var stämningen god, för Jalloud uttryckte vid det avslutande mötet, vilket jag tillåter mig att citera ur den samtalsuppteckning som då gjordes, "sin glädje över att få göra bekantskapen med Palme, med vilken han kunnat konstatera många gemensamma åsikter och i vilken han var tacksam att se en personlig vän". Detta kontrasterar, fru talman, mot Olle Svenssons uttalanden om Libyen. Jalloud inbjöd också Palme att besöka Libyen, och detta tackade Palme inte bara ja till utan han sade också att han "så snart som möjligt önskade benytta sig av denna inbjudan".

Ja, fru talman, glädjen stod sannerligen högt i tak. I gåva från Libyen fick herr Palme – han är liksom Kadaffi från början kavallerist – en kamelsadel och en piska, och Palme kvitterade med att överlämna en Dalahäst i kromosomformat.

3. Ett avtal slöts mellan Sverige och Libyen, som innefattar samarbete på en rad områden, bl. a. "yrkesutbildning", "konsulttjänster", "know-how" och "experter".

På speciell begäran av Libyen fördes också ämnet "kärnenergi" in. Det hade Palme inte något emot – detta trots att Libyen vid detta tillfälle inte hade undertecknat avtalet om icke-spridning av kärnvapen. Därefter förekom ingående förhandlingar med Libyen om hur detta praktiskt skulle realiserar. Det var väl bara den begynnande svenska kärnkraftsdebatten som fick regeringen Palme att till slut hoppa av. De handlingar vi har fått till konstitutionsutskottet visar inte på någon större tveksamhet från början när det gällde att förhandla om kärnenergi och liknande från svensk sida.

4. Libyerna framförde också vid besöket 1974 i Sverige önskemål om att få köpa militära vapen. Det meddelades dem från svenskt håll att detta mötte svårigheter med tanke på svensk politik på vapenexportområdet. Offensiva vapen kunde inte komma i fråga. Olof Palme ställde däremot i utsikt köp av defensiva svenska vapen. Dit räknas t. ex. luftvärn och kustartilleri.

Enligt en PM som utskottet fått från försvarsdepartementet hade den libyske utrikesministern uppfattat beskedet som följer: "Palme skulle då ha sagt att det ej var möjligt att exportera offensiv krigsmateriel, men han var beredd att överväga möjligheten av export av viss defensiv materiel." Denna PM delgavs fyra högre UD-tjänstemän, och de reagerade icke mot Palmes löften och formuleringarna.

I den svenska pressen diskuterades vid det aktuella tillfället de libyska önskemålen om köp av vapen. Dagens Nyheter konstaterade – och det stämmer överens med den här bilden – den 4 mars 1974 i ett reportage om besöket att Sverige inte kommer att sälja några "offensiva vapen" till Libyen. Hur det skulle bli med defensiva, som man alltså också förhandlade om, nämndes inte. Den frågan var öppen. Det konstaterades också i pressens referat från besöket. Jag har med hjälp av riksdagsbiblioteket fått fram en imponerande samling pressklipp från besöket.

5. Telub, som kom till i sin nuvarande form under den socialdemokratiska regeringen, hade en stark inriktning på utbildning i olika elektroniskt inriktade ämnen och gjorde stora satsningar på arabvärlden. Enligt Telubs

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

VD Benkt Dahlberg, som enligt vad som uppgivits i pressen själv är socialdemokrat, var utbildning av den typ som skedde med libyerna en del av företagets "affärsidé".

På direkta frågor svarade Benkt Dahlberg i utskottet att Telub aldrig hade avrättats från att ha kontakter med Libyen av tidigare socialdemokratiska regeringar, aldrig av dem heller avrättats från att ändra sin affärsinriktning, aldrig över huvud taget fått några pekpinningar när det gällde samarbetet med arabvärlden.

Precis samma sak sade Telubs styrelseordförande Eric Malmberg vid sitt besök i utskottet. Regeringen Palme har alltså aldrig avrättat från den typ av utbildning som den s. k. Telub-affären omfattar eller på något sätt försökt få Telub att ändra verksamhetsinriktning. Man hade goda möjligheter till det, eftersom Telub var ett statligt företag.

6. Att det kan vara problem att handlägga affärer av detta slag visar den s. k. Teleplan-affären. Den socialdemokratiska regeringen gav genom sin statssekreterare i handelsdepartementet, Bengt Dennis, klartecken till en utbildning i Libyen som skulle skötas av ett svenskt företag, Teleplan. Utbildningen var för libyska officerare och rörde sig om elektronik, optronik och datorer. Det libyska luftförsvaret var motpart i Libyen. Utbildningen genomfördes också.

Teleplan ansåg det korrekt att få klartecken till denna utbildning hos regeringen och tog kontakt med handelsdepartementet. Ärendet gick på remiss till krigsmaterielinspektören, statens industriverk, UD m. fl. Den 16 september 1975 besökte Teleplans VD, direktör Hammarström, statssekreteraren Bengt Dennis och fick då enligt direktör Hammarström klartecken till affären. Det fantastiska är att Bengt Dennis nu efteråt påstår sig över huvud taget inte minnas ett dugg av det samtalet. Han har dock konstaterat att det ägde rum – det finns antecknat i hans almanacka. Men klartecken gav han. Förmodligen därför att man på Olof Palmes tid ansåg det helt självklart att ge klartecken till affärer med Libyen. Dessutom visar Bengt Dennis minnesförlust hur svårt det kan vara att komma ihåg saker flera år efteråt. Men rätten att glömma, fru talman, kan ju inte tillkomma bara socialdemokratiska statssekreterare.

Fru talman! Mycket mer skulle kunna sägas om vad som hände innan Telub-affären blev aktuell. Tiden räcker inte till för mer än att ge en glimt av hur socialdemokraterna kraftigt ökade samarbetet med Libyen på känsliga områden, hur löften gavs och avtal skrevs. Att så här i efterhand komma och påstå att man varit kritisk till denna affär och att den borde ha stoppats är ingenting annat än hyckleri. Det måste man säga när man känner till förhistorien.

KU granskade Telub-affären så sent som förra året. Det var då inte alls något tal om att affären inte borde ha kommit till stånd. Socialdemokraterna uttalade visserligen viss kritik mot affären, men det gjordes på tolv rader. Nu vet man bättre, och kritiken mot regeringen behöver utskottets socialdemokrater nu 378 rader för att utveckla. Det har tydligen hänt någonting sedan förra året.

Det är bara att konstatera att socialdemokraterna förra året trodde på den version som Benkt Dahlberg gav inte bara utskottet utan också svenska massmedia. Liksom inblandade statsråd trodde de på hans ord när han sade att det var fråga om icke-militär utbildning. Det låter sig i efterhand sägas att man inte skulle ha trott på honom utan pressat honom hårdare. Jag vet inte om det hade givit resultat, men man kan ju alltid hävda det nu när facit finns. Det finns emellertid då anledning att citera vad Olle Svensson sade om Benkt Dahlbergs framträdande för konstitutionsutskottet förra året: "Vi har tyvärr inte någon stenografisk uppteckning av vad Benkt Dahlberg sade inför utskottet, men jag håller gärna med dig" – det gällde alltså försvarsministern Eric Krönmark – "om att han ingav också oss stort förtroende när han framträdde." Det citatet är bara någon månad gammalt.

Fru talman! Vad som nu har sagts skall inte tolkas som ett försvar för att affären med Libyen kom till stånd. Förvisso är det önskvärt med ett normalt handelsutbyte med Libyen såväl som med andra länder i världen, och det finns anledning att uttrycka förhoppningen att Telub-affären inte har skadat det normala affärsutbytet med detta land. Men det kan inte vara rimligt att ha en militär utbildning av personer från ett land som vi inte kan exportera krigsmateriel till. Det konstaterar också utskottets borgerliga majoritet.

Det är viktigt att hålla i minnet att när Karin Söder fick sin föredragning i ärendet upplystes det henne av föredragande UD-tjänsteman att vi hade förpliktelser mot Libyen enligt avtalet som undertecknades av Olof Palme 1974. Detta hävdar inom parentes sagt fortfarande de libyer som man nu förhandlar med om att häva kontraktets militära del. Att Karin Söder då inte ingrep mot affären framstår som förklarligt. Hon utgick från att det rörde sig om en utbildning som inte hade några speciella militära inslag.

Det har i sammanhanget sagts att det rörde sig om personer från den libyska krigsmakten. Det handlar emellertid snarast om unga rekryter som knappast kan betecknas som militärer i vanlig mening. Det skall här framhållas att utbildning av utländska militärer är relativt vanlig i Sverige och alltid har varit det. Vi har i utskottet fått en förteckning som visar att det har varit normalt under hela efterkrigstiden. I utskottsbetänkandet räknar vi också upp en lång rad fall under olika regeringar där vi har utbildat många hundra utländska militärer: Thailand, Colombia och Chile för att bara nämna några exempel.

Utbildningen var möjlig enligt svensk lag. De enda möjligheter som fanns att stoppa den var att sammankalla bolagsstämman i Telub och utse en ny styrelse. Detta hade varit en mycket drastisk sak, och mig veterligt har den icke tillämpats på statliga företag i modern tid. Jag har också svårt att se att den var motiverad i ett läge då man inte visste att det verkligen handlade om militär utbildning i ett avslutande skede. Hade detta varit klart är jag övertygad om att de olika regeringar som har handlagt frågan hade reagerat annorlunda.

Det har förekommit en omfattande debatt om huruvida innehållet i brevet från ambassadör Holmquist i Tripoli borde ha fått regeringen att gripa in. Brevet innehåller information som är ägnad att fästa uppmärksamheten på

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

vilka komplikationer affären med Libyen skulle kunna medföra på det militära området. Men det var inget avrådande i sig. Jag tillåter mig att starkt betvivla att ett brev med detta innehåll skulle ha lett till någon reaktion från en tänkt regering Palme. Det intressanta är att Telubs direktör gång på gång i olika sammanhang och inför olika befattningshavare hävdade att utbildningen var av icke-militär karaktär. Det förhållandet att det fanns en sekretessklausul i kontraktet kan enligt min mening inte innebära att Benkt Dahlberg skulle ha varit förhindrad att meddela fakta i målet till sin huvudman, dvs. svenska staten som äger Telub.

Vad gäller dåvarande försvarsministern Eric Krönmark skall konstateras att han blev djupt orolig över affären trots att han inte hade fullständig information om den militära delen. Han avrådde bestämt och bad sin statssekreterare Gunnar Nordbeck att tala med Benkt Dahlberg, vilket också skedde. Vad skulle han ha gjort mer? Telub lyder inte under försvarsdepartementet. Utbildningen var klart laglig.

Jag kan för kammarens information meddela att Eric Krönmark när det gäller andra kontakter med Libyen – man var från libyskt håll intresserad av att besöka svenska försvarsanläggningar, och detta var innan Telub-affären var känd ens av tidningen Expressen – på det bestämdaste motsatte sig att några sådana besök skedde. Jag kan inte se annat än att Eric Krönmark har gjort vad på honom ankommer i hans egenskap av försvarsminister.

Staffan Burenstam Linder har blivit utsatt för kritik i den socialdemokratiska reservationen för att han "lämnat en vilseledande bild av vad som faktiskt var känt i kanslihuset om utbildningens innehåll och syfte". Detta låter sig lätt sägas, men då skall vi också reda ut vad som var känt, för det gör inte socialdemokraterna i sin reservation.

De låtsas inte om att Staffan Burenstam Linder faktiskt stödde sig på information från VD i Telub, som gång på gång offentligen förnekade att det rörde sig om militär utbildning. De låtsas inte känna till att Staffan Burenstam Linder också stödde sig på information från två chefstjänstemän inom Telub som han i vittnens närvaro frågade om utbildningens innehåll. De låtsas inte känna till att Staffan Burenstam Linder så fort han fick sanningen klar för sig omedelbart såg till att allmänheten fick kännedom om det rätta sakförhållandet.

Vad skulle Staffan Burenstam Linder ha haft för anledning att ljuga? Varför skulle han skydda Telub och Benkt Dahlberg? Skall inte såväl ett enskilt statsråd som regeringen i sin helhet normalt kunna utgå ifrån att VD i ett statligt företag lämnar korrekta upplysningar?

Eric Holmqvists brev hade socialdemokraterna i konstitutionsutskottet tillgång till förra året. Varför reagerade inte socialdemokraterna då, när man nu tycker att Staffan Burenstam Linder borde ha gjort det? Varför reagerade inte socialdemokraterna när detta ändå hade hunnit bli en s. k. affär och man borde ha varit kritisk? Sov socialdemokraterna i utskottet, eller orkade de inte läsa handlingarna?

Vad gäller Staffan Burenstam Linder liksom andra statsråd i de båda Fällinregeringarna som har yttrat sig i den här affären är det att konstatera

att i samtliga fall gick på normalt vis svaren som lämnades till Olle Wästberg och andra på delning inom regeringen. Såvitt mig är bekant reagerade inga statsråd vare sig från folkpartiet eller från centern mot de svar som Staffan Burenstam Linder gav. Den möjligheten hade funnits om det var så uppenbart att Staffan Burenstam Linder för med osanning. Jag är övertygad om att skulle någon av de berörda statsråd som socialdemokraterna nu vill pricka gått hårt fram, vilket socialdemokraterna nu tycks önska, så hade omedelbart dessa statsråd blivit prickade för ministerstyre!

Fru talman! Det har talats om i massmedia att Olle Wästberg tänker rösta med socialdemokraterna för att pricka Karin Söder, Eric Krönmark och Staffan Burenstam Linder. Däremot tycks han anse att Hadar Cars och folkpartiregeringen skötte sina kort på ett tillfredsställande sätt. Jag kan inte hålla med om detta.

Låt oss bara ta en sådan sak som Uniconsult-affären. Där handlade det om att ett svenskt företag skulle bygga skyddsrum åt sovjetiska ubåtar i Libyen. Företaget ville höra hur regeringen ställde sig.

Hadar Cars påstår i utfrågningen inför utskottet att det inte förekom några kontakter mellan honom och Uniconsult. Han säger: "Jag kan inte erinra mig något samtal med någon företrädare för Uniconsult." Men där har Hadar Cars fel. Jag har i dag talat med Uniconsults juridiska ombud som meddelat att han hade tre informationssamtal med Hadar Cars i ärendet. Hadar Cars konstaterade att det inte fanns någon möjlighet att stoppa projektet, utan att det därför gick att gå vidare.

Vad som sedan hände när det gäller Uniconsult-affären var att Staffan Burenstam Linder, som då hade blivit handelsminister igen, vid två samtal, det ena vid besöket i Libyen och det andra i Stockholm, med företrädare för företaget bestämt avrådde. I själva verket sade alltså Hadar Cars ja men Staffan Burenstam Linder nej.

Ola Ullsten sade inför konstitutionsutskottet att han inte kände till några andra affärer med Libyen än Telub, möjligtvis med undantag av en affär som rörde båtar, via Cypern. Men i själva verket borde Ola Ullsten känna till följande:

Statsrådet Birgit Friggebo gav klartecken till utbildning av libyska officerare i kartritning vid lantmäteriverket i Gävle. Särskilt intresse lär ha funnits för den typ av utbildning i kartritning som är nödvändig för artilleriofficerare. Först när det började brännas i Telub-affären drog Ola Ullsten örönen åt sig. Den som stoppade projektet var planminister Georg Danell. Han hade samtal med såväl Birgit Friggebo som Ola Ullsten i ärendet.

Ola Ullsten påstår alltså inför utskottet att några andra s. k. affärer med Libyen icke har förekommit. Det strider mot handlingar som jag kan ställa till Olle Wästbergs och andras förfogande, handlingar som är mycket detaljerade. Därutöver förekommer det som en reminiscens av folkpartiregeringen en affär med Libyen av motsvarande karaktär, där offertern fortfarande är öppen men avtal ännu icke har slutits mellan Libyen och företaget, där också, såvitt jag kan förstå, klartecken har givits.

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Utbildningen i Gävle var alltså ett stort projekt, och där skulle byggas en särskild skola liksom nere i Växjö. Jag tycker nog att det finns anledning för Olle Wästberg och andra att ta det litet lugnt i sin kritik och inte bara hävda att vissa statsråd skall prickas men icke andra. Sanningen skall, fru talman, fram i den här affären, och vi är många som gärna vill hjälpa till för att det skall bli en rimlig fördelning av den eventuella skuldbörda som finns.

Fru talman! Med facit i hand är det enkelt och på några punkter också riktigt att säga att så och så borde man ha gjort vid det och det tillfället. Vissa rutiner och informationer kunde ha fungerat bättre, det skall gärna sägas. Men socialdemokraterna, som mer än några andra har uppmuntrat ett samarbete med Libyen på det fält där Telub-affären har utspelats, hade förra året inte några konstruktiva råd att ge. Det var inte ens de som bringade Telub-affären till konstitutionsutskottet den gången. I år anmäldes frågan till förnyad granskning av socialdemokraterna först efter det att det hade uppdagats att Benkt Dahlbergs uppgifter om utbildningens innehåll var felaktiga. Då först reagerade socialdemokraterna, och då hade tiden för anmälningar till utskottets dechargegranskning redan gått ut sedan länge. Det här visar ju att socialdemokraterna aldrig hade tänkt anmäla frågan igen, därför att de, liksom alla andra, trodde på Benkt Dahlberg.

Fru talman! Från avtalet med Libyen 1974 till våren 1981 finns det verkligen, om man har en gnutta moral kvar, anledning att se starkt kritiskt på det socialdemokratiska handlandet. Socialdemokraterna är i sin fulla rätt att rikta anmärkningar mot borgerliga statsråd, och om de tror att de kan få utskottet och riksdagen med sig på det skall de naturligtvis göra det. Men deras anmärkningar är så klart politiska som det över huvud taget är möjligt och har inte mycket med själva sakfrågan att göra. Med tanke på vad jag inledningsvis har redovisat om socialdemokraternas handlande i denna affär och hur de har uppträtt i konstitutionsutskottet kan man inte säga annat än att socialdemokraterna i utskottet har bitit huvudet av skammen.

Anf. 44 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Jag måste verkligen ge Anders Björck en komplimang för att från förra årets granskningsdebatt ha utvecklat sin förmåga att söka blanda bort korten och att liksom Pontius Pilatus två sina händer. Någon bättre uttolkare av Hilding Johanssons och min kritik mot regeringens och regeringspartiernas och även regeringsadvokaternas flykt från ansvaret kan man näppeligen leta upp. Anders Björck har verkligen lagt ner ett imponerande arbete på att göra upp ett register över syndare utanför de borgerliga regeringarna.

Men så lätt skall han inte slippa undan en debatt om den kritik vi i reservationen riktar mot de i Telub-affären inblandade statsråden. Om majoriteten följer oss, riktar riksdagen kritik mot handelsminister Staffan Burenstam Linder för att han i den just avgående regeringen gett allmänheten och riksdagen en vilseledande bild av vad som faktiskt var känt i kanslihuset om utbildningens innehåll och syfte. Det är riktigt att Benkt Dahlberg inför utskottet medgett att han sedan kontraktet underskrivits inte

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

har lämnat fullständig information till bl. a regeringen om utbildningens innehåll, och detta är anmärkningsvärt, men det ligger utanför konstitutionsutskottets granskning. Vad man måste framhålla är emellertid att utbliven eller inte komplett information i ett senare skede givetvis inte fråntar regeringen dess skyldighet att inför riksdagen och allmänheten lämna sanningsenliga uppgifter om vad regeringen eller medlemmar av den genom information på ett tidigare stadium känt till om utbildningen.

Jag har i mitt inledningsanförande redogjort för vad som var känt i kanslihuset. Det finns en promemoria daterad den 3 december 1979, tre dagar före det att statsministern talade med israeliske ambassadören. I det dokumentet sammanfattas läget på så sätt att utbildningen skulle avse civila ämnen men att syftet med utbildningen var att utbilda personal för luftbevakningsuppgifter och annan elektronisk bevakning. Statsministern sade att utbildningspaketet blivit något helt annat än man tänkt sig, och att den personal som skulle utbildas är militär.

Trots att handelsministern hade delgivits denna promemoria, kom han ändå med beskedet att utbildningen helt igenom var civil.

Nog borde ändå Anders Björck kunna medge att det är ägnat att underminera förtroendet för regeringsmakten om man vid upprepade tillfällen så vilseleder riksdagen och allmänheten.

Anf. 45 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Jag tycker att Anders Björck kanske kunde ha avstått från att dra in dessa referat från de diplomatiska sammanträffandena mellan företrädare för Libyen och Sverige. De har inte så mycket med den konstitutionella frågan att göra. De har väl på sin höjd kuriositetsintresse som exempel på den klassiska diplomatiska fraseologin. Men detta är ju inget konstitutionsärende och framför allt inget ärende som vi har anledning att ta upp här. Det har f. ö. aldrig framförts några anmärkningar mot själva slutandet av detta avtal mellan Sverige och Libyen från början, och det hör väl knappast hit. Hade det blivit fråga om kärnenergisamarbete, så hade det kanske blivit en konstitutionsfråga, men därhän gick det ju dess bättre inte.

Jag skulle emellertid vilja ställa två frågor till Anders Björck som rör vad jag uppfattar som kärnpunkter i bedömningen av det konstitutionella ansvaret.

Den ena är frågan om utbildningen. Vi är helt överens om – och det är också de socialdemokratiska reservanterna – att detta inte strider mot någon lag. Men i anslutning till vad jag framhöll i mitt inledningsanförande vill jag säga till Anders Björck: Måste man ändå inte ställa frågan så, att om en alliansfri politik skall vara trovärdig måste det finnas en viss konsekvens mellan å ena sidan vem man är beredd att exportera vapen till och å andra sidan vem man är beredd att utbilda personal för, i en utbildning som till viss del ändå har militär applikation? Håller inte Anders Björck med mig om att det inte är lämpligt att sådan utbildning kommer till stånd, och att man på ett förhandsstadium borde ta reda på detta ordentligt?

Min andra fråga gäller trovärdigheten hos statsrådet Burenstam Linder när det gäller de informationer han lämnade i januari 1980 här i kammaren på fråga av Olle Wästberg. Här har vi nu rikligt material som belyser hur oroade ett flertal statsråd hade varit långt tidigare, tillbaka till 1977–1978, över denna utbildnings innehåll. Är det då särskilt troligt att den inom vars ämbetsområde saken i januari 1980 dock hörde skulle varit så okunnig om sina kollegers oro, att han ansåg sig vara fullt berättigad att lämna en information, som ändå i sak var vilseledande och dolde problem som jag hoppas Anders Björck håller med mig finns i botten?

Anf. 46 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Anders Björck sade att det frågesvar som Staffan Burenstam Linder lämnade hade gått på delning till de folkpartistiska och centerpartistiska statsråden. Det är alldeles riktigt. Men får jag för Anders Björck påpeka att de repliker som fälldes i själva debatten inte hade gått på delning till kollegerna i statsrådskretsen.

Anf. 47 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Fru talman! På den sista punkten måste jag, av uppenbara skäl, naturligtvis ge Daniel Tarschys rätt. Men det intressanta är ändå vad som stod i de svar som handelsministern lämnade – svar som regeringen då hade haft tillfälle att ta del av och godkänna. Om folkparti- och centerstatsråden hade tyckt att någonting var orimligt eller felaktigt, hade de haft alla möjligheter att reagera. Det är anledningen till att vi har systemet med delning inom regeringskansliet – det gäller såväl denna som andra regeringar.

Får jag först säga till Olle Svensson att jag icke står här och tvär mina händer. Det är i stället Olle Svensson och hans partivänner som gör detta, eftersom de förra året högg i sten. På tolv rader i sin reservation avfärdade de då affären. Nu har det kommit fakta i dagen, nu har socialdemokraterna facit – då klämmer de till med kritik mot och prickning av olika statsråd. Jag vill fråga Olle Svensson: Om den här frågan är så enkel, varför föreslog ni inte prickning av Eric Krönmark, Karin Söder och Staffan Burenstam Linder förra året? Något svar måste ni väl ha. Har någon hindrat socialdemokraterna i utskottet från att få fram den information som behövdes? Nej, definitivt inte. Men ni har inte krävt någon annan information än den som vi andra hade tillgång till. Och ni har av denna information dragit samma slutsats som statsråden och övriga ledamöter i konstitutionsutskottet. Om frågan är så enkel, borde väl Olle Svensson ha reagerat redan då.

Olle Svensson säger att man måste lita på att det ges korrekt information från statsråden. Det tycker jag också, och jag hoppas att vi kan göra det. Men det är inte alltid möjligt för statsråden att ge korrekt information, om de medvetet blir vilseledda. Får jag bara ge Olle Svensson ett exempel. I slutet på 1960-talet lämnades riksdagen mycket vilseledande information om ställningen i vissa företag inom Statsföretagsgruppen. Det berodde på att dåvarande industriministrar hade fått felaktig information av underlydande tjänstemän. Men då protesterade inte Olle Svensson mot sina partivänner

som gav denna felaktiga information.

Får jag sedan till Jörn Svensson säga att jag bara har återgivit ett enda citat. Det gällde – om jag minns någorlunda rätt – att Jalloud tyckte att Olof Palme var en så kär och sympatisk vän. Jörn Svensson är inte den som här i kammaren brukar vara blyg när det gäller att ta fram citat av olika slag. Jag tycker därför inte att jag behöver be om tillgift för detta.

Det är självklart att om vi för en alliansfri utrikespolitik som innebär att vi icke kan leverera vapen till Libyen, skall vi heller inte ge libyer utbildning med militära inslag.

Anf. 48 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Nog är det väl fråga om viss argumentnöd, när Anders Björck fortsätter att diskutera förra årets granskningsbetänkande, trots att vi nu har fått ett nytt, digert granskningsbetänkande. I följd anhänggijorde visserligen Anders Björck detta ärende, men efteråt bugade han för regeringen och sade att allting var bra. Vi tog över ärendet, kritiserade regeringen på flera punkter och reserverade oss.

Låt mig återgå till sakdebatten. När det gäller informationen tycker jag att det är ett orimligt exarcerande med rubriceringar när man spaltar upp utbildningen av libyer i civil och militär sådan. Det gäller i all synnerhet om man, liksom Benkt Dahlberg, använder begreppet civil utbildning i motsats till uttrycket militär utbildning, varmed han avser direkt stridsutbildning med vapen i fält. Nog måste väl Anders Björck medge att då Libyen sänder personal till Sverige för utbildning, är syftet rimligen ingenting annat än att denna personal skall bli skickligare i sin militära funktion. Vad utbildningen kallas har inte så stor betydelse. Det finns väl ingen som tror att Libyen till priset av stora kostnader sänder militär personal till vårt land för uniformerad militär utbildning i gängse mening, för att den skall springa omkring i småländska skogar och skjuta? Det gäller ju för dem att lära sig hantera avancerade tekniska komponenter i ett luftförsvarssystem.

Denna energiska fixering vid civil resp. militär utbildning tycks vara den enda räddningsplanka som de nu anklagade statsråden anser sig ha. De förenas i att skylla på Benkt Dahlberg, som sägs ha förtigit att det fanns militära inslag i utbildningen. Men tar man dem på orden, ja, då blir slutsatsen rimligen att de är aningslösa och okunniga. Hade de tänkt sig att Libyen skulle ha ett behov av att avmilitarisera den personal man sänder utomlands för utbildning? Tror de att det är fråga om söndagsskola? Den enda slutsatsen som är berättigad är denna: Genom att de får grundlig teknisk utbildning avses dessa militärer bli skickligare i sina militära uppgifter, vilka väntar när de är tillbaka i Libyen. Att avtalet har denna innebörd borde ha sagts ut öppet till allmänhet och riksdag.

Anf. 49 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Citat av olika slag kan ju vara synnerligen lärarrika, och jag förmenar inte Anders Björck att använda sådana i och för sig. Det är bara det att som avledningsmanövrer för att man skall slippa diskutera de verkliga

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

frågorna tyckte jag inte sådana hörde hemma här. Mot Olof Palmes eftergifter för det diplomatiska protokollet och den libyske premiärministerns motsvarande bugningar åt andra hållet har det ju inte anförts någon konstitutionell anmärkning – det var därför jag ifrågasatte om de hade med saken att skaffa.

Men vi återkommer till en av de frågor som Anders Björck inte hann besvara. När man i diskussionen menar sig försvara de kritiserade statsråden gör man faktiskt en viss affär av hur oroade de var, och hur tidigt de var oroade. Då är min fråga: Är det särskilt sannolikt att ett statsråd som i januari 1980 betecknar en viss utbildning som alltigenom civil skulle ha fullständigt undgått denna oro, som utvecklats så tidigt och enligt uppgift varit så stark? Är det särskilt troligt – i synnerhet som det rör just det statsråd som var den närmast ansvarige för saken, dvs. för den svenska handelspolitiken? På mig verkar det osannolikt, också mot bakgrund av att Staffan Burenstam Linder, som jag tidigare sagt, i sitt frågesvar faktiskt refererar till vissa problem som är förknippade med det här utbildningsavtalet, på ett sätt som klart visar att han måste ha talat med någon annan regeringsmedlem om detta. Därför har jag oerhört svårt att tro att han skulle ha varit så okunnig om det verkliga förhållandet i januari 1980 som han vid debatten i kammaren gav vid handen. Jag tycker det är betänkligt, om han då inte spelade med öppna kort och kunde ge sin bedömning.

Sedan vill jag också fråga Anders Björck om inte han tycker att det är något egendomligt – om man på ett så tidigt stadium, redan under regeringen Fälldin I, blev uppmärksam på problematiska inslag – att varken statsministern, som ju skall leda regeringen, eller någon annan lyckades åvägabrinda en samlad problemdiskussion inom regeringen för att reda ut vad det hela egentligen handlade om och om här förelåg något konstitutionellt eller diplomatiskt problem. Är inte detta litet märkligt? Detta tycker åtminstone jag är något underligt.

Anf. 50 ANDERS BJÖRCK (m) replik:

Fru talman! Olle Svensson ställer frågan, om jag och andra verkligen tror att libyerna skickar folk hit för att de skall bli avmilitariserade. Jag konstaterar bara att självfallet har även en rent civil utbildning också ett mycket stort militärt värde i vissa sammanhang. Men om det nu är så, att Olle Svensson begriper att libyerna icke utbildar folk för att de skall bli bättre civilister, då är min konkreta fråga till Olle Svensson – och den tycker jag att han skall svara på: Tar Olle Svensson i så fall avstånd från den utbildning som den socialdemokratiska regeringen gav tillstånd till 1975, den s. k. Teleplan-utbildningen, där det icke handlade om att ge några rekryter 40 dagars utbildning utan om att utbilda ett dussin officerare i kvalificerade uppgifter på luftbevakningssidan? Den utbildningen ägde också rum, det handlade om officerare med relativt hög tjänsteställning och kontraktet skrevs med det libyska luftförsvaret. Detta godkändes utan vidare spising av Olle Svenssons socialdemokratiska vänner i regeringen. Jag frågar Olle Svensson, som har möjlighet att återkomma under debatten, om han tar avstånd från

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.**Telub-ärendet*

den typen av utbildning eller om han anser att den är väsensskild från den utbildning som Telub-affären gäller.

Att jag går tillbaka till förra året beror ju på att Olle Svensson och hans partivänner i konstitutionsutskottet en gång för alla måste lära sig att man inte kan fullkomligt nonchalera de ställningstaganden man själv har gjort tidigare och plötsligt vända på klacken när vinden blåser åt ett annat håll. Det måste finnas någon konsekvens också i Olle Svenssons handlande i konstitutionsutskottet.

Så till Jörn Svensson. Han säger att samtalen mellan Jalloud och Palme, vid vilka Palme betygade sin stora vänskap för Jalloud och vice versa, var en eftergift åt det diplomatiska protokollet. Men då frågar jag Jörn Svensson: Var det också en eftergift åt det diplomatiska protokollet att vid precis samma tillfälle skriva under ett avtal med Libyen som inkluderade kärnkraftssamarbete? Detta var ju just vad som hände. Var också detta en eftergift åt protokollet?

Jag tror inte att Staffan Burenstam Linder hade någon anledning att ljuga i januari 1980. Han såg till att han, så snart han fick besked om vad det verkligen rörde sig om, underrättade statsministern inom en halvtimme. Jag har svårt att finna motiv för att han skulle skydda några konstiga intressen på det här området.

Förste vice talmannen anmälde att Olle Svensson och Jörn Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 51 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Fru talman! För andra året i följd har utskottet granskat regeringens handläggning av Telub-affären. Det rör sig om en mycket omfattande granskning, i vart fall volymmässigt. I vårt granskningsbetänkande upptar Telub-affären hela 190 sidor. Det är för all del bara ett statistiskt konstaterande, och sidantalet kan inte alls mäta sig med alla de spaltmeter som våra tidningar har ägnat åt saken.

Telub-affären har fått stora proportioner – för stora, tycker en del. Den är sannerligen inte någon Watergate-affär, men den får heller inte negligeras. I vart fall ger betänkandet en intressant inblick i hur vissa företag arbetar, hur departementstjänstemän arbetar och hur statsråd arbetar.

Vissa lärdomar kan dras. Vi har fått exempel på hur små orsaker kan få stora verkningar. Vi har fått exempel på hur statsbesök och överenskommelser med främmande makter ger styreffekter för lång tid framåt.

Fröet till Telub-affären såddes 1974. Jag vet med erfarenhet från fjolårets debatt i ämnet att socialdemokraterna inte gillar att bli påmind om förhistorien, men det var ju dock så att Palmeregeringen 1976 lämnade efter sig ett dukat bord, som man sade, och Libyenaffären är en del av det som fanns på det bordet.

När den libyske premiärministern Jalloud besökte Sverige 1974 upprättades ett protokoll – en överenskommelse om ett svenskt-libyskt samarbete.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Samarbetet skulle omfatta t. ex. byggande av vägar, industrifrågor såsom elektrisk utrustning, kärnenergi, yrkesutbildning, konsulttjänster, know-how och experter – det var Sveriges bidrag. I utbyte skulle Sverige få köpa olja. Man bör komma ihåg att i mars 1974 skakades Sverige av oljekrisen. Vår bensin var ransonerad, en del importvägar var stängda och vi behövde nya handelspartners inte minst på oljesidan. När premiärminister Jalloud kom hit i sällskap med 40 medarbetare var det alltså ett intressant besök för hela Sverige. Besöket präglades av en viss arab-socialistisk yra där libyerna inte bara träffade regeringen Palme utan också representanter för SSU och det socialdemokratiska partiet.

Så värst stor uppmärksamhet ägnade dock inte tidningarna åt det hela. Det var inga ledare i Expressen då inte. Tidningen Folket skrev dock i en understreckare att besöket var intressant – var det månne Olle Svensson som höll i pennan? Aftonbladet var mera på hugget: "Jalloud ger oss olja i tio år", skrev man. Aftonbladet skrev den 7 mars mycket målande: "Ett sånt statsbesök har vi aldrig haft, stönade pojarna på UD när Jalloud just hade lyft från Arlanda. I tre dygn har de vält överända hela den svenska byråkratin. Allt gick så fort. Korta förberedelser, snabba beslut. Man kippar efter andan. Man strök besöket i Göteborg. Vi vill bara träffa Palme, det är det enda viktiga."

Vi bör ha dessa upplevelser i klart minne när vi går några år framåt i tiden och kommer fram till december 1977. Nu hände förstås en del saker under mellantiden också. Svenska företag började projektera och bygga vägar och militära anläggningar i Libyen. Andra svenska företag utbildade libyska officerare med Palmeregeringens goda minne – det var ingen avrådan där inte. Det flöt in pengar till Sverige. Och så i december 1977 ringde telefonen på UD – Telub var på tråden. Telub ville utbilda 30–40 libyska ungdomar i tekniska ämnen. Det var fråga om militär personal, ungdomarna skulle skickas hit av en försvarsmyndighet – motsvarigheten till försvarets fabriksverk här i Sverige – och det stod klart att utbildningen kunde komma det libyska försvaret, exempelvis luftbevakningen, till godo. Men det gällde en grundläggande utbildning i civil elektronik och systemteknik, motsvarande den utbildning som kunde ges på vilket vanligt tekniskt gymnasium som helst. Det gällde alltså en grundläggande teknisk utbildning i civila ämnen. Några robotar nämndes inte då, Olle Svensson. Så beskrevs ärendet för UD. Vid det här laget hade heller ingen offert planerats.

Det finns, fru talman, anledning att mera i detalj stanna inför den behandling som nu ägde rum inom UD, eftersom de socialdemokratiska reservanterna och någon medlöpare vill anmärka på Karin Söder. Ett flertal mycket erfarna departementstjänstemän kopplades in i december 1977. Frågan diskuterades i den s. k. samrådsgruppen där UD:s högsta tjänstemän ingår. Den första frågan gällde anledningen till att UD blev tillfrågat, ty ärendet var i sig inget egentligt UD-ärende. Och UD skulle inte fatta något beslut i frågan. Man skulle möjligen ge ett råd. UD:s uppgift blev då att göra en allmän utrikespolitisk bedömning, i det här fallet hur relationerna till Libyen påverkades och hur frågan skulle uppfattas i omvärlden. De berörda

UD-tjänstemännen kom var för sig och i grupp fram till att det ju existerade ett samarbetsavtal med Libyen sedan 1974 – ett avtal som omfattade just teknik och utbildning. Telub-utbildningen, såsom den presenterades för UD, låg inom detta avtals ram.

Libyen var känsligt, men ingen paria, noterade man. Någon lag att hänga upp avrådandet på fanns inte heller.

Nästa problem var den omständigheten att eleverna var i värnpliktsåldern. Det var i och för sig inte känsligt – studerande manliga ungdomar brukar vara värnpliktiga – men det som var känsligt var att det var den libyska försvarsmaktens inköpsorganisation som var beställare. Och även om försvarsmakten står för det mesta i länder med militärregim, var det ju en komplikation. Samtliga berörda tjänstemän kände olust, det är klarlagt.

Vilket svar skulle då UD ge? Ja, det borde ha blivit ett avrådande eller en tillrådan. Men på vilken grund skulle UD ha avrått? Det var på ett sätt klart att svaret varken kunde bli ja eller nej. Det blev diplomatiskt: UD kunde ej avråda. Man klargjorde för Telub-chefen att om det hade gällt Sydafrika, så hade man bestämt avrått. Hade förfrågan gällt vapenförsäljning, hade det också blivit nej. Man tycker nog att Telub-chefen, som hade ett förflutet som departementstjänsteman, borde ha tänkt sig för när han avlyssnade utrikesdepartementets svar. Men han reste huvudstupa till Libyen och började förhandla. Hastigheten i avresan berodde kanske på att något annat svenskt företag konkurrerade i tysthet.

Så här långt var utrikesministern Karin Söder inte alls inkopplad. Telub-chefen befann sig redan i Libyen sedan flera dagar tillbaka när Karin Söder blev informerad. Det skedde först den 20 december. Om informationen till Karin Söder påpekar UD-tjänstemännen att Telub-ärendet egentligen inte berörde UD, och UD skulle inte fatta något beslut. Hela tjänstemannatoppen hade kommit fram till att man med gällande bestämmelser inte kunde göra någonting.

Jag citerar vad ambassadör Carl-Johan Groth säger: "Det är alltså inte fråga om något beslut när saken tas upp inför utrikesministern. Hon skall inte säga ja eller nej – hon skall informeras därför att ärendet är, som vi säger på UD, något av en stinker. Det är inte ett trevligt ärende. Trots att det sakligt sett är solklart har det aspekter som det är viktigt för en politiker att känna till, om inte annat så för att vara beredd på eventuella rekyler. Hon har varken anledning eller möjlighet att i föredragningsögonblicket säga ja eller nej."

Utrikesminister Karin Söder fick enligt vanlig rutin information om ärendet. Hon delade tjänstemännens olust inför projektet men noterade också hon att det fanns ett gammalt samarbetsavtal med Libyen om teknik, utbildning och know-how.

Det här var Karin Söders hela befattning med ärendet. Den lägger socialdemokraterna till grund för anmärkning. Underlaget för anmärkningen är inte bara bräckligt, det är helt obefintligt. Om det svenska domstolsväsendet skulle fungera efter socialdemokraternas tänkesätt såsom det framställs i reservationen, vore det fruktansvärt. Men den politiska

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

domstolsprocess som här inleds vittnar tydligt om att dagens socialdemokrati är på väg bort från de gamla rättsmålen.

I pressdebatten, som tydligt påverkat författarna av den socialdemokratiska reservationen, har en mängd felaktiga uppgifter spritts. Bl. a. har man gett spridning åt en hemlig rapport som den svenska Libyenambassadören skickat till UD. I denna rapport omnämns flera känsliga affärer som svenska företag gjort eller planerat med Libyen. Telub-affären nämns som ett av exemplen. Det har gjorts gällande att Karin Söder har tagit del av denna rapport. Vid de utfrågningar som utskottet gjort med en rad tjänstemän har det klargjorts att Karin Söder aldrig har sett denna rapport. Hon har heller inte sett den promemoria som samrådsgruppen på UD upprättade med anledning av Telubs förfrågan i december. Men detta är ingenting anmärkningsvärt. Man skall nämligen ha klart för sig att utrikesdepartementet, till skillnad från andra departement, också fungerar som ämbetsverk. Det är därför inte möjligt att sätta vartenda papper under utrikesministerns ögon.

Om tidningspressen inte känner till hur UD arbetar och fungerar, så borde dock KU:s socialdemokrater göra det – så pass ingående kännedom borde envar ledamot i KU ha fått i dechargearbetet.

I detta sammanhang vill jag med några ord beröra den hemliga ambassadörsrapporten från Tripoli som blivit publicerad i pressen. Det kan tyckas vara en journalistbragd att få fatt på sådana dokument. Men det som inträffat är inte bra för det känsliga arbete som våra ambassader i främmande länder skall utföra. Om vårt UD skall kunna få en fortlöpande information om vad som händer där ute, så förutsätter detta att vad man fått veta i förtroende inte hamnar i pressen. Låt oss få hoppas att vad som läckt ut och hänt denna gång var en engångsföreteelse.

Om vi sedan ser till vad Hadar Cars och Erik Huss utträttade, så skall jag förbigå det med tystnad.

Socialdemokraterna anmärker vidare på försvarsminister Krönmark. Han blev informerad av Karin Söder om Telub-ärendet. Han fick också via sin statssekreterare höra om ambassadörsrapporten senare under januari 1978. Då var Telub-affären ännu inte något projekt. Inte heller för försvarsdepartementet var Telub något beslutsärende, men frågan hade viss betydelse för sekretessen när det gällde Telubs fabriksdel, som låg nära den skola Telub skulle bygga upp i Växjö. Eric Krönmark såg till att sekretessen upprätthölls. Ändå riktar socialdemokraterna anmärkning mot Eric Krönmark. Det är märkligt!

Vad gäller Staffan Burenstam Linder anmärker man på att han lämnat en vilseledande bild av vad som var känt om utbildningens innehåll och syfte. Även detta är märkligt. Det är väl känt att Staffan Burenstam Linder i mycket skarpa ordalag uppmanade Telub-chefen att tala om sanningen och hela sanningen, för att riksdag och allmänhet inte skulle få felaktig information från sin handelsminister.

Det påstås i den socialdemokratiska reservationen att Staffan Burenstam Linder skulle ha varit närvarande vid ett samtal mellan statsministern och

Ondsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

ambassadören. Får jag be Olle Svensson stiga upp och meddela om man står fast vid det påståendet eller om det är felaktigt.

För säkerhets skull vill socialdemokraterna också göra ett gemensamt uttalande om regeringarna Fälldin I, Ullsten och Fälldin II. Att finna nåd inför den socialdemokratiska utskottsgruppen är sannerligen inte lätt – man skjuter på allt som rör sig. Men man borde väl se upp med rekylerna? För det var ju så här, att samtliga berörda statsråd inte visste ett dugg mer än vad konstitutionsutskottets folk fick reda på redan i fjol.

Vi hade ju Telub-chefen hos utskottet för utfrågning och fick då försäkran om att utbildningen endast var civil. Vi trodde honom, tjänstemän på UD trodde honom. Regeringen trodde honom. Efteråt, i februari i år, kom erkännandet: det fanns militära inslag i utbildningen. Vi andra tycker att det känns snopet – hur känns det för er socialdemokrater? Det rörde sig dock om en person som var en betrodd regeringstjänsteman under Palmeregeringens tid. Och visste ni något mer, varför riktade ni då inte anmärkningen redan i fjol?

Tillhopataget har berörda departementstjänstemän handlat enligt vanliga rutiner. Inget statsråd har brutit mot lag eller administrativ praxis. Som riksdagsärende är Telub-affären ingenting annat än det sedvanliga försöket från oppositionen att bråka på regeringen.

Jörn Svensson gjorde enligt min mening en mycket klar och distinkt analys av vad en déchargédebatt och en prövning av statsrådets ämbetsutövning går ut på. Ja, det var synd att det här inte stod klart för de socialdemokratiska reservanterna innan de skrev reservationen, men kanske hade de ändå inte lyssnat.

Men något av värde har dock Telub-affären fört med sig. Den lucka i vilken Telub-utbildningen kröp in kommer att täppas till. Krigsmaterielexportutredningen har på eget initiativ tagit upp frågan om militärt inriktad kunskapsöverföring. Vi kommer att lägga fram förslag till en lag som tvingar de enskilda och statliga företagen att begära tillstånd för utbildning av det slag som var aktuellt i Telub-fallet.

Kan man då helt utesluta att vi får liknande fall i framtiden? Inte helt, menar jag. Dels har vi det utbyte av officerare från andra länder på militärhögskolorna som pågått länge. Här är dock inte Libyen aktuell som bytespartner. Dels har vi alla de enskilda studenter från andra länder som på våra civila högskolor får en avancerad utbildning inte minst i tekniskt avseende och som efter hemkomsten kan nyttjas i resp. lands försvarsmakt. I helt visst finns det åtskilliga militärregimer som har dragit nytta av vårt lands gästfrihet i detta avseende. Den typen av utbildning kan den nya lagstiftningen inte stoppa. Men det är en annan historia, som Kipling sade.

Ytterligare en sak som vi skall slå fast är att någon militär utbildning ännu inte har ägt rum vid Telub i Växjö. Vad som nu är viktigt är att Telub får tillfälle att dra sig ur Libyen-affären och att det sker på ett sådant sätt att inte andra svenska företag drabbas. Här står betydande värden på spel. Det kan därför vara på sin plats med röstlägen och ordval på en rimlig nivå.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Anf. 52 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Också Sven-Erik Nordin ägnar sig åt avledningsmanövrer. Han talar nämligen om avtalet från 1974. Såvitt jag förstår – jag upprepar det ännu en gång – utgör detta avtal i och för sig inte något konstitutionellt problem. Det fanns ingenting att anmärka mot det från sådana utgångspunkter, och det har – såvitt jag vet – inte heller skett. Komplikationerna börjar ju först när ett samarbete tar form, mot bakgrund av och på grundval av det här allmänna avtalet, som innehåller detaljer vilka kan skapa olika former av problem. Då är det inte i första hand fråga om legala komplikationer. Det är vi också överens om, och det har vi dryftat tidigare här i dag. Det är i stället en fråga om det lämpliga i att ur den synpunkt som har att göra med trovärdigheten för alliansfriheten bedriva en viss typ av utbildning, som för all del bara omfattar en mindre del av utbildningsprogrammet. Det var där det hela började. Det finns ingen anledning att dra hela förhistorien, för den är ju egentligen oklanderlig.

Det är egentligen först i och med denna aspekt som den konstitutionellt intressanta problematiken blir aktuell. Då frågar jag mig återigen – och jag skulle gärna vilja att Sven-Erik Nordin fällde ett omdöme på den punkten: Om det så tidigt fanns en omfattande oro, som olika statsråd inför konstitutionsutskottet har åberopat sig på – dess värre har vpk inte varit närvarande i utskottet och kunnat ställa sina frågor till statsråden – och om ett flertal personer har omvittnat hur de på ett tidigt stadium varit tveksamma, varför blev frågan då aldrig föremål för en ordentlig överläggning? Även om ett formellt beslut inte skulle följa på föredragningen inför Karin Söder, så hade det väl ändå varit rimligt att man någon gång under den långa tid som förflutit från 1977 och fram till och över den tidpunkt när avtalet undertecknades, över tre regeringar, hade ställt sig frågan: Är inte detta något som man mera systematiskt borde diskutera inom hela regeringen, eftersom det har eller kan få de här speciella aspekterna? Det är det som jag tycker är så märkligt. Man har så att säga låtit någonting som man kände till avslöjas i en presskampanj, som kom på ett ganska sent stadium. Det är märkligt att man inte frågat sig: Vad är detta? Är det något som vi kan göra någonting åt, eller är det något som vi kan låta passera?

Anf. 53 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Sven-Erik Nordin ställde en direkt fråga till mig angående ett samtal som förekommit mellan Thorbjörn Fälldin och den israeliske ambassadören. Vi har uppgett i reservationen att handelsministern deltog i det samtalet. – Nej, han deltog inte. Men den uppteckning som gjordes från det samtalet har direkt delgetts handelsministern, så han kände väl till vad som förekom.

Även Sven-Erik Nordin kör nu, som här har påpekats, in på olika sidospår i stället för att försöka koncentrera sig på de centrala frågorna. Det var ju Jörn Svensson också inne på. Låt oss ta upp och pröva bärigheten i Karin Söders roll i Telub-affären. Hon var det första statsråd som blev informerat. Där och endast där kan kärnkraftsdebatten komma in. En föredragning från

Groth och Thyberg blev inte av tidigare än den 20 december, därför att Karin Söder tvingades springa ifrån den för att delta i en av regeringens många beredningsgräl om kärnkraften. Vad vi säger i reservationen om hennes ansvar är att det framstår som särskilt stort, särskilt som ärendet faktiskt föredrogs för henne, varvid de uppgifter lämnades som jag tidigare nämnt. Varför gjorde man denna föredragning? Man skulle inte fatta något beslut, men den här chefsgruppen i UD skall enligt kabinetssekreterare Leifland se till att viktiga ärenden föredras för utrikesministern, och det gjorde man alltså. Det var här fråga om vad Groth kallade "en stinker", en politiskt känslig sak, som alltså utrikesministern borde informeras om. Hon kände också olust – inte riktigt lika stor olust som Eric Krönmark; hon kände dock olust.

Jag vill fråga Sven-Erik Nordin: Kan ni inte medge att Karin Söders politiska luktsinne var dåligt utvecklat, då UD-promemorian föredrogs för henne? Något borde ni väl ändå kunna medge efter den omfattande dokumentation som här har företetts. För mig är det tämligen obegripligt att Karin Söder inte förde den här frågan vidare till en seriös behandling i regeringen. Här bör man inte skylla på tjänstemännen, om de avrådde eller ej. Karin Söder fick möjlighet att pröva denna fråga självständigt. Hon hade tillräckligt med material för att göra en sådan självständig politisk prövning. I den diskussion som vi för om regeringens handläggning av den här frågan anser vi därför att det politiska ansvaret är Karin Söders och ingen annans.

Anf. 54 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Beträffande avtalet 1974 är bara att notera att detta avtal var träffat. Det har inte riktats anmärkning mot det, även om det var mycket långtgående. Vad man skall ha klart för sig är att detta avtals verkningar oundvikligen måste sträcka sig så många år framåt i tiden som till dess att ett nytt avtal träffats. Det finns där såsom en signal hos UD-tjänstemännen. Det finns där såsom ett arv till efterträdande utrikesministrar. Det kommer man inte ifrån.

Sedan menar Jörn Svensson att det hade varit rimligt att Karin Söder, sedan hon fått denna information från UD-tjänstemännen, hade fortsatt att fundera på problemet. Olle Svensson var inne på samma sak. Han undrade hur det var ställt med Karin Söders politiska luktsinne. Det som hände var ju att hon talade med Eric Krönmark om saken och att även statsministern fick reda på det vid en lunchberedning, just därför att det inte var ett speciellt UD-ärende.

Sinnet fungerade ju, även om ärendet vid det laget var en utomordentligt liten sak – ett oförargligt ärende, som en UD-tjänsteman noterade.

Det var rätt intressant att Olle Svensson blev tvungen att gå fram hit till talarstolen och tala om att i åtminstone ett fall ljuger man i den socialdemokratiska reservationen. Kanske blir det fler promenader hit till talarstolen innan den här debatten är slut. – Detta vittnar, mina damer och

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

herrar, om hur litet socialdemokraterna har på fötterna i den här frågan när de är tvungna att ge felaktiga uppgifter i sina egna skrivna reservationer.

Anf. 55 OILLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Jag tar gärna på mig ansvaret för att vi gjorde detta misstag att säga att handelsministern deltog i samtalet. Vi har i utskottet utgått från en uppteckning av samtal som har gjorts av Belfrage i utrikesdepartementet. Denna uppteckning har delgivits handelsministern. Skillnaden är sannerligen inte särskilt stor.

Jag står fast vid kritiken mot utrikesminister Söder. Vi har varit ganska skonsamma mot statsministern. Vi har sagt att han blev ytligt informerad vid lunchberedningen. Ärendet togs tydligen upp vid kaffet eller något annat tillfälle då det inte var många statsråd närvarande. Därför har vi inte framfört någon särskilt kraftig kritik mot Thorbjörn Fälldin. Men om nu Sven-Erik Nordin fäster så stort avseende vid att Karin Söder tagit upp frågan vid lunchberedningen kan vi gärna förstärka kritiken också mot Fälldin för att han inte samlade regeringen till ett ställningstagande i den här frågan.

Jag vill säga att Eric Krönmark gjorde en hel del fina insatser för att klara sekretessfrågor och annat, men vi kritiserar att han inte förde fram det hela till ett regeringsärende, så att det hade kunnat stoppas och utbildning inte hade offererats – i varje fall inte i den form den kom att offereras. Detta borde herr Krönmark ha gjort när han kände så stark olust som han gjorde. Han sade nämligen att han inte skulle ha lämnat Telub-affären efter Groths föredragning utan erinran. Det har han sagt på min direkta fråga i utskottet. I det fallet skiljer han sig från Karin Söder.

Anf. 56 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Det är inte någon poäng – det vidhåller jag gentemot Sven-Erik Nordin – att börja tala om att det fanns ett samarbetsavtal, som den borgerliga regeringen ärvde av socialdemokraterna. Alla nytillträdande regeringar kan ju ärva den typen av avtal från de tidigare. Det är inte alls det som är problemet här, utan det är fråga om när avtalets tillämpning tar sådana former att det kan bli ett konstitutionellt problem. Det skedde inte under den socialdemokratiska regeringen – det måste vi väl ändå vara överens om.

Sedan vill jag naturligtvis inte göra gällande att Karin Söders speciella ansvar vid den tidpunkten då föredragningen skedde, dvs. på ett mycket preliminärt stadium av hela affären, skulle vara särskilt stort. Jag har haft litet svårt att instämma i den typen av kritik. Däremot kan man tala om att hon delar alla de tre regeringarnas ansvar för att saken inte bragtes ur världen, inte klarades ut. Vi har ju här – och jag vill återkomma till det – en sak som har diskuterats under lång tid, som har anmälts som ett tänkbart problem vid en tidpunkt när det kanske inte var aktuellt att inskrida och göra något åt det, men som sedan fortsatte att utvecklas. Och man borde väl ändå någon gång – antingen strax före eller efter det att det speciella utbildningsavtalet undertecknades – ha kommit till slutsatsen att det nu var dags att ta

upp detta i regeringen. Om inte annat borde väl regeringscheferna – Thorbjörn Fälldin resp. Ola Ullsten och sedermera Thorbjörn Fälldin igen – ha haft ett intresse av att klarlägga hur det förhöll sig. Det är märkligt att så mycken oro kan finnas i enstaka departement och korridorerna utan att resultera i att ärendet tas upp i konseljen eller till någon mera samlad analys.

Eftersom jag inte är ledamot av konstitutionsutskottet har jag inte haft möjlighet att följa handläggningen av ärendet direkt och ställa några frågor. Låt mig därför som fäkunnig och för min egen upplysning ställa en fråga: Förekom föredragningen i sällskap med den israeliske ambassadören före eller efter det att Staffan Burenstam Linder lämnade sitt svar till Olle Wästberg här i kammaren den 22 januari 1980? Det är såvitt jag förstår en icke helt ointressant fråga.

Anf. 57 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Det är inte möjligt för mig att så snabbt bläddra fram den uppgiften, Jörn Svensson. Jag beklagar att det är vissa datum jag inte har i huvudet. Det kan vi reda ut senare under debattens gång.

Låt oss sedan bara reda ut utvecklingen under januari 1978! Läget är då följande: Karin Söder har fått en orientering av en tjänsteman på UD. Hon har uttalat sin olust. Försvarsministern har underrättats om saken via sin statssekreterare och en promemoria. Eric Krönmark uttalar också sin olust och vill markera försvarsintressena. Dessförinnan äger ett samtal rum mellan Karin Söder och Eric Krönmark. Först därefter kommer en diplomatrappport från Tripoli.

I januari är detta ännu inte något konkret projekt – detta är man ense om. Det enda man vet är att Telub tagit vissa förberedande kontakter med myndigheter i Libyen. Med tanke på den hastighet som arabiska stater arbetar med vet man att det inte precis brinner i knuten. Man väntar att via sin ambassad i Tripoli få höra när det hela gått mera på djupet.

Så långt hinner utvecklingen inte gå medan den första trepartiregeringen sitter kvar. Projektet blir aktuellt först på hösten 1978, när regeringen Ullsten tillträder. Då utformas ett mera konkret avtal i egentlig mening.

Fru talman! Jag tycker att det är riktigare att ledamoten Tarschys får tillfälle att reda ut utvecklingen under den tidsperioden. Det kanske också för de eventuella lyssnarna är bättre att vi går fram i någorlunda kronologisk ordning när vi tar upp både det ena och det andra.

Anf. 58 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! I debatten kring Telub-affären är det, tycker jag, en väsentlig princip som kommit i skymundan. Det är principen att vi här i landet har en rätt distinkt rollfördelning mellan regeringen och företagen.

Det är inte en normal uppgift för regeringen att recensera eller dirigera företagets verksamhet. Det är inte regeringen som har att avgöra om en affär är mer eller mindre lämplig.

Det finns självfallet undantag från den regeln. Genom en mängd lagar har

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

riksdagen gett regeringen i uppdrag att bevaka och förhindra vissa typer av transaktioner. Men på områden som inte täcks av sådana lagar har regeringen i normalfallet ingenting att skaffa.

Vårt ekonomiska system är inte dirigistiskt och centraliserat utan tvärtom baserat på en långtgående självständighet för de enskilda företagen. Det gäller vare sig de är privata eller statliga.

I folkpartiet har vi hela tiden haft en negativ bedömning av Telub-affären. När folkpartiregeringen först fick kännedom om den pågående förhandlingen med Libyen konstaterade den, att det inte fanns någon lag eller förordning som affären kolliderade med. Det fanns följaktligen ingen rätt för regeringen att meddela direktiv till företaget om att förhandlingarna skulle avbrytas. Då valde man i stället att tillgripa den metod som alltid står en regering till buds, nämligen att försöka avråda företaget från att fullfölja sina förhandlingar. Två statsråd i folkpartiregeringen försökte sig på en sådan övertalning, och företaget kan följaktligen inte ha svävat i okunnighet om regeringens inställning. Trots detta valde Telub-ledningen att fortsätta kontakterna med sin motpart och att sluta ett bindande avtal om utbildning av unga libyer i Växjö.

Kunde folkpartiregeringen då inte ha gått hårdare fram? Jo, teoretiskt sett hade det varit möjligt om man velat slå in på vägar som ingen svensk regering någonsin tidigare hade prövat. Man hade kunnat ge förenade fabriksverken i uppdrag att begära inkallande av en extra bolagsstämma, som hade valt en ny styrelse, som i sin tur hade utsett en ny företagsledning, som i sin tur hade avbrutit förhandlingarna. Detta var en formellt möjlig väg, men det hade onckligen varit ett uppscendeväckande brott mot de fundamentala och allmänt vedertagna principer om funktionsfördelningen mellan regeringen och näringslivet som sedan länge har tillämpats. För min del är jag alldeles övertygad om att varje försök att använda den metoden skulle ha renderat folkpartiregeringen en ytterst skarp reprimand från konstitutionsutskottet – särskilt som socialdemokraterna vid fjolårets granskning inte alls ansåg det motiverat med något regeringsingripande mot Telub-affären.

Från socialdemokratisk sida har det också hävdats att det fanns en annan lösning för att förhindra Telub-affären. Om folkpartiregeringen hade fattat ett formellt beslut om att affären inte borde bli av, skulle detta ha hörtsammats av Telub-ledningen. Som belägg anför uttalanden av Telub-ledningen vid samtalen med konstitutionsutskottet. För min del kan jag inte se annat än att dessa socialdemokratiska påståenden vittnar om både en betydande blåögdhet och en bristande vilja att sätta sig in i de rent stats- och förvaltningsrättsliga förutsättningarna för ett ingripande. Det förhåller sig faktiskt inte så att en svensk regering kan fatta beslut om hur enskilda företag skall agera, det vet var och en som har läst 8 kap. regeringsformen. Benkt Dahlberg känner till den saken mycket väl, men de socialdemokratiska ledamöterna i konstitutionsutskottet verkar inte fullt lika orienterade. Redan i fjol frågade jag Olle Svensson hur socialdemokraterna skulle ha utformat ett eventuellt regeringsingripande mot Telub-affären, och den frågan förblev obesvarad. Nu har Olle Svensson haft ett helt år på sig att

tänka efter, och jag väntar med spänning på ett klart besked från hans sida på den här punkten: Hur skulle socialdemokraterna ha utformat ett regeringsbeslut mot Telub-affären?

Beträffande de båda första Fällinregeringarna har jag inte så mycket att tillfoga utöver vad som redan har sagts. Från våra utgångspunkter anser vi självfallet att det var ytterst olyckligt att utrikesdepartementet gav vad som uppfattades som en klarsignal. Men det skall inte förnekas att man kan peka på en lång rad förmildrande omständigheter. Normalt är det ju utrikesdepartementets uppgift att underlätta handelsförbindelser mellan Sverige och andra länder. Med Libyen fanns det vidare ett speciellt avtal om ett brett utvecklingssamarbete, bl. a. på utbildningens område. En försäljning av liknande utbildningstjänster hade dessutom tidigare accepterats av den socialdemokratiska regeringen. Slutligen var det obestridligen så att affären inte stred mot svensk lag, och utrikesdepartementet, som bedömde den från sina speciella utgångspunkter, ansåg sig då inte ha fog för att lägga hinder i vägen.

Låt mig så säga några ord om KU-granskningen 1980 och 1981. Årets granskning har varit avsevärt grundligare än fjolårets, men jag tycker knappast att den har ändrat bilden av Telub-affären särskilt kraftigt. Det nya är att man nu vet att utbildningen har rent militära inslag, vilket ger ytterligare eftertryck åt vår gamla bedömning av affären. Vi vet också att Telub-ledningen har fått kalla fötter och inlett förhandlingar med Libyen i syfte att avveckla åtminstone den militära delen av utbildningen. Detta är från våra utgångspunkter utmärkt, och den här gången önskar vi Telub-ledningen lycka till i förhandlingarna.

Men kanske finns det en nyhet till som är värd att notera, och det är socialdemokraternas hållning. Någonting mycket egendomligt har ju inträffat med deras inställning. Under fjolårets KU-granskning uppträdde socialdemokraterna som mycket försiktiga generaler i utskottet – de tycktes svaja av och an mellan uppfattningen att folkpartiregeringen hade gjort för *mycket* och att Fällinregeringarna hade gjort för *litet*. I kammardebatten visade det sig sedan att de äntligen hade bestämt sig. Den socialdemokratiske talesmannen försvarade Telub-affären och Karin Söders s. k. klartecken och riktade huvuddelen av kritiken mot folkpartiregeringen. Låt mig besvara kammaren – och kanske allra mest besvara Olle Svensson – med två citat från fjolårets debatt för att friska upp minnet av 1980 års socialdemokratiska ståndpunkt. Så här sade Olle Svensson:

”Utrikesdepartementets ställningstagande, som var godkänt av utrikesminister Karin Söder, blev avgörande för att man kunde fullfölja förhandlingarna om utbildning av libyska tekniker.

Jag har sagt att vi socialdemokrater inte har kritiserat denna klarorder från regeringen – det har vi inte haft någon anledning att göra. Vad vi har kritiserat är att regeringen inte tagit konsekvenserna av sin klarorder och öppet i debatten erkänt sitt ställningstagande. Detta tycker jag har skapat oklarhet hos dem som har sökt råd hos regeringen, och det är *det* vi har kritiserat. Vi har ju ändå studerat dokument varav klart framgår att ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

har föredragits inför utrikesministern och att någon erinran mot utbildningen inte har gjorts av Karin Söder och inte heller av något annat statsråd.”

Och litet senare sade Olle Svensson så här: ”Vad vi har kritiserat är att regeringen och dess representanter och försvarare — — — inte haft det politiska kuraget att stå fast vid att man givit klarorder till den här utbildningen och att ni inte utåt tagit ansvaret för detta.”

Detta är alltså 1980 års socialdemokratiska ståndpunkt: ett försvar för Karin Söders klarorder, ett försvar för Telub-affären. Nu säger man att de borgerliga regeringarna har sprungit ifrån sitt ansvar. Men ingen regering har nog sprungit en fjärdedel så långt som socialdemokraterna själva har sprungit det senaste året. På grundval av precis det material som den första Fällinregeringen och folkpartiregeringen hade till sitt förfogande — Groths promemoria, Holmquists brev och annan dokumentation — kom socialdemokraterna i föl fram till den bedömningen att affären var i sin ordning och att Karin Söders s. k. klartecken inte kunde kritiseras. Nu har man fullkomligt svängt på klacken och intar motsatt ståndpunkt.

Fru talman! De tre borgerliga regeringar som hanterat den här frågan kan man säkert kritisera för ett och annat. Det saknas inte svagheter i hanteringen av Telub-ärendet, men ingenstans i denna hantering från regeringens sida finns en så hämningslös och ryggradslös opportunist som i den socialdemokratiska helomvändningen från försvaret av Telub-affären 1980 till den häftiga kritiken av samma affär 1981.

När socialdemokraterna talar om obeslutsamhet från regeringens sida är det ju bara ett ynkligt försök att kamouflera den mångfalt större obeslutsamhet som socialdemokraterna själva har visat. När de talar om att Karin Söder har visat ett dåligt politiskt luktsinne, är det fullkomligt häpnadsväckande mot bakgrund av att man i föl försvarade precis det beslut som Karin Söder hade fattat.

Vi brukar här i kammaren för att skilja mellan riksdagsmän med samma namn ge dem ortnamn. Jag undrar om vi inte i fortsättningen behöver tala om Olle Svensson 1980 och Olle Svensson 1981 för att markera skillnaden mellan de två radikalt olika ståndpunkter som den socialdemokratiske talesmannen har intagit i denna fråga.

Anf. 59 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Jag återupprepar: Låt oss inte tala om den snö som föll i föl! Vi kritiserade regeringarna förra året. Vi skärper den kritiken. Ni sov förra året. Ni har inte vaknat än, trots allt det material vi grävt fram ur olika dossiéer.

Låt mig f. ö. nu notera att detta var det 40:e inlägget — 36 i föl, 4 i år — av Daniel Tarschys till försvar för folkpartiets minoritetsregering. Och det är inte den servile undersåten som så lojalt försvarar överheten, det är överheten som försvarar sig själv. Daniel Tarschys var statssekreterare i statsrådsberedningen i Ola Ullstens regering — alltså statsministerns närmaste man — och därför uppträder han på det här sättet som dess försvarare.

Sedan säger han: Svara nu! Hur skulle man ha kunnat ingripa i

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Telub-affären när man från folkpartiet var negativ? Vi påstår ju i vår reservation att man hade möjlighet och att man lät den möjligheten rinna sig ur händerna.

Svaret är att man kunnat använda den beslutsmodell som man själv i den avgående trepartiregeringen visade i februari 1981. Där bestämde man att krigsmaterielinspektören skulle följa utbildningen vid Telub. Samtidigt skickade man ut en presskommuniké där det sades att regeringen på diplomatisk väg meddelat den libyska regeringen att den del av utbildningen som skulle ha militär inriktning inte kan genomföras. Vidare har regeringen, förkunnade man i sin presskommuniké, försäkrat sig om att Telubs styrelse vidtar åtgärder så att ingen del av utbildningen får ifrågakvarande inslag.

Den här beslutsmodellen, som ni själva har valt, gäller under samma legala förutsättningar som har rått under hela den period Telub-affären har behandlats. Ni har själva gett svaret, ni har själva skapat den beslutsmodell som man här kunde tillämpa.

Kom ihåg Hadar Cars och Benkt Dahlbergs samtal! Benkt Dahlberg accepterade inte ministerstyre, men han sade: Jag rättar mig efter regeringen, om regeringen bestämmer sig för att stoppa affären. Alltså var den gamla Telub-ledningen lika samarbetsvillig som den nya. Man kunde ha funnit formerna för att stoppa eller begränsa affären tidigare under hela den här perioden, precis som man fann dem i februari 1981. Det är mitt svar till Daniel Tarschys.

Anf. 60 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Det här svaret visar att Olle Svensson inte har förstått någonting. I februari 1981 har Telub-ledningen själv beslutat att inleda förhandlingar med den libyska motparten om att avveckla den militära delen av utbildningen. Regeringen har icke fattat beslut om att den skulle inleda sådana förhandlingar. Regeringen noterar i sitt beslut att detta beslut fattats av Telubs styrelse.

Ville Telubs styrelse fatta ett sådant beslut 1979? Nej, det var just vad den inte ville. Trots att två statsråd mycket tydligt klargjorde regeringens ståndpunkt, vägrade Telub-ledningen att ta hänsyn till denna. Telub-ledningen fungerade så, att minsta neutrala ställningstagande sög man i sig som en svamp och uppfattade det som ett klartecken, men all den kritik, alla de övertalningar som användes för att få den att avstå från affären stötte man ifrån sig som en gås stöter bort vatten. Det var så Telub-ledningen fungerade.

Regeringen gjorde precis det som Olle Svensson sade: Två statsråd avrådde Telub-ledningen från att fullfölja affären, men den ville inte ta reson.

Olle Svensson har fortfarande inte givit ett svar på frågan: Vilket regeringsbeslut kan man fatta för att avbryta affären? Ännu i denna dag har något sådant regeringsbeslut icke fattats, utan det är Telub-ledningen själv som har beslutat att inleda förhandlingar.

Nu säger Olle Svensson: Låt oss inte tala om den snö som föll i fjol! Jag kan

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

förstå Olle Svensson på den punkten. Har man gjort en sådan förödmjukande helomvändning som socialdemokraterna, har man avslöjat sig som så våldsamt opportunistisk – när man ena året säger: Vi kritiserar inte Karin Söder, vi kritiserar bara att regeringen inte stöttat upp affären inför allmänheten, medan man nästa år ger sig på en våldsam kritik mot Karin Söder och andra statsråd för att de inte med större kraft ingripit mot affären – då kan jag förstå att man inte gärna vill se några jämförelser mellan Olle Svensson 1980 och Olle Svensson 1981. Det är två helt disparata figurer i svensk politik. De driver helt olika ståndpunkter.

Jag förstår Olle Svensson mycket väl. Jämförelser undanber han sig, för de är förödande för hans egen ståndpunkt.

Anf. 61 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Nu tror jag Daniel Tarschys får lugna sig litet. Vem var det som reserverade sig mot regeringens handlande i fjol? Det var vi. Vad var det jag sade då? Jo: Vad vi klandrar är vimsigheten och virrigheten i agerandet. Frågan har behandlats från en rad utgångspunkter av skilda departementschefer, men ingen av de tre borgerliga regeringarna har samlat sig till någon enhetlig och gemensam bedömning. Det är det som har gett handläggningen prägel av stor förvirring och oklara besked.

Denna regeringens handläggning kritiserades av oss också därför att man inte tog ansvar för sina egna beslut och sina egna ställningstaganden.

Låt oss inte syssla här med förvanskningar av citat. Det borde vara ovärdigt Daniel Tarschys.

Nu är vi framme vid den nya behandlingen. Låt mig då i efterskott få överlämna till Daniel Tarschys protokoll från regeringssammanträdet den 12 februari 1981. Det var ett gemensamt handels-, utrikes-, försvars- och industriärende. Där står: "Styrelseordföranden i Telub AB, Växjö, generaldirektören Olle Lund har vid en genomgång den 9 februari 1981 till cheferna för handels- och industridepartementen anmält att styrelsen fått kännedom om att vissa delar i de sista avsnitten av den fyraåriga utbildningen som ges ett nittiotal libyska medborgare vid bolagets tekniskola i Växjö skulle ha viss militärteknisk inriktning – – –. Bolaget har redan inlett överläggningar med sin libyske motpart i syfte att förhindra att någon del av utbildningen kommer att innehålla militära eller militärtekniska inslag. Mot denna bakgrund har bolagets styrelse beslutat begära att regeringen uppdrar åt krigsmaterielinspektören att följa utbildningen."

Då fattades detta beslut.

Den gamla Telubledningen sade följande – förneka inte fakta: Vi tar inte order av Cars! Dahlberg sade: Cars får inte skrämma mig ur Telubaffären. Men vi följer regeringens råd.

Jag svarar alltså: Hade man följt den här beslutsmodellen, hade man kunnat konstruera regeringsbeslutet på precis samma sätt som skedde den 12 februari 1981, och man kunde då också ha skickat ut en presskommuniké där man sagt att man försäkrat sig om att man stoppat de militära delarna. Man kunde också ha låtit krigsmaterielinspektören följa utbildningen hela vägen.

Folkpartiregeringens insatser har varit allt annat än heroiska. När man skulle avråda från affären, som det hette, då fick Malmberg åka bil med Huss till Arlanda för att över huvud taget få ett samtal. Det var oerhört passivt. Det var ingen aktivitet från folkpartiregeringens sida. Ni är inga heroer i den här frågan, kom ihåg det!

Anf. 62 DANIEL TARSCHYS (fp) replik:

Fru talman! Jag har inte förvanskat några citat. Jag har läst upp ordagrant vad Olle Svensson sade här i kammaren i fjol. Det är därför han är så upprörd. Han tycker inte om att möta sin ståndpunkt från i fjol, då han och socialdemokraterna sade: Vi kritiserar inte Karin Söders klartecken.

De har nämligen bytt ståndpunkt. I år kritiserar man Karin Söders klartecken.

I fjol hade socialdemokraterna tagit del av precis samma material – eller snarare något mera material än vad Karin Söder gjort – och ändå inte kommit till den uppfattningen att Telub-affären var betänkelig. Nu har de gjort det – under trycket av en stark massmediauppmärksamhet.

Att Olle Svensson inte vill tala om den snö som föll i fjol förstår jag fullkomligt.

Jag tackar Olle Svensson för att han läste upp regeringsbeslutet. Det bevisar precis vad jag sade. Det är alltså Telub-ledningen som beslutat ta upp förhandlingar om att avbryta utbildningen. Vad regeringen gjort är bara att ge i uppdrag åt krigsmaterielinspektören att följa utbildningen. Det finns fortfarande inte något exempel på ett regeringsbeslut av innebörden att utbildningen skall avbrytas eller kontraktet rivas upp, utan det initiativet har tagits av Telub-ledningen.

Slutomdömet om socialdemokraternas hantering av Telub-ärendet måste för min del bli att deras naivitet bara kan mäta sig med deras opportunist.

Anf. 63 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Fru talman! Jag skall försöka, åtminstone för en kortare stund, att om möjligt sänka den emotionella temperaturen här i kammaren en aning.

Vad konstitutionsutskottet skall granska i Telub-frågan är statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning, och det skall ske så att man framför allt studerar på vilket sätt allmänna rättsprinciper tillämpas.

Av det material som har framkommit vid utskottets utredning av frågan framgår att alla statsråd och högre departementstjänstemän, som haft med saken att göra, känt "olust" inför projektet men funnit:

1. att det – i den utformning som det har presenterats för berörda personer – inte varit stridande mot svensk lag,
2. att ett enskilt statsråd inte lagligen kunnat interferera med bolagsledningens beslutsfattande, medan däremot
3. regeringen genom agerande på bolagsstämman med Telub hade kunnat tillsätta en styrelse med direktiv att handla på visst sätt.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Man kan i och för sig ha den uppfattning som ledamöter av tre regeringar inför utskottet anfört om lämpligheten av Telubs ifrågavarande utbildning. Men det är inte konstitutionsutskottets uppgift att fälla politiska värdeomdömen, utan att utreda om regeringen eller enskilda statsråd gjort sig skyldiga till administrativa fel eller brott mot gällande lag.

I anslutning till den debatt vi förde tidigare i dag om regeringens beslutsformer, kan det vara skäl att utreda om Telub-saken någonsin varit ett "regeringsärende" i strikt mening. Ehuru många statsråd och högre regeringstjänstemän konversationsvis varit sysselsatta med saken har ärendet uppenbarligen inte protokollförts vid något regeringssammanträde, och något beslut har inte fattats i regeringen. Däremot har, som vi har hört, dåvarande utrikesministern Karin Söder fått ärendet föredraget för sig och låtit det bero därvid. Två statsråd har vidare svarat på frågor i saken i riksdagen, efter att ha inhämtat upplysningar från regeringsskansliet.

Det har sedermera visat sig att vissa av de lämnade uppgifterna inte har varit fullständiga. Det är dock till fullo klarlagt att ansvaret härför åvilar den tjänsteman i Telub från vilken upplysningarna inhämtats. Här skyller man inte ifrån sig, som det har gjorts gällande tidigare, ty vederbörande har ju själv öppet medgivit att det förhåller sig på det viset.

En mängd personer har under utredningens gång hörts av utskottet. Härvid har, särskilt i pressen, ordet "förhör" ofta begagnats. Det är skäl att framhålla att det inte har varit fråga om "förhör", emedan ingen av de hörda har varit misstänkt för brott, vare sig mot grundlagen eller mot annan lag. Ingen anklagelse har över huvud taget framställts mot någon regeringsledamot. Jag har i konstitutionsutskottet begärt att den socialdemokratiska oppositionen skulle specificera sina anklagelser och har inte fått något tillfredsställande svar. Utan anklagelse kan ingen dom fällas men heller inget frikännande ske. Den uppfattning, som möjligen kunnat erhållas genom vissa massmedias agerande, att riksdagen medvetet skulle ha vilselett av regeringen eller av enskilda statsråd, saknar fog och har icke framförts i utskottet. Den återhållsamhet som kännetecknat handlandet under de tre regeringarna har haft sin orsak i ett noggrant aktgivande på föreskrifterna i regeringsformen. Det skulle kanske kunna sägas, att ett kraftfullare agerande skulle ha kunnat föranleda kritik mot statsråden för otillbörligt "ministerstyre", medan ett minutiöst iakttagande av grundlagens intentioner i stället har kommit att medföra politisk kritik med utgångspunkt från ideologiskt utrikespolitiska betraktelsesätt.

Eftersom t. o. m. direkt militärutbildning av andra staters medborgare tidigare, som Anders Björck nämnt, har förekommit i Sverige förefaller det, som kritikerna inom och utom riksdagen egentligen ifrågasatt, vara den libyska regimens karaktär och avsikter. Om detta har Olle Wästberg i Stockholm hållit anföranden vid minst sex tillfällen under de två senaste riksmötena. Vi har fått höra att Libyen är en av världens mest aggressiva stater. Det är en brutal militärdiktatur, som bevisat och ständigt deklarerat sina krigiska avsikter. Det är en av militären dominerad terrorstat, som stöder både fascistiska och kommunistiska terrororganisationer – bara de har

som mål att störta demokratier och döda judar.

Jag har inte funnit att någon väsentlig gensaga rests mot dessa anklagelser förrän industriminister Åsling den 13 mars 1981 stillsamt påpekade att Libyen trots allt är "en nation med vilken vi har vänskapliga kommersiella relationer".

Om man läser Olle Wästbergs i Stockholm anföranden i Telub-saken – och jag har gjort det därför att det verkligen tillhör granskningen av de ifrågavarande statsråden – finner man att han i sitt replikskifte med industriminister Åsling den 13 mars i år till sist utropade: "Regeringen måste ju ändå ge ett politiskt svar!" Såvitt jag förstår är detta pudelns kärna. Vad Olle Wästberg har begärt, och vad de socialdemokratiska reservanterna i konstitutionsutskottet begär, är att regeringen skulle ha bedömt Telub-saken som en primärt *politisk* fråga och agerat därefter inom – eller möjligen utom – de regler som grundlagen föreskriver. Men i och med att man gör denna bedömning och ställer dessa krav flyttar man problemställningen från vad som numera ankommer på konstitutionsutskottet att granska – nämligen främst det sätt på vilken regeringen tillämpat allmänna rättsprinciper – och förvandlar saken till en utrikespolitisk fråga, ett slags Sydafrikaproblem. Om man vill det, kan man knappast begära att en regering – vilken den än är – skulle handla oberoende av riksdagen. Fastmera måste det väl först föreligga något ställningstagande från riksdagens eller utrikesnämndens sida. Det hade varit Olle Wästberg obetaget att föreslå riksdagen att ta ett sådant initiativ, i januari 1980 eller i år. Såvitt jag förstår har det inte skett. Industriministern konstaterade tvärtom i debatten i mars att Olle Wästberg inte ens ville säga upp det år 1974 träffade ramavtalet eller "protokollet" – om man skall vara mera formell. Bland de områden för samarbete som protokollet nämner är bl. a. "kommunikationer" och "elektrisk utrustning" samt "know-how och experter". Jag har svårt att förstå att Olle Wästberg har kunnat säga att ramavtalet inte har något med Telub-saken att göra. Bl. a. av Knut Thybergs uttalande inför konstitutionsutskottet framgick tvärt emot att så var fallet.

I den socialdemokratiska reservationen – liksom i den hyckleriets litania som Olle Svensson har lyckats åstadkomma – behandlas frågan om varför man skulle ha vägrat denna utbildning av libysk personal endast i en bisats, där det nämns att det gäller "kunskapsöverföring med militära inslag till ett område dit Sverige inte sänder krigsmateriel". Jag har svårt att tolka den självklarhet, med vilken man avfärdar saken, på annat sätt än att socialdemokraterna även för sin del utan vidare biträder den uppfattning om Libyen, för vilken Olle Wästberg givit så många starka och målande uttryck – låt vara att Libyen i detta sammanhang blivit dömt inför offentligheten utan att för egen del få komma till tals. Kanske den officiella tystnaden i saken har sin grund i våra, som statsrådet Åsling sade, "vänskapliga kommersiella relationer" med detta i skilda avseenden känsliga oljeländ.

Låt oss hoppas att hanteringen av Telub-saken i fortsättningen skall bli mera matter-of-fact-betonad och mindre – underförstått – nedsättande för det folk som det hela djupast sett handlar om.

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Anf. 64 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Fru talman! Det vi nu behandlar är efterkrigstidens kanske största politiska skandal: att vi i Sverige utbildar militär åt en av världens hårdaste diktaturer och att denna utbildning kunnat ske utan att någon av de tre regeringar som blivit informerade ingripit. När Telub-affären blivit offentlig har de ansvariga försökt bagatellisera den och t. o. m. misslett riksdagen.

Libyen är en av världens hårdaste diktaturer. Armén används i förtrycket av den egna befolkningen. Också politiska flyktingar som lyckats få en fristad i andra länder förföljs och dödas. Den libyska krigsmakten har – enligt Libyens ledare Kadaffi – *en* huvuduppgift: att delta i ett framtida folkmordskrig mot Israel, Mellanösterns enda demokrati. I rent antisemitiska ordalag hotar Libyens ledare Israel med förintelse.

Libyen har stött terroristaktioner och terrororganisationer över hela världen. Man har hjälpt både fascistiska och kommunistiska terrorister – bara de haft till syfte att störta demokratier och att döda judar.

Åt detta Libyen utbildar nu Sverige militär.

Telub-affären handlar djupast sett om respekten för demokratin. Det är få länder i världen som är förunnade folkstyre. I de flesta av världens länder kan människor fångas för sina åsikters skull. Den svenska demokratins överlevnad är beroende av att demokratin klarar sig också i andra länder. Därför har vi en förpliktelse att stödja demokratiska strävanden över hela världen.

Men hur skall vi i Sverige kunna göra vårt arbete för demokrati trovärdigt om vi samtidigt utbildar militär åt en av världens värsta förtryckarregimer? Och hur skall vi, om vår egen demokrati en gång hotas, kunna räkna med solidaritet utifrån när vi själva stöder demokratins motståndare?

Om Sverige kan utbilda libysk militär, vad finns det då för gräns för svek mot de demokratiska strävandena?

Därför är det nödvändigt att riksdagen reagerar.

Fru talman! Konstitutionsutskottet medger – i motsats till vad t. ex. Nils G. Åsling gjorde i en riksdagsdebatt förra våren – att regeringen *kan* ingripa mot att ett statligt företag utbildar militär åt Libyen. Att man kan göra det är heller inte konstigt. Det är naturligt att regeringen – eftersom staten är ägare – har samma möjligheter som varje annan ägare till ett aktiebolag att ingripa. Utskottet visar också på flera framkomliga vägar för att ingripa. Samtidigt tycks utskottet mena att sådana ingrepp skulle strida mot praxis och vara exceptionella. Det är riktigt. Men vad är det då att utbilda militär åt Libyen, åt en terrorregim? Strider inte det mot praxis? Är inte det en exceptionell åtgärd?

Möjlighet att stoppa Telub fanns hela tiden. Men det fanns inga statsråd som ville ta i frågan, som var tillräckligt engagerade för att ta på sig besväret.

Det är osäkert i hur hög grad de olika statsråden i de tre regeringar som behandlat Telub-frågan vetat om att utbildningen hade renodlat militära inslag. I Telubs kontrakt med den libyska krigsmakten finns inskrivet att

soldaterna skulle få lära sig militära tillämpningar i bl. a. elektronik, radar och robotteknik.

Om statsråden vetat om den militära tillämpningen eller inte är egentligen tämligen likgiltigt. Efter sin fyraåriga utbildning kommer de libyska soldaterna – oavsett om de varit med om de militära tillämpningarna eller inte – att återvända till Libyen bättre lämpade att delta i krig och terror och i det folk mord Libyens härskare drömmer om. Ifall ett nytt krig bryter ut i Mellanöstern kommer troligen Sverigeutbildade soldater att delta i kriget mot Israel.

Att libyerna var militärer och att den libyska krigsmakten var beställare fick redan Karin Söder reda på när ärendet drogs för henne i utrikesdepartementet i november 1977. Men Karin Söder slog inte larm, hon informerade inte regeringen i dess helhet, hon gjorde ingenting för att stoppa Telub – trots att förhandlingarna med Libyen inte börjat.

Kunskapen om att Telubs elever var militärer var vitt spridd inom kanslihuset. Sannolikt kände ett tiotal personer till fakta. Bland dem som fick utförlig information om Telub var försvarsminister Eric Krönmark. Han tyckte att affären var olustig, men inte för att den stärkte en makt som kränker demokratiska fri- och rättigheter, utan därför att försvarshemligheter skulle kunna läcka ut till Libyens allierade, Sovjetunionen. Därför ingrep Eric Krönmark med kraft och med all rätt för att kontrollera att sekretessläckor inte fanns. Mot det faktum att man utbildar militärer åt en gangsterregim hade Eric Krönmark uppenbarligen inte några invändningar.

Jag menar att riksdagen inte utan anmärkning kan låta det passera att tre svenska regeringar låter Telub offerera, påbörja och fortsätta utbildning av militärer till en terrorregim. Jag menar att de statsråd som först fick veta att Telub skulle utbilda militärer och inte ingrep för att stoppa affären, inte gjorde den till ett regeringsärende, bär en stor skuld. Det bör också komma till uttryck i riksdagens granskning – annars blir den granskningen en meningslöshet.

Telub-affären avslöjades inför offentligheten den 1 december 1979 av tidningen Expressen. Från början förnekades tidningens uppgifter av de ansvariga. Efter ett år skulle det visa sig att Expressen hade rätt på nästan varje punkt. Några dagar efter tidningens avslöjande uppvaktar Israels ambassadör statsminister Thorbjörn Fälldin. Inför ambassadören beklagar Thorbjörn Fälldin att Telub-utbildningen blivit något annat än vad man tänkt sig och bekräftar att den personal som skall utbildas är militär.

Inför mötet med Israels ambassadör och efter mötet framställdes två PM. De innehöll alla fakta. De bekräftade de uppgifter som då blivit offentliga genom Expressen. Och där framgick tydligt att de ungdomar som skulle komma till Växjö var militärer.

Dessa PM tillställdes också handelsministern. Men drygt en månad efteråt står Staffan Burenstam Linder i denna talarstol och förnekar alla militära inslag i Telub-utbildningen. Han förnekar också att eleverna hos Telub är militärer. Oavsett hur långt man drar citaten, står det klart att Staffan

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Burenstam Linder sagt t. ex.: "Det är fel att säga att detta är någon sorts utbildning av militärer." Det går att återge tre fyra citat till med precis samma innebörd.

Om inte detta är att vilseleda Sveriges riksdag, vad är då ordens innebörd? Den riksdagsledamot som ställer en fråga i riksdagen måste ha rätt att anta att statsrådet svarar med sanningen, med den sanning han vet. Vad fyller ett konstitutionsutskott för funktion, om det inte är redo att hävda denna rätt?

Jag har i tidningarna sett att Staffan Burenstam Linder nu försvarar sig med att han aldrig fått reda på att utbildningen hade militärtekniska inslag. Nej, det hade han troligen inte fått. Men han hade fått reda på att Telub-utbildningen gällde utbildning av militärer – och det förnekade han.

Över huvud taget är försöken att skilja på militär utbildning och utbildning av militärer orimliga. Varför skulle den libyska krigsmakten betala dyra pengar för att utbilda personal vid en svensk försvarsindustri, om det inte var för att den hade ett militärt intresse av utbildningen?

Nu har en rad av regeringens försvarare gått upp i denna talarstol och sagt att det förekommer allt möjligt som inte är så bra. Gunnar Biörck i Värmdö citerade, uppenbarligen med instämmande, industriministerns ord att Libyen ändå är ett land som vi har vänskapliga kommersiella relationer med. Javisst har vi det, och det skall vi fortsätta att ha. På samma sätt har vi vänskapliga kommersiella relationer med Östtyskland, Sovjetunionen och en del latinamerikanska diktaturer. Det leder emellertid inte till att vi från dessa länder skall ta emot militärer för att ge dessa kvalificerad utbildning. Att bedriva handel är ofta ett bra sätt att bekämpa diktaturer. En statsledning som har omfattande kommersiella förbindelser med omvärlden kan inte i längden hålla sin egen befolkning i okunnighet. Därmed är inte sagt att vi skall utbilda militärer åt dessa regimer.

Anders Björck sade att vi har utbildat militärer från andra länder. Ja visst, det har vi gjort, men det har skett i samband med att vi sålt krigsmateriel. När några kryssare såldes till den föregående demokratiska regimen i Chile utbildades personal till de kryssarna. Det är inte så konstigt. Det finns naturligtvis när det gäller vapenexporten en rad gränfall, men det måste ju ändå ligga långt bortom gränserna att utbilda militär åt en av världens skräckregimer som Libyen.

Också socialdemokraterna och vpk kommer att rösta för anmärkningar mot olika regeringsledamöter och mot de tre regeringarna. Därmed menar jag att de biter huvudet av skammen. Konstitutionsutskottets socialdemokrater fick förra året hemliga dokument som visade att Telubs utbildning var militär. De höll tyst. De protesterade mot den klumpiga hanteringen av ärendet, inte mot utbildningen av libysk militär. När de nu vill rikta anmärkning mot de mest ansvariga underkänner 1981 års socialdemokrater de socialdemokrater som behandlade frågan 1980.

Under hela 1980 pågår Telub-debatten. Gång på gång tar jag upp frågan i riksdagen och får från Staffan Burenstam Linder och Nils G. Åsling svaret:

Inga militärer, inget behov av att ingripa. Socialdemokraterna tiger. Nu vill socialdemokraterna rikta anmärkning mot de ansvariga. Det gör de rätt i. Det är en bra reservation, men det är föga heroiskt.

Vänsterpartiet kommunisterna har aldrig stått upp för demokratiska ideal i Mellanöstern. Vpk motionerar i riksdagen om stöd till PLO, som ju på sitt program har Israels utplåning. Vem tror att vpk vid makten skulle ha haft något att invända mot utbildningen av libyer? Och i den skrivning som vpk här lägger fram och i det som Jörn Svensson har sagt i talarstolen finns nästan inte ett ord av kritik mot Libyen. Det är regeringen man tycker illa om, inte den libyska terrorregimen. Det är avslöjande.

En och annan har frågat mig om det inte skulle vara att ställa sig i dåligt sällskap att rösta för en anmärkning i riksdagen tillsammans med socialdemokrater och vpk. Mitt svar är att det är bättre att göra rätt i dåligt sällskap än att göra fel. Och det vore fel att låta det passera att tre regeringar utan att ingripa har äsett hur ett svenskt statligt företag utbildar terrorister.

I Svenska Dagbladet har det sagts att socialdemokraterna låtit bli att rikta anmärkning mot några folkpartistiska statsråd för att underlätta för mig att rösta för en prickning. Det är möjligt att socialdemokraterna tänkt på det sättet. Själv är jag starkt kritisk mot folkpartiregeringens handläggning av Telub-affären. Också den hade chansen att stoppa utbildningen, men tog den inte. Men det är en barock tanke att ett statsråds handläggning av ett ärende inte skall bedömas i sak utan efter vilket parti statsrådet tillhör. Om riksdagsledamöter alltid i varenda fråga, oavsett samvete och övertygelse, röstar med det egna partiet eller med den egna regeringen, vad har vi då enskilda riksdagsledamöter för?

Mitt syfte med att agera i Telub-frågan har först och främst varit att Sverige skall sluta att utbilda soldater till Libyen. Detta syfte har hittills inte nåtts. Utbildningen hos Telub fortsätter. De 100 soldaterna finns kvar i Växjö, och av förhören i konstitutionsutskottet framgår också att den utbildningen kommer att fortsätta i två tre år till. Och sker det, blir ju dagens diskussion något av en meningslöshet. Om tre regeringar skulle utsättas för anmärkning av riksdagen därför att de tillåtit att Telub-utbildningen offererats, påbörjats och fullföljts, kan då nästa regering bara låta affären fortsätta? Vad tycker socialdemokraterna på den punkten? Anser socialdemokraterna, som ju vill pricka regeringarna för att de har låtit utbildningen påbörjas, att vi skall fortsätta att utbilda libyska soldater i Sverige eller inte?

I reservationen till konstitutionsutskottet skrivs helt korrekt att det inte går att skilja på civil och militär utbildning av militärer. Men då skall vi väl inte tillåta utbildning av libysk militär i fortsättningen heller. Vad säger socialdemokraterna på den punkten? Och vad säger centerpartiets, folkpartiets och moderaternas företrädare? Anser ni att utbildningen vid Telub av libyska militärer skall fortsätta eller inte? På den frågan borde det gå att få ett klart besked.

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Anf. 65 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Olle Wästberg i Stockholm har haft som ledmotiv att han tycker illa om Libyen. Han påstår att det är en gangsterregim som styr där nere. Nå, det är hans betyg.

Olle Wästberg har avgett en röstförklaring, och han grundar den på att han, som han säger, värnar om demokratin trovärdighet. Men, Olle Wästberg, är det inte fråga om också demokratiska politikernas trovärdighet?

Olle Wästberg har agerat mycket i den här frågan, både i tal och i skrift. Bl. a. fanns det häromdagen en artikel på mittuppslaget i Expressen, där Olle Wästberg förklarade hur han tänkte rösta. Det fanns uppgifter i den artikeln som jag måste fråga om Olle Wästberg vidhåller, t. ex. påståendet att Staffan Burenstam Linder deltog i ett sammanträffande med Israels ambassadör och statsministern. Vidhåller Olle Wästberg vad han sagt i den artikeln? Ja eller nej?

Naturligtvis är det så att man alltid skall reagera när man känner för det. Man väljer tidpunkten. Libyenaffären är ingenting nytt, Olle Wästberg, 1974, när vi hade det stora Libyenbesöket, när de stora omfamningarna skedde, när avtalet skrevs – hur reagerade Olle Wästberg då? Jag har bläddrat igenom varje sida i Expressen, i Aftonbladet och i Dagens Nyheter för den aktuella veckan. Där finns inte ett ord från Olle Wästberg. Då teg Olle Wästberg. Men i dag är det naturligtvis opportunt att stiga upp i talarstolen. 1974 var det oljebrist, men i dag är det annat. I dag spelar Olle Wästberg gärna hjälterollen, han spelar ömkligen med i det politiska spelet, det skickligt regisserade spel som socialdemokraterna har arrangerat i den här frågan. Det är Olle Wästbergs roll. Det är vad vi kommer att minnas av den här debatten från 1981 års riksmöte.

Anf. 66 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m) replik:

Fru talman! Jag vill bara konstatera att vad Olle Wästberg i Stockholm här har sagt om hur han kommer att använda sitt votum i den votering, som så småningom skall företas, innebär att han inte voterar för att åstadkomma en konstitutionell prickning, utan att han voterar som en politisk manifestation mot Libyen och, som jag förmodar, för Israel.

Det är Olle Wästbergs fulla rätt att föra denna kamp, som han fört så många gånger tidigare på andra sätt, men av vad han har sagt kan man konstatera att om reservationen vinner i voteringen, så innebär detta icke en konstitutionell prickning av de ifrågavarande statsråden, utan det är utslutande en politisk manifestation i ett utrikespolitiskt ärende.

Anf. 67 JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Bara en liten kort kommentar med anledning av det senaste anförandet av Olle Wästberg i Stockholm. Han säger att vpk aldrig stått upp för demokratin i Mellersta Östern, och han anklagar oss för att vi inte här heller har berört den frågan.

Vad först och främst gäller det som jag sist nämnde är detta inte en

utrikespolitisk debatt, utan detta är en debatt som uteslutande rör de svenska statsrådets ansvar för deras ämbetsutövning, och detta ansvar kan inte bedömas utifrån värderingar av utrikespolitiska händelser eller den utrikespolitiska situationen i Mellersta Östern. Detta är ingen Mellanösterndebatt – det är en konstitutionell debatt.

Låt mig sedan säga till Olle Wästberg att jag inte kommer att ta upp någon debatt med honom på den andra punkten i detta sammanhang, utan detta får vi återkomma om. Låt mig bara säga att det faktiskt finns litet andra uppfattningar om hur man bäst främjar freden och demokratin i Mellersta Östern än den uppfattning som han ger uttryck åt. Man kan reagera både mot vissa arabledares utrop om att de skall utplåna det israeliska folket och den israeliska staten och mot officiella talesmän för den israeliska regeringen när de talar om att man skall utplåna de palestinska lägren – en verksamhet som de dessutom f. n. håller på med i detta avseende. Det är kanske så, Olle Wästberg, att det inte är din linje som främjar demokratin, framstegen och freden i Mellanöstern utan i stället en linje som respekterar det palestinska folkets nationella rättigheter. Man bör samtidigt ta fasta på den förnuftiga och kloka fredsopinion som utvecklas inne i Israel och som bygger på insikten att det endast är genom en ömsesidig respekt för varandras rättigheter som fred och demokrati på sikt kan garanteras.

Anf. 68 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp) replik:

Fru talman! Jag vill först rikta mig till Jörn Svensson. Jag är naturligtvis kritisk mot Israel på en del punkter, men Israel är den enda parlamentariska demokratin i Mellanöstern. När ett svenskt helstatligt företag utbildar militär som skall delta i ett folkmordskrig mot Israel, är detta en så exceptionell åtgärd att det faktum att statsråd som blir informerade inte fört upp den saken som regeringsärende och tagit ställning bör föranleda en konstitutionell anmärkning. Jag menar att det är en konstitutionell fråga, och det är naturligtvis också en konstitutionell fråga att rikta en anmärkning mot statsråd som direkt har vilselett riksdagen.

Sven-Erik Nordin hade ett utbrott här i talarstolen och frågade vad jag gjorde 1974 när premiärminister Jalloud var här. Jag vet inte om det nådde tidningarna, men jag kan nämna att jag höll ett antal anföranden där jag bl. a. kritiserade Olof Palme, som hade en presskonferens i Grands spegelsal och talade om "min vän Jalloud", alltså representanten för en av världens terrorregimer.

Sven-Erik Nordin frågade mig hur det var med påståendet att Staffan Burenstam Linder deltagit i ett samtal tillsammans med statsminister Fälldin med Israels ambassadör. Jag hade hämtat den faktauppgiften från den socialdemokratiska reservationen – det var naturligtvis dumt eftersom den var fel. Däremot gjordes det en uppteckning från detta möte som delgavs handelsministern och som rimligen borde ha varit en del av underlaget för det svar som handelsministern lämnade här i kammaren och där han direkt förnekade att de ungdomar som utbildades i Växjö skulle vara militärer.

Sven-Erik Nordin säger litet överslätande om en del av mina uttryck om

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Libyen att det är mitt betyg av Libyen. Har Sven-Erik Nordin något annat betyg som ligger till grund för Sven-Erik Nordins ställningstagande? Har han en annan uppfattning i sak om Libyen? Jag har hittills inte fått svar på frågan: Tycker ni att det är rimligt att en utbildning skall fortsätta, när ni vill pricka ett antal statsråd och regeringar för att de har tillåtit att den satt i gång? Tycker socialdemokraterna det, som nu har skrivit denna stora och välformulerade reservation? Tycker man att det är riktigt att vi fortsätter att utbilda 100 libyska soldater i Växjö? Det är ju ändå en springande punkt för dem som vill ge sig in på en prickning.

Anf. 69 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Fru talman! Nu urskuldar sig Olle Wästberg i Stockholm med att han höll föredrag 1974 och därför inte skrev några artiklar. Vi får väl då notera att artikelskrivandet har blivit desto intensivare sedan dess.

Olle Wästberg nödgas erkänna att uppgifterna i den här helsidesartikeln rymde rena lögner. Han urskuldar sig med att han har hämtat dem ur den socialdemokratiska reservationen. Jojo, regin fungerar! Men skillnaden är att Olle Svensson – socialdemokraternas talesman – steg upp här i kammaren och ärligt beklagade det inträffade och själv tog skulden på sig. Så gör inte Olle Wästberg. Han ber inte om ursäkt, utan han upprepar sina gamla påståenden. Han sysslar med utrikespolitik i stora ord och åthävor.

Anf. 70 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp) replik:

Fru talman! Vad är det här för löjlighet, Sven-Erik Nordin? Jag beklagade nyss att jag hämtat uppgiften om att Staffan Burenstam Linder varit närvarande vid sammanträdet med den israeliska ambassadören ur den socialdemokratiska reservationen. Men det är egentligen en fullständigt likgiltig uppgift för bedömningen av hur det ligger till med sanningen. Förnekar Sven-Erik Nordin att Staffan Burenstam Linder när han stod i denna talarstol den 22 januari måste ha vetat att de libyska ungdomar som fanns i Växjö var militärer? Han visste sannolikt inte att det fanns *militärtekniska* inslag i utbildningen. Men han visste att de var *militärer*, och det var det han förnekade. Hittills har jag inte hört någon som i denna långa debatt har sagt någonting annat eller som förnekat att Staffan Burenstam Linder skulle ha vetat om den saken.

Sedan kan man ju alltid diskutera vad man skrev 1974 eller inte skrev och vad man fick in i tidningarna 1974 eller inte. Jag hade samma inställning då som nu – jag har haft precis samma inställning hela tiden – nämligen att formerna för Jallouds statsbesök 1974 var orimliga och visade brist på insikt om vad Libyen var för sorts stat.

I det avtal som skrevs sades det ingenting om att man skulle utbilda militärer. Det skulle ha blivit ett ramaskri här i riksdagen, ifall den dåvarande regeringen hade beslutat att i Sverige utbilda militärer åt Libyen. Detta kom inte fram förrän i tidningsuppgifter i början på december 1979. När jag började ställa frågor om det i riksdagen förnekade man att det skulle vara någon militär utbildning. Under den tiden teg man från socialdemokratiskt

håll, liksom från de övriga partiernas sida.

Jag menar att om vi skall få någon rätsida på det här problemet så är det två saker som bör ske:

För det första bör vi göra klart för oss att Sveriges riksdag inte kan acceptera vare sig att bli missledd eller att regeringar inte ingriper mot statliga företag som utbildar libysk militär.

För det andra bör vi få besked från dem som vill pricka statsråden om huruvida de anser att följden av prickningen också är att utbildningen – den utbildning som man vill pricka statsråden för att de varit med om att tillåta – bör avbrytas. Följden av ett beslut om *anmärkning måste rimligen* vara att utbildningen av libysk militär i Växjö stoppas.

Förste vice talmannen anmälde att Sven-Erik Nordin anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 71 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Fru talman! Bara några få kommentarer.

Jag har med stort intresse lyssnat till den debatt som har varit här och naturligtvis även studerat det föreliggande utskottsbetänkandet, som jag måste säga egentligen är ett ganska märkligt aktstycke. De socialdemokratiska reservanterna vill rikta anmärkning mot två moderata statsråd och ett centerstatsråd. Det vill man göra på grunder som verkar vara mera politiskt taktiska än sakligt motiverade. Logiken skulle ju annars rimligen ha krävt att anmärkning hade riktats mot fler statsråd. Redan i den socialdemokratiska reservationen till förra årets granskningsbetänkande konstaterade man ju att inte mindre än tre regeringar deltagit i överläggningarna om denna utbildning. En av dessa tre regeringar var regeringen Ullsten. Den regeringen var kanske i realiteten mer informerad om Telub-affären än någon annan. Detta gäller inte minst dåvarande handelsministern Hadar Cars. Det ligger därför, fru talman, rätt mycket logik i det yrkande som Jörn Svensson i dag har framlagt. Han anser nämligen att en erinran bör framställas även mot f. d. statsrådet Hadar Cars. Men hade socialdemokraterna yrkat på detta i konstitutionsutskottet, hade det kanske inte gått att vid voteringen få med Olle Wästberg i Stockholm.

Fru talman! Jag tänker inte stödja vänsterpartiet kommunisternas yrkande lika litet som den socialdemokratiska reservationen, men det skall ändå bli mycket intressant att se hur Olle Wästberg röstar när det gäller Hadar Cars. Olle Wästberg nämnde inte någonting om det i sitt anförande, men det kommer kanske att framgå senare. Det rättspatos som Olle Wästberg visat, och som han naturligtvis skall åtnjuta respekt för, måste rimligtvis sträcka sig längre än till att gälla statsråd i andra partier än det egna. Det lär inte vara lätt för Olle Wästberg att göra gällande, i varje fall inte här i kammaren, att statsråden på folkpartiregeringens tid var sämre informerade än exempelvis statsråden i de två Fäldinregeringarna. Jag vill gärna säga, att om inte vpk hade ställt det här yrkandet, skulle jag själv ha gjort det, bara för att se hur man röstar i denna fråga. Hela Telub-affären har, enligt mitt förmenande,

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

väckt en uppmärksamhet, som tyvärr verkligen ger skäl för uttrycket "a stinker". Det stinker partitaktik lång väg, taktik i dess allra sämsta bemärkelse. Jag konstaterade att Olle Svensson i sitt anförande menade att de folkpartistiska statsrådets insatser var långt ifrån heroiska. Men varför har då inte Olle Svensson i logikens namn dragit slutsatser av detta i konstitutionsutskottet?

Sedan en annan sak, fru talman. Det gäller den formella gången vid handläggningen av detta ärende, när vi så småningom kommer till voteringarna. Nu har det ju riktats kritik mot flera olika statsråd, som så småningom blir föremål för omröstning. Jag vill understryka – och jag förstår att så också blir fallet – att vid omröstningarna varje statsråd bör behandlas var för sig när det gäller anmärkningarna. Det kan ju finnas olika meningar om huruvida man skall pricka ett eller flera statsråd. Jag har velat säga detta, eftersom det är utomordentligt angeläget att den voteringsordningen iakttas.

Anf. 72 OLLE SVENSSON (s) replik:

Fru talman! För att hindra mytbildning ber jag att få understryka att den socialdemokratiska reservationen är kritisk mot folkpartiregeringens handläggning av frågan. Vi säger: "Gemensamt för vad som hände i de båda borgerliga regeringarna", alltså Fälldin I- och Ullsten-regeringarna. "var att berörda statsråd lät möjligheterna till ingripanden – om de verkligen velat göra sådana – rinna sig ur händerna." Vi har gjort en utförlig beskrivning av vad som hände i folkpartiregeringen och har stannat för en kritisk bedömning.

Anf. 73 PER-OLOF STRINDBERG (m) replik:

Fru talman! Jag är helt medveten om detta. Vad jag har velat kritisera är den bristande logik som kännetecknar det socialdemokratiska ägerandet när det gäller detta ärende.

Anf. 74 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Olle Wästberg i Stockholm har i denna affär varit mycket aktiv, och man har fått intrycket att han har vetat mycket mera än de stackars statsråd som har haft att handlägga ärendet. Men jag tycker att vi kan kräva av Olle Wästberg att han är konsekvent i sina bedömningar och i sitt röstande i denna fråga.

Olle Wästberg, jag vill gärna fråga: Anser ni att det är rimligt att ett liberalt statsråd ger klartecken till utbildning av libyska officerare när det gäller avancerad kartritning och annat? Hur kommer Olle Wästberg att rösta, om den frågan skulle komma upp till behandling i kammaren? Tar Olle Wästberg avstånd från ett sådant handlande? Han måste vara väl insatt i ärendet. Det utgår jag från, så välinformerad som han har varit när det gäller de svensk-libyska kontakterna.

Den andra frågan, fru talman, är: Anser Olle Wästberg att det var riktigt av handelsminister Cars att låta Uniconsultaffären passera, som innebar att

Sverige skulle bygga skyddsrum åt sovjetiska ubåtar i Libyen? Får detta några konsekvenser för Hadar Cars del enligt Olle Wästbergs uppfattning?

Så till den tredje frågan: Anser Olle Wästberg att det var riktigt att, som man gjorde 1975, ge AB Teleplan rätt att utbilda libyska officerare i Libyen i militära ämnen? Varför har Olle Wästberg icke kritiserat den affären?

Olle Wästberg säger att vi skall ha ett normalt handelsutbyte med Libyen. Men vad innebär det? Innebär det att olika former av utbildning icke kan komma i fråga när det gäller Libyen? Olle Wästberg gör ett stort nummer av att de som i dag utbildas i Växjö är libyska militärer. Enligt de uppgifter som har kommit oss till del – Olle Wästberg har måhända bättre information, som alltid i den här frågan – rör det sig om personer som har ungefär 40 dagars disciplinär utbildning. Jag vet inte hur länge Olle Wästberg har gjort militärtjänst. Normalt brukar det i Sverige röra sig om ett år. Mot den bakgrunden torde Olle Wästberg i hög grad kunna betraktas som svensk militär – med samma logik som han här tillämpat. Hur definierar Olle Wästberg en militär i de här sammanhangen?

Olle Wästberg beklagar att han har blivit lurad av en felaktig uppgift i den socialdemokratiska reservationen. Sträcker sig hans förlåtande sinnelag så långt att även statsråd i olika regeringar, som har fått felaktiga informationer, kan innefattas i hans eventuella misskund? Statsråden har ansvaret för att kammaren får information vilken, som han själv sade, är sann såvitt vederbörande statsråd vet. Erkänner Olle Wästberg att det kan förekomma att statsråd får felaktiga informationer? Tror Olle Wästberg att Staffan Burenstam Linder, Eric Krönmark eller Karin Söder – framför allt gäller det Staffan Burenstam Linder – medvetet har ljugit för kammaren? Vilka är motiven i så fall för Staffan Burenstam Linder att ljuga för kammaren?

Får jag också konstatera att det icke bara är så att vi under många decennier har utbildat utländska militärer i Sverige i samband med försäljning av materiel. Det har också förekommit en rad olika utbildningsaktiviteter som icke har samband med försäljning. Min fråga till Olle Wästberg är då: Är det någonting som icke skall få förekomma i framtiden?

Sedan vill jag beröra en fråga som Per-Olof Strindberg ställde. Olle Wästberg har talat väldigt mycket om moral. Han har sagt att han anser att alla tre regeringarna har burit sig illa åt. Det måste väl i så fall även innebära att personer i alla tre regeringarna har burit sig illa åt. Mot bakgrund av den information som jag i olika avseenden har lämnat här i kammaren om hur olika statsråd har uppträtt vill jag fråga: Innebär det att endast de statsråd som nämns i den socialdemokratiska reservationen skall prickas med Olle Wästbergs hjälp? Eller är Olle Wästberg, som enligt egen uppgift självständigt gör moraliska bedömningar, beredd att yrka på att kritik skall riktas också mot andra statsråd, som enligt hans förmenande kan ha uppträtt olämpligt? Konsekvensen av hans många aktiviteter måste ändå bli att han gör ett sådant ståndpunktstagande.

Allra sist, fru talman, måste jag säga att det icke ankommer på

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

konstitutionsutskottet att granska Libyens handlande. Jag kan dela många av de bedömningar som flera ledamöter här har gjort om Libyen som land, men det är faktiskt något som faller utanför konstitutionsutskottets granskning.

Anf. 75 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Fru talman! Det som så ofta gör och har gjort riksdagens granskning av regeringarnas arbete till en meningslöshet är när riksdagsledamöter och försvarare av regeringarna aldrig lyckas höja sig över det omedelbart partitaktiska, när man försöker bedöma frågor inte i sak utan efter partipartiska hänsyn. Jag tycker att en rad av de frågor som ställts av Per-Olof Strindberg och Anders Björck präglas av detta.

Jag är – det har jag sagt – kritisk mot folkpartiregeringens agerande. Man hade möjlighet att stoppa utbildningen. Man borde ha gjort det. Just Hadar Cars gjorde väl mer än andra för att stoppa utbildningen, i och med att han tog upp frågan i regeringen och föreslog att utbildningen skulle stoppas. Frågan lyftes då över på andra statsråd, som gjorde alltför litet.

Sedan frågar Anders Björck om en hel rad andra affärer. Jag är kritisk mot de flesta av dem. Om de kommer upp här i kammaren till direkt behandling, får jag ta ställning till dem.

Jag tycker naturligtvis att statsråd är förlåtna, om de fått felaktig information av sina tjänstemän och andra och vidarebefordrar denna. Det har inte varit tal om något annat. Ingen har anklagat Staffan Burenstam Linder för att han i en debatt här i kammaren förnekat att utbildningen hos Telub har militärtekniska inslag. Han visste sannolikt inte något annat. Men han visste att eleverna i Växjö var militärer. Det sade han ingenting om. Han visste att beställaren var den libyska krigsmakten. Det sade han ingenting om.

Skall vi i framtiden inte få utbilda militärer, också när det sker vid sidan om leveranser av krigsmateriel? frågar Anders Björck. Jovisst! Jag tycker att vi skall ha – och det lär vi väl få – en lagstiftning som likställer utbildning av militärer och militär utbildning med krigsmaterielexport. Då skall man naturligtvis kunna exportera militär utbildning enskilt. Men tänker sig Anders Björck, eller någon annan, att vi då skall tolerera utbildning av libysk militär? Bortom varje gräns, där det är tänkbart att utbilda militär personal, måste väl ändå Libyen ligga? Vi kan inte tänka oss att utbilda militärer åt Libyen, Sydafrika, Chile och en rad andra länder. Sedan finns det naturligtvis länder beträffande vilka man får göra samma bedömningar som då det gäller krigsmaterielexport och komma fram till någon sorts avvägning. Men utanför avvägningarna måste ändå ligga att vi i Sverige, i ett statligt företag, där staten äger varenda aktie, skall bedriva en utbildning – och dessutom skall göra det några år till – av militär personal från Libyen.

Anf. 76 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Jag ställde ett antal konkreta frågor till Olle Wästberg i Stockholm. Jag frågade bl. a. hur han avsåg att rösta när det gäller dåvarande

handelsministern Hadar Cars. Olle Wästberg, som har stått i den här talarstolen och talat så mycket om moral och klara och raka besked, gled undan den frågan. Olle Wästberg, som i hela den här affären har varit en kombination av mästerdetektiven Kalle Blomkvist och en storinkvisitor, svarade inte. Kan vi inte före voteringen få ett klart besked på den här punkten av den som talar så mycket om moral? Det tycker jag faktiskt att vi borde kunna få.

Sedan är det i grunden fel att påstå att vi i konstitutionsutskottet bara skulle ägna oss åt partitaktik. Det är väl i så fall Olle Wästberg som just nu gör sig skyldig till det, om han inte kan ge besked.

Vi har just konstaterat – det har också Olle Wästbergs partivänner gjort – att vi riktat kritik även mot borgerliga statsråd. Jag har varit med i andra sammanhang och riktat kritik också mot moderata statsråd för felaktigheter som jag tycker att de har begått. Jag har inte varit rädd för att göra det och är det sannerligen icke i den här frågan heller. Men man får, som så ofta har sagts, se till det sakliga innehållet.

Olle Wästberg tycker illa om Libyen. Jag respekterar hans uppfattning på den punkten. Men det är inte Libyen som land konstitutionsutskottet har att ta ställning till utan till frågan om ett antal statsråd, inkl. partivänner till Olle Wästberg, har förfarit felaktigt, när de handlagt en fråga om utbildning, som enligt svensk lag är tillåten. Det är det vi behandlar i det här utskottet. I övrigt tycker jag att man skall använda de utrikespolitiska debatter som kammaren anordnar till att säga vad man tycker om vissa länder.

Olle Wästberg medger själv att Staffan Burenstam Linder sannerligen inte visste vad vi nu vet. Det är naturligtvis väldigt beklagligt. Vad han visste, enligt Olle Wästberg, var att det rörde sig om personer som Olle Wästberg betecknar som libyska militärer – och det lär innebära 40 dagars utbildning i att "vända klack", som man säger på militärt språk, lära sig hälsa och litet annat.

Jag frågade Olle Wästberg för några minuter sedan: Har Olle Wästberg mer informationer om den eventuella militära bakgrund som de här personerna kan ha? När det gäller den fortsatta utbildningen av dessa militärer har konstitutionsutskottets majoritet mycket klart sagt ifrån att vi hälsar med tillfredsställelse att man har tagit initiativ till att bryta den militära delen av den här utbildningen. Vi förutsätter att det sker så fort som möjligt, även om det kan leda till ekonomiska förluster för det statliga företaget Telub.

Anf. 77 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Fru talman! Jag gled inte alls undan när det gällde Hadar Cars. Jag avser inte att rösta på det kommunistiska yrkandet på den punkten, av det enkla skälet att jag är starkt kritisk mot folkpartiregeringens handläggning av Telub-affären. Man borde ha stoppat den. Men av alla de statsråd som handlade den frågan inom folkpartiregeringen var Hadar Cars den som försökte stoppa Telub. Han fick inte fullfölja detta utan det lades över på andra statsråd.

Anders Björck säger att jag tycker illa om Libyen och att det må vara mig obetaget. Det är inte så att jag tycker illa om Libyen, utan jag tycker illa om den libyska regimen därför att det är en terroristregim – en regim som t. o. m. förföljer politiska flyktingar från det egna landet och dödar dem i Holland, Storbritannien och USA, därför att det är en regim som håller det egna folket i hårt förtryck, därför att det är en regim som stöder terrorister över hela världen. När vi stärker den statens krigsmakt motarbetar vi demokratiska strävanden – och det är en allvarlig sak. Det är allvarligt när statsråd kan acceptera att det sker.

Sedan ifrågasätter Anders Björck om dessa ungdomar är militärer. De har bara gått igenom 40 dagars militärutbildning, säger han. Men vilka är det som beställt utbildningen? Det är den libyska krigsmakten. Var har man beställt den? Jo, på en svensk försvarsindustri. Varför har man gjort det? Och vad ingick i det ursprungliga kontraktet? Jo, en rad militära tillämpningar när det gällde radar, elektronik, robotteknik. Varför skulle den libyska krigsmakten beställa militär utbildning hos en svensk försvarsindustri om det inte var så att man avsåg att ha militär användning av dessa 100 soldater? Utbildningen är till för att man skall stärka den krigsmakt vars uppgift i framtiden skall vara att delta i ett folkmordskrig mot Mellanösterns enda demokrati!

Anf. 78 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Jag skall inte kommentera det som senast anfördes om Libyen. Vi får säkert tillfälle att återkomma till Libyen som land och dess utrikespolitiska intentioner i andra sammanhang. Men efter det att Olle Wästberg i Stockholm har uppträtt i television och skrivit en lång rad artiklar, efter det att Olle Wästberg har kritiserat olika regeringar, efter det att Olle Wästberg har fått vetskap om att Hadar Cars gav klartecken till Uniconsult-affären, efter det att Olle Wästberg har fått vetskap om att Birgit Friggebo gav klartecken till en utbildning i Gävle, konstaterar han ändå: Jag tänker inte rösta för någon prickning av Hadar Cars, men däremot tänker jag rösta för en prickning av de tre som socialdemokraterna har valt ut.

Fru talman! Jag tror inte att vidare debatt tjänar något vettigt syfte. I den mån Olle Wästberg – åtminstone i egna ögon – haft en änglagloria svävande över sitt huvud har den efter hans senaste framträdande i talarstolen definitivt försvunnit.

Anf. 79 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Fru talman! Ingen har här ställt några yrkanden om kartritare i Gävle eller skyddsrum i Libyen – det är bara utvecklingar som Anders Björck gör för att komma ifrån vad saken gäller, nämligen ställningstagandet till frågan, om vi i Sveriges riksdag skall acceptera att tre regeringar låter bli att ingripa mot en utbildning av 100 terrorister. Det är vad debatten i dag handlar om.

Jag är kritisk mot samtliga de tre regeringar som handlagt ärendet, inkl. folkpartiregeringen – naturligtvis. Nu råkar Hadar Cars vara den ende som har reagerat med att vilja stoppa Telub-affären – låt vara att han också gjorde för litet: han borde ha gått ut offentligt. Därför tycker jag att det är orimligt

att rösta för en anmärkning när det gäller honom. Men det är rimligt att göra det när det gäller de statsråd som först fick information i ärendet och inte ingrep. Det är rimligt att göra det när det gäller det statsråd som trots att han visste bättre meddelade riksdagen att ungdomarna i Växjö inte var militärer. Det är rimligt – och det är naturligtvis huvudsaken – att rikta kritik mot samtliga de tre regeringar som handlagt ärendet.

Anders Björck säger att vi får tala om utrikespolitiken en annan gång, och det skall vi kanske göra. Men själva kärnan i denna fråga är ändå om vi skall betrakta det som bara en formell fråga bland andra – t. ex. som ett planärende – att vi i Sverige sätter i gång att utbilda 100 militärer åt Libyen och att den utbildningen bara fortsätter. Det är ingen fråga som andra – det är därför vi diskuterar den här i dag, och det är därför den har blivit så viktig. Det är en av efterkrigstidens värsta politiska skandaler, att en demokratiskt vald svensk regering kunnat ge ett sådant stöd till antidemokratiska krafter som den här utbildningen inneburit. Vad Anders Björck gör innebär att han accepterar att ett antal regeringar utan att ingripa låtit den här utbildningen ske.

Anf. 80 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Jag har all respekt för Olle Wästbergs i Stockholm utrikespolitiska patos. Det är bara av artighet mot kammaren som jag icke tar upp tiden med långa debatter om Libyen och Mellanöstern. Jag vet inte hur onense vi skulle vara på den punkten.

Men när Olle Wästberg säger att det är utvecklingar jag gör när jag visar på ett par motsvarande affärer reagerar jag. Olle Wästberg skulle ha rivit upp himmel och jord för dessa affärer – hur duktig Olle Wästberg är på det vet vi ju – om han själv kommit på dem och om de inte hade gällt folkpartistatsråd.

När Olle Wästberg från kammarens talarstol i den ena repliken talar om simpel partitaktik och i den andra konstaterar att statsråden i den här affären skall prickas bara de inte är folkpartister är Olle Wästberg avslöjad – avslöjad som en partitaktiker och ingenting annat. Hela hans långa kamp i Telub-affären var, när det kom till kritan, ingenting annat än partitaktik.

Anf. 81 DANIEL TARSCHYS (fp):

Fru talman! Av Anders Björcks inlägg har kanske en och annan dragit slutsatsen att han avser att rikta kritik mot förra statsrådet Hadar Cars. Jag antar dock att Anders Björck fortfarande liksom jag avser att stödja utskottet.

Inför voteringen skulle jag vilja klargöra en enkel detalj. Det är nu klart hur voteringsordningen ser ut. Vi kommer att rösta om person efter person. Beträffande förutvarande statsrådet Hadar Cars finns det då möjlighet för kammaren att stödja antingen utskottets skrivning eller reservationen av Hilding Johansson i motsvarande del eller det av Jörn Svensson under överläggningen framställda yrkandet. Jag vill därför påpeka för kammaren att i den mån kammaren stöder reservation 4 av Hilding Johansson i

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

Telub-ärendet

motsvarande del ställer sig kammaren bakom några beskrivande satser i den socialdemokratiska reservationen – satser som jag inte har någon anledning att polemisera mot utan som är fullt riktiga. Det handlar om att Hadar Cars mötte några personer, att han vidtog vissa åtgärder. Jag har som sagt ingen invändning mot dessa beskrivande satser, men eftersom de kommer att ställas mot utskottets yrkande, som jag litet mera helhjärtat stöder, kommer jag för min del att rösta på utskottets yrkande.

Anf. 82 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Fru talman! Jag avser att litet senare i dag rösta på en socialdemokratisk reservation vid konstitutionsutskottets betänkande som i ganska skarpa ordalag kritiserar folkpartiregeringen. Det kallar Anders Björck för simpel partitaktik. I själva verket är skillnaden mellan Anders Björck och mig att Anders Björck inte på någon punkt vill rikta kritik mot vare sig någon person eller någon av de tre regeringar som har gått med på utbildningen av terrorister i Sverige.

Anf. 83 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Det sista är fel. Det visar bara att Olle Wästberg inte har lyssnat på vad jag har sagt här i dag, då jag har riktat kritik även mot de borgerliga regeringarnas sätt att handlägga den här affären. Om Olle Wästberg läser majoritetens skrivning skall han också finna att vi där på några punkter riktar kritik mot även de borgerliga regeringarnas handläggning av affären. Men jag förstår att Olle Wästberg har varit så upptagen med att läsa den socialdemokratiska reservationen att han inte har orkat med att läsa majoritetsskrivningen.

Jag fick en fråga av Daniel Tarschys, och jag skall ge ett klart och rakt svar på den: Jag kommer självfallet att rösta på samma sätt som jag har gjort i utskottet. Jag anser inte att Hadar Cars och de övriga statsråd som här nämns är förtjänta av en konstitutionell prickning, och jag kommer följaktligen inte att rösta på vpk:s förslag till yttrande. Min fråga var om de som har riktat så stark kritik mot statsråden nu ämnar vara konsekventa.

Anf. 84 GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Fru talman! Vad Olle Wästberg har sagt i sina många anföranden nu innebär inget avsteg från vad han tidigare har sagt. Motivet för honom att rösta tillsammans med socialdemokraterna är inte de konstitutionella aspekter som vi skall anlägga i dag när det gäller konstitutionsutskottets dechargebetänkande – det är och förblir en utrikespolitisk manifestation. Detta bör vi ha i minnet när man utmålar konsekvenserna för de statsråd som eventuellt kommer att få anmärkning.

Anf. 85 OLLE WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Fru talman! Det ligger något i vad Gunnar Biörck i Värmdö säger. Jag menar att det är en konstitutionell fråga att riksdagen inte skall acceptera att bli missledd av ett statsråd, och jag menar att det är en konstitutionell fråga

att regeringarna borde ha gjort detta ärende till regeringsärende. Men att frågan har denna vikt, det som förvandlar den till en politisk skandal, beror på andra aspekter, utrikespolitiska och demokratiska, som kan ligga utanför den här debatten.

Till Anders Björck vill jag säga att det visst finns formuleringar i utskottsmajoritetens betänkande som här och var kritiserar den praktiska handläggningen av frågan. Men vad är det vi skall votera om här om några timmar? Jo, det är: Skall riksdagen utan ytterligare anmärkning acceptera att tre regeringar utan att ingripa, utan att ta upp det som ärende, har tillåtit utbildning av terrorister i Sverige?

Skall vi eller skall vi inte? Anders Björck ämnar votera för att vi skall acceptera detta.

Anf. 86 BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Jag vill säga ett par ord med anledning av att man har rest frågan vilka konsekvenser som det ena eller andra utfallet av beslutet här i kammaren får. Om reservationen vinner, får det inga andra konsekvenser än att riksdagsmajoriteten därmed beslutar att utskottsbetänkandet skall läggas till handlingarna med de skrivningar som finns i reservationen på den här punkten. Det har alltså inga konsekvenser i övrigt.

Anf. 87 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Telub-ärendet anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Ändrade regler för basbeloppet.

Anf. 88 HILDING JOHANSSON (s):

Fru talman! Även detta är ett kontroversiellt ärende och berör praktiskt taget varje svensk.

När regeringen i höstas lade fram förslag till ändrade regler för beräkning av basbeloppet, väckte handläggningen av ärendet hård kritik. Denna kritik står kvar, och den måste förstärkas efter KU:s genomgång av ärendet. Alla i utskottet delar kritiken mot att regeringen inte sänt ärendet till lagrådet. I övrigt viftar den borgerliga majoriteten bort kritiken med att hänvisa till behovet av besparingsåtgärder och brådskan med sådana med hänsyn till det ekonomiska läget i landet.

Men det ekonomiska läget upphäver inte regeringsformens 7 kap. 2 §, där det står: "Vid beredningen av regeringsärenden skall behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter. I den omfattning som behövs skall tillfälle lämnas sammanslutningar och enskilda att yttra sig."

Det är inget tvivel om att regeringen har brutit mot denna grundlagsregel. Den har inte sänt ärendet på remiss till berörda ämbetsverk och sammanslutningar. Propositionen delades på sedvanligt sätt till statsråd och chefstjänstemän inom kanslihuset, och det har förvånat mig att inget statsråd, exempelvis justitieministern, drev igenom en remiss. Justitieministern har ju ett särskilt ansvar för att rättsordningen iakttas.

Det har också överraskat mig att socialminister Karin Söder velat ställa sig

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Ändrade regler
för basbeloppet*

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Ändrade regler
för basbeloppet*

bakom det inom hennes departement upprättade förslaget om ändring i lagen om allmän försäkring utan att klart ange följderna av detta på olika sociala områden.

Det står också klart att kontakt togs med den s. k. indexnämnden. Ett departementsråd hade en förredragning inför den, men nämnden tog inte ställning till det avsedda "rensningsförfarandet" beträffande basbeloppsberäkningen.

Det går inte att komma runt paragrafen genom att hävda att det inte behövdes några upplysningar. Det föreligger flera bevis för att detta behov finns – låt mig peka på två.

Det ena är att regeringen själv upptäckte, sedan den lagt fram sin proposition, att det fanns behov av utredningar, och f. n. pågår det sådana. Det borde väl ändå vara rimligt att utreda innan man tar ställning. Regeringen gjorde tvärtom. Det verkar rent av som om den inte var medveten om att ändringar i fråga om reglerna för basbeloppet skulle få konsekvenser på en rad områden utöver pensioner och vissa andra förmåner på det sociala området. Läs bil. 14 till utskottets betänkande! Den ger en bild av vad regeringen försummade.

Det andra beviset är att socialförsäkringsutskottet under enighet företog den mycket sällsynta åtgärden att sända regeringens proposition i detta ärende på remiss till regeringen underställda ämbetsverk, nämligen riksförsäkringsverket och statistiska centralbyrån. Det hör också till bilden att utskottet beredde LO, TCO och SACO/SR tillfälle att yttra sig över förslaget.

Som en följd av underlåtenheten att sända förslaget på remiss fick inte regeringen själv den överblick den borde ha haft före sitt beslut och redovisade därför ärendet för riksdagen på ett mycket bristfälligt sätt. Detta strider mot svensk tradition. Det ställer också riksdagen inför stora svårigheter. Den har vant sig vid att få ett fullgott beslutsunderlag i de propositioner regeringen lämnar. Nu tvangs socialförsäkringsutskottet att självt skaffa sig erforderligt beslutsunderlag.

Frågan om beräkning av basbeloppet angår hela det svenska folket. Praktiskt taget varenda en av oss berörs av förändringarna eller kommer att bli berörd. Det är därför anmärkningsvärt nonchalant att regeringen inte i sin proposition belyst konsekvenserna av sitt förslag och inte låtit de nya reglerna genomgå den granskning i form av remiss till myndigheter och sammanslutningar som regeringsformen förutsätter. Denna nonchalans från regeringens sida har varit ägnad att åstadkomma stor rättsosäkerhet. I en rättsstat får man inte handskas så lättvindigt med enskilda människors rättigheter, även om man inom en regering grips av olust över att ha dragit de ekonomiska frågorna i långbänk mycket länge och därför vill föreslå något.

Det är, herr talman, denna nonchalans mot det svenska folket som gjort att vi socialdemokrater i konstitutionsutskottet föreslår en anmärkning mot

regeringen för dess handläggning av basbeloppsfrågan. Jag yrkar bifall till reservation 5.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 89 KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! I avsnitt 12 av granskningsbetänkandet, beträffande ändrade regler för basbeloppsberäkningen, vill vänsterpartiet kommunisterna påminna om de synpunkter som vi vid upprepade behandlingstillfällen i riksdagen anfört i denna fråga.

Vpk ansluter sig till den beskrivning som görs i den socialdemokratiska reservationen 5 – som jag härmed yrkar bifall till – och som gäller regeringens handläggning av förslaget om ändrad beräkningsgrund för basbeloppet. Jag citerar:

”Underlåtenheten att redovisa konsekvenserna av den nya basbeloppsberäkningen har uppenbarligen varit ägnad att skapa stor rättsosäkerhet hos de många grupper i samhället som berörs av basbeloppet.”

Så långt reservationen.

Rättsosäkerheten hos de berörda har ökat i takt med att riksdagens beslut nått ut till allmänheten. Verkligheten är ju den att övervägande delen av svenska folket på något sätt är berörd av basbeloppet. Det gäller faktiskt från vaggan till gravan. Självfallet ställer sig många frågan: Vad får detta beslut för konsekvenser för min situation med de sociala bidrag och/eller förmåner som jag har rätt till och är ekonomiskt beroende av?

I den s. k. sparpropositionen angavs att de föreslagna förändringarna – genom ändrade beräkningsgrunder för fastställande av basbeloppet – i första hand torde påverka folkpensioner, ATP-pensioner, delpensioner, studiemedel och bidragsförskott. Därutöver skulle enligt propositionen en del begränsade utgiftsområden påverkas.

Vad är det då man hänsyftar på med uttrycket begränsade utgiftsområden? Detta kan vi kontrollera i bil. 14 till granskningsbetänkandet. Utöver de 40 författningar som administreras av riksförsäkringsverket och försäkringskassorna berörs en rad andra författningar av basbeloppsförändringen på vitt skilda områden – giftermålsbalken, konkurslagen, lagen om arvs- och gåvoskatt, trafik- och brottsskadelagen, för att nämna några.

Till detta kommer de avtalsbundna överenskommelser, där arbetstagarparten i förhandlingar prioriterat tilläggsförmåner till den allmänna försäkringen och andra försäkringsavtal, framför löneförmåner. Löntagarna har avstått från befintligt löneutrymme till förmån för social trygghet. Hela denna sociala trygghet är nu på väg att raseras genom den borgerliga regeringens politik. Vad det här gäller kan inte beskrivas som mera begränsade utgiftsområden.

Utskottets majoritet försvarar sig nu med angelägenheten av de besparingsåtgärder som regeringen föreslog i propositionen samt menar att det var fråga om beslut som brådskade med hänsyn till det ekonomiska läget i landet.

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Ändrade regler
för basbeloppet*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Ändrade regler
för basbeloppet*

Men en regering får väl inte ha så bråttom när den förelägger riksdagen förslag att den inte ens själv kan överblicka effekten av beslut som fattas i enlighet med framlagda förslag. Det kan skapa ekonomiskt kaos.

Riksdagens ledamöter måste ges möjlighet att på grundval av redovisat material göra en tillförlitlig bedömning av hela frågan, i det här fallet även av kommande ekonomiska konsekvenser, och detta var inte möjligt. Det gällde varken i fråga om besparingarna för statskassan eller ännu mindre för den enskilde medborgaren.

Utskottet erkänner en blist, att förslaget till ändring av lagen om allmän försäkring borde ha underkastats granskning av lagrådet innan förslaget lades fram för riksdagen, eftersom lagstiftningen både påverkar förhållandet mellan enskilda och innebär ingrepp i enskildas ekonomiska omständigheter.

Detta kan inte enligt vpk:s mening frita regeringen från en anmärkning för dess handläggning i frågan om basbeloppsförändringen.

Anf. 90 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Alla torde vara ense om att den svenska ekonomin är i stort behov av en snabb och effektiv sanering. Så var dess värre också förhållandet under hösten, när förspelet till det ärende som vi nu diskuterar ägt rum. Den typ av snabba och effektiva åtgärder som kom genom den s. k. besparingspropositionen är ett naturligt inslag i en ekonomisk politik med syfte att få balans i den svenska ekonomin.

Ett inslag i denna politik var det s. k. besparingspaketet som förelades riksdagen den 2 oktober 1980. Detta innehöll en rad åtgärder på den ekonomiska politikens område. Bl. a., men det var bara en del i paketet, föreslogs ändringar av hur det s. k. basbeloppet skulle räknas fram. Avsikten var att få till stånd en rensning så att vissa indirekta skatter plus oljeprisökningarna föll bort. Härigenom skulle man skapa möjligheter att få ned de svenska offentliga utgifterna, vilket måste ses som ett nödvändigt inslag i den ekonomiska politiken.

Socialdemokraterna har i en reservation hävdad att detta beslut skulle ha föregåtts av en omfattande remissomgång. Till detta är att säga att en sådan i och för sig ofta kan vara önskvärd men ibland inte meningsfull eller praktiskt möjlig av tidsskäl. Här gällde det att komma med snabba åtgärder. Det var viktigt att snabbt få förslaget på riksdagens bord.

En orsak till detta var att en tvekan från regeringens sida att ta ett initiativ skulle ha föranlett utlandet att minska våra möjligheter att låna till fördelaktiga villkor. Just vid denna tidpunkt gjordes, vet vi, en rad bedömningar bland våra utländska potentiella långivare i syfte att fastställa en lånepolitik mot Sverige – både beträffande om och hur vi skulle få låna och om räntorna. Den typen av ekonomiska bedömningar görs med jämna mellanrum bland de långivare som finns på den internationella kapitalmarknaden. En tvekan från vår sida, eller en onödig tidsutdräkt, hade kunnat kosta vårt land ökade utgifter för vår utlandsupplåning. Vi befann oss alltså i ett mycket bevärligt läge under förra hösten.

Onsdagen den
20 maj 1981

I denna situation handlades frågan om sparpaketet och basbeloppet på normalt sätt inom regeringskansliet, i vad avser delning mellan olika statsråd, departement och chefstjänstemän. Dessutom hördes den s. k. indexnämnden, som är knuten till statistiska centralbyrån och i vilken ingår företrädare för en rad stora organisationer i vårt land.

Man kan tycka att ytterligare remisser borde ha skett. Sådana kom också senare till stånd genom riksdagens försorg. Utskottet konstaterar att en lagrådsremiss hade varit naturlig. Det finns, herr talman, anledning att understryka detta, då flera talare i dag har sagt att den borgerliga majoriteten i konstitutionsutskottet bara strör rosor på den förra borgerliga regeringens väg. Vi konstaterar således här att en lagrådsremiss hade varit naturlig. Det är – det vill jag gärna säga – en form av kritik.

Mot detta och mot den socialdemokratiska kritiken, som är mycket långtgående, får dock ställas den brådska som rådde. I motsvarande sammanhang, t. ex. vid de s. k. Hågauppgörelserna, förekom inga remisser eller någon lagrådsgranskning. Också i en rad andra sammanhang där det har handlat om att nå snabba resultat med ekonomiska krispaket har det inte varit möjligt att ha omfattande remissomgångar. Jag vill erinra kammarens ärade ledamöter om att denna typ av skattepaket och krispaket har varit synnerligen vanligt förekommande under hela 1970-talet. Och den beredning som socialdemokraterna nu kräver i sin reservation förekom icke när de själva hade den politiska makten och möjligheten att utnyttja olika slag av remissförfaranden.

Herr talman! Det är bara att konstatera att man här måste väga snabbheten mot önskemålet om en noggrann beredning, där så många som möjligt remissvägen får säga vad de tycker. Med detta för ögonen, och med tanke på tidigare regeringars handläggning av liknande ärenden, dvs. gällande praxis, finns det ingen anledning till annat uttalande än det som utskottets majoritet har gjort.

Anf. 91 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Anders Björck har gång efter annan dokumenterat ett så stort historiskt intresse att jag överväger om man kunde finna någon form för ett historiskt seminarium, där vi kunde gå igenom händelserna från 1920 och framåt. Det historiska intresse som han har haft i olika frågor bör garantera att det åtminstone blir ett par deltagare.

När det gäller det ärende som vi i dag granskar, har nu Anders Björck utan omsvep erkänt att det var brådskan som gjorde att regeringen åsidosatte vanliga regler på detta område. Men det står i regeringsformens 7 kap. 2 § ingenting om något undantag från denna paragraf. Där finns ingen sats som förklarar att paragrafen skall upphöra att gälla vid ekonomisk kris. Inte heller förarbetena ger belägg för en sådan tolkning.

Remissen till indexnämnden hade egentligen ingen större betydelse för sakinnehållet. Denna nämnd ansåg sig inte heller kunna ta ställning till frågan på grundval av det material som förelåg. Och när LO, TCO och SACO/SR fick ärendet på remiss från socialförsäkringsutskottet, som var

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Ändrade regler
för basbeloppet*

mindre slarvigt än regeringen, förklarade dessa – märk väl – att de motsatte sig förslaget.

Det mest intressanta i Anders Björcks framställning var emellertid att han hänvisade till reaktionen i utlandet. Följaktligen var det utländska banker som gjorde att regeringen lade fram sitt förslag och genomförde de långtgående försämringar som ändringen i indexregleringen innebar. Detta är avslöjande. För utländska bankers skull åsidosattes rättssäkerheten i Sverige. Jag trodde inte att vi befann oss i ett sådant läge, men nu har Anders Björck, som ju bör ha goda förbindelser med det ekonomidepartement som då fanns, berättat detta inför kammaren.

Anf. 92 KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Anders Björck säger att den ekonomiska situationen kräver snabba och effektiva beslut. Men det var just effektiviteten av den föreslagna besparingen som var diskutabel då och är det också i dag.

Regeringen har inte klarlagt vilket som blir besparingar och vilket som innebär ökade utgifter som en följd av detta beslut. Frågan gäller ju regeringens handläggning av ett visst ärende, och det är den som vi kritiserat. Vi menar att de berörda måste vid en handläggning ges möjlighet till objektiv bedömning av vad regeringens beslut innebär. Detta har inte varit möjligt med regeringens handläggning av frågan om basbeloppsändringen.

Anf. 93 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Hilding Johanssons förslag om ett historiskt seminarium tycker jag det ligger mycket i. Ämnet för det historiska seminariet borde naturligtvis vara varför socialdemokraterna nu tycker annorlunda än då. Det bör alltså gälla de socialdemokrater i konstitutionsutskottet som i dag bedömer frågorna helt annorlunda än när de själva satt vid makten. En given ledare för ett sådant seminarium blir naturligtvis Hilding Johansson med sina goda historiska kunskaper och sin snabbhet när det gäller att finna ursäkter för att man en gång i tiden – inte för så många år sedan – kunde använda sig av politiska metoder som man i dag å det bestämdaste fördömer i konstitutionsutskottet.

Vi hade ett par Hagauppgörelser. En av dem ledde till de s. k. Pomperipossaeffekterna, vilket sannerligen var en skandal skattemässigt och lagstiftningsmässigt. Min fråga till Hilding Johansson är: Föregicks det beslutet av någon lagrådsremiss? Föregicks det beslutet, Hilding Johansson, av några remisser till arbetsmarknadens parter? Då var det ju uppenbarligen inte så bråttom, om jag förstår Hilding Johansson rätt. Man hade väl haft alla möjligheter att göra det. Jag frågar alltså: Varför blev det ingen sådan typ av beredning då som man nu kräver?

Sedan är det väl alldeles självklart – och jag är övertygad om att Hilding Johansson är underkunnig om det – att en regering icke ensam bestämmer sin ekonomiska politik i landet. Den socialdemokratiska regeringen tvingades till en del drastiska åtgärder därför att vi 1973–1974 fick en oljekris. Gunnar Sträng blev kritiserad när det gäller bl. a. prisregleringen, för att han satte

denna i kraft utan att ta hänsyn till de gällande bestämmelserna. Vi hade en debatt om det för ett antal år sedan. Socialdemokraterna sade då att det var bråttom och viktigt med snabba och effektiva åtgärder. Därför kunde detta ursäktas. Varför skall man inte kunna ta hänsyn till detta i dag också? Det var ju tvärtom så. Hilding Johansson, att det just var för att se till att utländska banker och annat inte fick ett negativt inflytande på den svenska ekonomin som man handlade väldigt snabbt.

Till Karin Nordlander vill jag säga att det här är en besvärlig fråga. Men när frågan väl förelades riksdagen motsatte sig ingalunda de borgerliga partierna att det blev ordentliga remisser. Man hade dessförinnan ändå gjort en markering inför omvärlden, att man var beredd att snabbt vidta de åtgärder som var lämpliga och nödvändiga för att få en effektiv ekonomisk politik.

Anf. 94 KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Men det är väl så, Anders Björck, att ju besvärligare en fråga är, desto bättre handläggning krävs, och det är detta vi har efterlyst i det här fallet.

Anf. 95 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Låt mig först och utan några omsvep säga att jag är beredd att ställa upp på ett sådant seminarium. Men jag tror att ämnet skulle bli väldigt ensidigt, om man bara sysslade med socialdemokratisk politik under föregående årtionden, även om den har betytt mest. Man borde nog också ägna en tanke åt högerpolitiken under denna tid – jag har inte sagt högerpolitik i någon förklenande mening, eftersom partiet kallades för högern på den tiden. I det stycket finns det säkert personer som kan stå till tjänst med upplysningar för ett sådant seminarium.

Men det intressanta är hur Anders Björck söker fly bort ifrån det ärende vi nu behandlar. Jag måste faktiskt, herr talman, upprepa vad jag konstaterat tidigare, nämligen att Anders Björck ännu inte har hunnit fram till tiden efter 1976. Det kommer kanske så småningom. När socialdemokratin på nytt kommer i regeringsställning, då kanske Anders Björck kommer att sysselsätta sig med den borgerliga episoden i vår moderna historia.

När det gäller det här ärendet var det alltså enligt Anders Björck en markering från regeringens sida som var nödvändig att göra. För att tillfredsställa banker och bankirer ute i världen måste man alltså ändra grunderna för pensionerna och en rad andra sociala förmåner här i Sverige. Ställde bankirerna det som villkor? Eller var det så att man inom kanslihuset uppfattade detta som någonting som låg i luften, att bankirerna skulle ställa sådana villkor, om man inte tillgrip den sociala nedrustning det här gäller? Detta är faktiskt kärnfrågan. Debatten har i dag vidgats från att avse handläggningen till att gälla den konstitutionellt väsentliga frågan, hur beroende Sverige skall vara av andra makter, av ekonomiska maktcentra utanför landets gränser. Anders Björck har vänt debatten till att handla om detta. Jag trodde helt enkelt att det var ett förbiseende från regeringens sida att inte skicka ut förslaget på remiss. Nu förstår jag att det låg mycken

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Ändrade regler
för basbeloppet*

medvetenhet bakom detta, och det bör nog svenska pensionärer och andra beakta i fortsättningen.

Anf. 96 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Hilding Johansson har tydligen sin barnatro kvar. Han tror att man i ett land helt och hållet kan bestämma sin egen ekonomiska politik. Har Hilding Johansson aldrig hört talas om energikrisen? Menar Hilding Johansson att det som hände i Mellanöstern 1973–1974 icke har berört och icke skulle beröra Sverige? Menar Hilding Johansson att hela kärnkraftsdebatten, debatten om energisparande och allt sådant är någonting som vi skulle kunna ha struntat i, därför att det ju bara var några araber som bråkade där nere? Detta är ju fullständigt barockt, herr talman! Var det inte Gunnar Sträng som på sin tid fann varje problem bottna i att kaffeskörden i Brasilien hade slagit fel? Det körde han med under ett antal år. Eller också var det islandssillen som inte gick till, och en massa andra saker. Det var ingen hejd på vilka problem Gunnar Sträng hittade i vår omvärld som kunde rättfärdiga hans politik. Alla de här problemen gjorde, sade han, att vi här hemma måste inskränka oss på än det ena, än det andra området.

Vi har konstaterat att vi tycker att en lagrådsremiss borde ha ägt rum, även om det var mycket bråttom. Det är bråttom ibland, t. ex. om man skall kunna få till stånd effektiva uppgörelser på en internationell lånemarknad, men detta är naturligtvis inte det avgörande. Det är därför som vi säger: Det var beklagligt att lagrådsremissen inte ägde rum. Man borde ha hunnit med en sådan.

Resonemanget om att man innan propositionen lades fram borde ha haft långa remissomgångar – för att de skulle ha varit meningsfulla, borde de ju ha omfattat några veckor – kan jag däremot inte finna rimligt. Det var väl viktigt, Hilding Johansson, att riksdagen fick möjligheter att snabbt behandla den här frågan, att den kom på riksdagens bord så fort som möjligt. Den typ av remissomgångar som Hilding Johansson efterlyser skulle ju ha lett till att riksdagen icke fick frågan till behandling förrän ett antal veckor senare. Med remissammanställning och sådant skulle det väl ha tagit någon månad.

Jag har litet svårt att förstå att Hilding Johansson talar med ett sådant förakt om bankirer. Vi fick ju besked om att den gamle utrikesministern, sedermera riksbankschefen Krister Wickman icke drog sig för att förhandla med schahens av Iran bankirer, därför att Sverige då behövde pengar, och jag har sannerligen icke kritiserat honom för detta. Men det var ju faktiskt vad som skedde, och det sällskapet var uppenbarligen icke opassande vid den tidpunkten.

Till slut, herr talman, efterlyser jag ett svar på den fråga jag har ställt: Varför tillämpade man vid de s. k. Hagauppgörelserna, då socialdemokraterna hade regeringsmakten, icke det remissförfarande som Hilding Johansson nu efterlyser? Då fanns det ju bevars gott om tid.

Ett svar på den frågan tror jag skulle vara antingen klarläggande eller också avslöjande.

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Ändrade regler
för basbeloppet*

Anf. 97 HILDING JOHANSSON (s):

Herr talman! Får jag till herr talmannen ställa frågan: Vad är det för ärende vi nu behandlar? Är det Hagauppgårelsen eller är det ändringen i basbeloppet? Såvitt jag kan läsa i dagordningen är det basbeloppet som nu behandlas i riksdagen. Men för Anders Björck är det Hagaöverenskommelsen.

Jag skall emellertid gärna svara på frågorna, trots att jag då går utöver ämnets. Jag hoppas att herr talmannen inte ingriper, om jag nu ger mig ut på en sådan utflykt.

Jag vill först framhålla att vi hade andra regler när det gällde lagrådsremiss vid den tidpunkten.

Beträffande frågorna i övrigt kan jag inte erinra mig alla detaljer. Jag var inte beredd på en diskussion om Hagaöverenskommelsen nu. Men så mycket vet jag, att arbetsmarknadens parter fick möjligheter att anföra synpunkter på saken. Det var detta man missade den här gången.

Man vann tid, säger Anders Björck. Ja, socialförsäkringsutskottets ordförande sitter här. Han kan ju berätta att utskottet var tvunget att skicka ärendet på remiss. Och det tar sin tid vare sig remissen går från regeringen eller från utskottet. Men jag är glad över att utskottet fann det nödvändigt med en sådan remiss.

Låt mig bara tillägga: Jag talar inte föraktfullt om vare sig banker eller bankirer. De fyller en viss uppgift i samhället. Men jag anser det fel att hänsynen till dem skall göra att man åsidosätter det beredningstvång som regeringsformen föreskriver.

Anf. 98 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Vi diskuterar förvisso basbeloppet, men jag torde ändå ha rätt att dra vissa paralleller för att belysa frågan.

Jag erinrar mig att i tidigare konstitutionella debatter var inte minst Hilding Johansson med sina goda historiska kunskaper gärna borta på 1920-talet och drog paralleller från vågmästaren Ekman, som han kallades av Hilding Johansson och andra. Arvid Lindman framskymtade då och då i herr Johanssons tillbakablickande anföranden för några år sedan. Skillnaden var den att då försvarade Hilding Johansson ett regeringsparti. Men jag rekommenderar konstitutionsutskottets betänkanden och kammarens protokoll till läsning. Då kommer man att se att den som verkligen har gjort tillbakablickar faktiskt inte är jag utan Hilding Johansson.

Det är riktigt att det var andra regler för lagrådsremiss då. Men där är vi ense, Hilding Johansson. Jag förstår inte varför vi skall behöva föra den debatten här. En lagrådsremiss – även om den hade varit väldigt snabb – borde ha skett, och det har vi konstaterat från borgerligt håll. Den omfattande remissomgång som Hilding Johansson är ute efter hade däremot i det här läget varit svårare att genomföra.

Får jag vidare konstatera att det icke är så enkelt som Hilding Johansson säger, när han menar att utländska förhållanden icke får leda till att vi ändrar på den beredningsgång som finns här. Det var faktiskt på det sättet, herr

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

talman, att socialdemokraterna 1974 inte kunde lägga fram en finansplan – vilket de var skyldiga till – på grund av att det hade inträffat en oljekris i Mellersta Östern. Man ursäktade sig med att man icke kunde ge riksdagen det underlag som riksdagen behövde just på grund av händelser som låg utanför deras egen kontroll. Det tycker jag ändå, herr talman, är den parallell som det – med all respekt för att det som rubrik på den här debatten står Ändrade regler för basbeloppet – måste vara tillåtet att dra.

Anf. 99 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Ändrade regler för basbeloppet anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Handläggningen av stödet till NCB.

Anf. 100 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Herr talman! Vid konstitutionsutskottets granskning av statsrådets tjänsteutövning har naturligtvis regeringens handläggning av stödet till NCB haft sin givna plats. Regeringens handläggning av NCB-frågan är ett typexempel på att parlamentarismen inte fungerat under 1980, vilket Hilding Johansson även redogjort för i sitt första anförande.

I den socialdemokratiska reservationen nr 6 kritiserar vi regeringens handlande på speciellt fyra punkter:

1. Frågan om jävet för industriministern.
2. Industrigarantilån har använts i rådrumssyfte utan att man har haft författningsmässigt stöd härför.
3. Regeringen har inte uppträtt som en enhet. Splittringstendensen framgår särskilt tydligt i NCB-frågan.
4. Långdragna beslutsprocesser inom regeringen, vilket försvårat problemen för företaget och de anställda.

Sammantaget är de fyra kritiserade punkterna kännetecknande för den nya parlamentarism som präglat regeringarna Fälldin I och Fälldin II.

Det är faktiskt så att industriminister Åsling vid handläggningen av NCB-frågan ägde industribevis till ett värde av 73 000 kr. Industribevisen är konvertibla, dvs. de är efter beslut utbytbara mot B-aktier.

Den 19 november 1980 gick industriministern ut med ett pressmeddelande om att regeringen avsåg att föreslå riksdagen att ett statligt kapitaltillskott på 375 milj. kr. i form av nytt aktiekapital skulle ges till NCB.

Den 21 november – två dagar efteråt – överlät industriminister Åsling industribevisen till sina söner.

Den 5 februari 1981 lade regeringen, med industriminister Åsling som föredragande statsråd, proposition 1980/81:98, innebärande att samtliga industribevis efter hand skall bytas ut mot B-aktier.

Jag anser nog, herr talman, att när vi socialdemokrater i vår reservation nr 6 säger att industriministern i jävsfrågan inte iakttagit den försiktighet som var påkallad, så är vi väldigt försiktiga i vår kritik.

Vår kritik riktar sig också mot att regeringen använt industrigarantilån för

att ge företag som råkat i kris rådrum för överväganden om rekonstruktion av företaget.

Dessa industrigarantilån, vilka beviljas enligt kungörelsen (1970:372) om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri, är *avsedda* att främja hemslöjd, hantverk och småindustri samt därmed jämförlig verksamhet. KU tog upp regeringens handläggning av dessa frågor i 1979 års granskningsbetänkande, med anledning av stödet till Hälleforsnäs, och utskottet anförde bl. a. följande:

”Enligt utskottets mening är det emellertid väsentligt att de statliga möjligheterna att bevilja företag särskilt rådrumsstöd i akuta situationer ses över och kompletteras. Det är inte minst från rättssäkerhetssynpunkt väsentligt att regeringen har möjligheter att även i krissituationer handla på formellt riktiga grunder.”

I år, herr talman, är det bara vi socialdemokrater som i vår reservation nr 6 kritiserar att regeringen inte handlat på formellt riktiga grunder.

Då regeringen inte följt riksdagens uppmaning att skapa legala former för rådrumsstöd, har den försatt sig i situationen att än en gång tvingas använda industrigarantilånen i rådrumssyfte, utan att ha författningsmässigt stöd härtill.

I den socialdemokratiska reservationen nr 1 säger vi att splittringstenden- sen inom regeringen framgår särskilt tydligt i handläggningen av stödet till NCB, där industriministern var oenig med ekonomiministern.

Regeringens splittrade agerande präglades av stor förvirring och olika besked, vilket kom att skada NCB ytterligare.

Den 19 november uttalade industriministern i ett pressmeddelande att regeringen avsåg att föreslå riksdagen att ett statligt kapitaltillskott på 375 milj. kr. i form av nytt aktiekapital ges till NCB.

Den 1 december uttalade industriministern i ett pressmeddelande att regeringen avsåg att föreslå riksdagen att anslå 300 milj. kr. i nytt ägarkapital samt 100 milj. kr. i lånekapital. I detta pressmeddelande nämns det också att NCB i ett visst läge kunde försättas i konkurs. Detta regeringsuttalande kom att skapa stor oro bland NCB:s långivare och övriga fordringsägare, vilket naturligtvis försämrade NCB:s situation.

Pressmeddelandena finns i granskningsbetänkandet som bilaga nr 15.

Ekonomiminister Bohman gick ut i massmedia. Svenska Dagbladet skrev: ”Jag anser att det är av stor principiell betydelse att man inte utesluter konkurs för ett sådant här företag. Det säger moderatledaren Gösta Bohman efter NCB-uppgörelsen.” Enligt samma tidning är folkpartisterna kritiska mot både Nils G. Åsling och Gösta Bohman. Det står bl. a. följande: ”De kallar det otillständigt av industriministern att utlysa den första presskonferensen om NCB och tala om regeringsbeslut när inget sådant fanns. De är lika upprörda över moderatledarens demonstration via massmedia: Så här får det inte gå till i regeringen.”

Nu anser folkpartister och moderater i utskottet att det bör vara möjligt att sända pressmeddelanden i frågor där något formellt regeringsbeslut ännu inte föreligger. Moderaterna har förstås avgivit ett särskilt yttrande, där de

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

understryker vikten av att uttrycket "regeringen" inte begagnas i sammanhang där erforderlig täckning saknas.

I reservation nr 6 kritiserar vi socialdemokrater att oklara och motstridiga uppgifter har lämnats under ett kritiskt skede av NCB-frågans behandling.

Herr talman! Allt detta sammantaget – industriministerns innehav av industribevis i NCB och på grund därav ifrågasatt jäv, rådrumsstöd utan legala former och splittringen inom regeringen – resulterade i att NCB-frågan drogs i långbänk. Denna långsamma handläggning av frågan förvärrade problemen för NCB, vilket vi kritiserar i vår reservation nr 6.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till reservation 6 i granskningsbetänkandet.

Anf. 101 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! 1960- och 1970-talen har inneburit stora omställningar i svenskt näringsliv. Under 1960-talet drevs från socialdemokraterna, i regeringsställning, en medveten politik för att slå ut icke lönsamma näringsgrenar. Arbetskraften skulle flyttas över till lönsamma branscher. Stimulanser sattes också in för att människor skulle kunna flytta. Vad som hände inom jordbruket, tekoindustrin och skoindustrin exemplifierar detta skeende av koncentration i svenskt näringsliv.

Under 1970-talet, framför allt under dess senare hälft, har tunga industribranscher – såsom stål-, varvs-, pappers- och massaindustrin – drabbats av problem. Situationen i omvärlden, nya industrinationers framväxt, oljekriserna och ett i förhållande till andra industrinationer högre kostnadsläge har inneburit att man inom bl. a. de branscher jag här nämnt tvingats vidta drastiska åtgärder.

För att mildra effekterna inte minst för de anställda, men också för kommuner och regioner som redan tidigare haft problem har staten tvingats gå in och ta ansvar i bransch efter bransch. Jag menar också att detta varit ett riktigt ansvarstagande gentemot dem som drabbats. Trots de största ekonomiska satsningar som någonsin gjorts i svenskt näringsliv har inte friställningar och nedläggningar kunnat undvikas.

NCB är en av de koncerner som staten på detta sätt fått engagera sig i. Engagemanget började 1978 då riksdagen med anledning av den ekonomiska situationen i företaget beslöt att anvisa 400 milj. kr. som lån till NCB med villkorlig återbetalningsskyldighet.

I syfte att möjliggöra en omstrukturering i ordnade former och en effektivisering av NCB beslöt riksdagen i juni 1979 att skjuta till 600 miljoner i ägarkapital. Samtidigt avskrevs det tidigare lånet.

Den ekonomiska situationen för NCB var under 1979 fortsatt ogynnsam. Efter arbete inom företaget gjorde styrelsen den 29 augusti 1980 i en skrivelse till NCB:s ägare en hemställan om ett kapitaltillskott till företaget för att möjliggöra ett genomförande av nödvändiga strukturåtgärder.

I samband med att NCB:s företagsledning redovisade sitt förslag till strukturplan uppdrogs åt skogsstyrelsens generaldirektör Bo Hedström att

för statens räkning ta upp förhandlingar med berörda skogsägarföreningar. Förhandlingarna skulle syfta till att mot bakgrund av en ändamålsenlig omstrukturering av NCB finna en tillfredsställande finansierings- och ägarstruktur för företagets fortsatta verksamhet.

Resultatet av förhandlingarna redovisades för regeringen den 19 november 1980, alltså två och en halv månad efter det att företaget avlämnat sin skrivelse. Förslaget innebar att staten i ägarkapital skulle tillskjuta 375 miljoner i nytt aktiekapital. Skogsägarföreningarnas tillskott av ägarkapital skulle utgöra 25 milj. kr.

Det första regeringsbeslutet med anledning av förslaget till förhandlingsuppgörelse fattades den 11 december, då regeringen beslöt att bevilja NCB en lånegaranti på 100 milj. kr. för att avhjälpa företagets akuta likviditetsproblem. Beslutet fattades alltså litet mer än tre månader efter det att företaget gjort sin framställning till ägarna och tre veckor efter överlämnandet av förhandlingsuppgörelsen till regeringen. Beredningen i regeringen och propositionsskrivandet var klara den 5 februari 1981.

Utskottet har inte kunnat finna att de dryga två månader under vilka ärendet handlades i regeringen är för lång tid, inte heller att det skulle ha skadat företaget. Tvärtom anser utskottet att regeringen handlat snabbt i det kritiska skede som företaget då befann sig i. Dessutom finns dokumenterat från interpellationsdebatter här i kammaren krav på att ytterligare beredningsarbete skulle ingå i regeringens förslag till riksdagen. Detta måste ju vara åtgärder som skulle ha försenat regeringens handläggning av ärendet och som med nödvändighet gjorde det.

På en punkt är utskottet enigt. Det gäller industrigarantilånen, de s. k. IG-lånen. Vi konstaterar att regeringen ånyo tvingats använda IG-lånen på ett sätt som inte helt överensstämmer med grunderna för denna stödform. När utskottet i 1979 års granskning hade motsvarande fråga uppe till behandling ansåg man att det var väsentligt att de statliga möjligheterna att i akuta situationer bevilja företag rådrumsstöd skulle ses över och kompletteras. Regeringen har – tvärtemot vad som sägs i den socialdemokratiska reservationen – vidtagit åtgärder. Frågan har utretts, och på riksdagens bord ligger nu förslag från regeringen om hur rådrum skall kunna skapas för företag som råkat i kris. Regeringen har därmed följt riksdagens krav på att vidta åtgärder, så att den i fortsättningen kan handla på formellt korrekta grunder i situationer av de slag som NCB-ärendet utgör exempel på.

Det är värt att i detta sammanhang också notera att innan industrigarantilåneramen togs i anspråk togs underhandskontakter mellan industriministern och socialdemokraternas företrädare, som accepterade förslaget.

Inom utskottet har två pressmeddelanden ägnats stor uppmärksamhet och resulterat i en reservation och ett särskilt yttrande. Jag hänvisar här till vad konstitutionsutskottets ordförande Bertil Fiskesjö tidigare i dag har sagt i frågan. Utskottets majoritet understryker att det måste vara möjligt att sända ut pressmeddelande i frågor, där något formellt regeringsbeslut inte föreligger. Skillnaderna mellan de pressmeddelanden som nu diskuteras är att man i det första från den 19 november refererar till den förhandlings-

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

uppgörelse som generaldirektören Bo Hedström hade lagt fram och i vilken industriministern framhöll att åtgärderna skulle kunna accepteras, medan man i det andra pressmeddelandet från den 1 december redovisar resultatet av regeringens uppgörelse i frågan, vilken uppgörelse också låg till grund för propositionen.

I den socialdemokratiska reservationen görs gällande att det skett en materiell förändring – från 375 milj. kr. i ägartillskott till 300 milj. kr. i lånekapital. Detta är sakligt fel, och jag hoppas att det beror på en felskrivning och att det inte är avsiktligt vilseledande. Den fortsatta beredningen i regeringen ledde till att ägartillskottet blev 300 milj. kr. och att 100 milj. kr. beviljades i form av lån. Formerna för tillskottet förändrades alltså, men totalbeloppet – 400 milj. kr. i nytt kapital – är av samma storlek som beloppet i förhandlingsuppgörelsen.

Den omständigheten att konkurs nämndes i det senare pressmeddelandet men inte i propositionen bör också uppmärksammas. Konkurs var i detta fall något som också nämndes av socialdemokratiska talesmän. Tar socialdemokraterna avstånd från dessa uttalanden i den allmänna debatten, eller är sådana uttalanden acceptabla där men inte i ett pressmeddelande från regeringen?

Slutligen har frågan om jäv från industriministerns sida vid behandlingen av NCB-ärendet tagits upp i utskottet. Jag konstaterar att socialdemokraterna i sin reservation är mycket försiktiga, när de anser att Nils Åsling brustit i tillbörlig försiktighet. Frågan är om socialdemokraterna anser att jäv förelegat eller inte. Det går inte att utläsa av reservationen.

Utskottet konstaterar att industriministern inhämtat råd hos statsrådsberedningens juridiska expertis beträffande frågan om hans innehav av industribevis i NCB kunde vara jävsgrundande. Han har därvid godtagit bedömningen från statsrådsberedningens jurister, att innehavet inte kunde anses vara sådant att det utgjorde jäv.

Det bör nämnas att industriministern vid första behandlingen av NCB-frågan 1977/78 innehade industribevis, som under hösten 1980 avyttrades till hans söner. Industribevisen har inte karaktären av aktier och medför inget inflytande och har heller inget marknadsvärde. De är snarare att betrakta som en förpliktelse från de många medlemmarna i den kooperativa skogsägarrörelsen. Jag hoppas att man inte från socialdemokraternas sida tar avstånd från solidarisk samverkan mellan människor på kooperativ grund.

I jävsfrågan ansluter sig utskottet till den bedömning som gjorts av statsrådsberedningen och finner att industriministern visat den omsorg som bör krävas när det gäller ställningstagande till jäv. Vidare står ställningstagandet inte heller i strid med de uttalanden som utskottet tidigare gjort.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets ställningstagande på denna punkt.

Anf. 102 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Herr talman! Jag vill börja med att, som många talare har gjort här tidigare i dag, påminna om att vi när det gäller konstitutionsutskottets granskning inte skall gå in på politiska värderingar av frågorna utan enbart företa en konstitutionell granskning.

Även jag har uppmärksammat felskrivningen i reservationen. Jag har inte hunnit rätta till det, men det är riktigt som Bengt Kindbom säger.

Vad gäller jäv tycker även Bengt Kindbom att vi har varit försiktiga i vår reservation. Han ifrågasätter dock om vi verkligen tror på att det kan vara jäv. Jag vill läsa litet ur det material som vi har fått i utskottet till granskningen.

Vad är, till att börja med, industribevis? Industribevisen är ett unikum för NCB. Industribevisen kan efter beslut av bolagsstämman utbytas mot B-aktier i bolaget. Detta har hittills aldrig förekommit. – Dock vet vi att industriministern i proposition 1980/81:130 föreslog att industribevisen skulle konverteras – detta sedan han hade överlämnat sina egna industribevis till sina söner.

Vi har också i materialet en PM angående förekommande regler om jäv för statsråd mot bakgrund av den debatt som förekommit angående statsråds innehav av aktier. Där står det:

Enligt 6 kap. 9 § andra stycket regeringsformen får statsråd inte utöva allmän eller enskild tjänst eller utöva verksamhet som kan rubba förtroendet för honom.

Dessutom hänvisar man till förvaltningslagen, som visserligen inte formellt gäller för regeringskansliet, men vars regler ändå i väsentliga delar tillämpas. Den innehåller i 4 och 5 §§ regler om jäv. 4 § lyder:

”Den som har att handlägga ärende är jävig.

1. om saken angår honom själv eller hans make, föräldrar, barn eller syskon eller annan honom närstående där ärendets utgång kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för honom själv eller någon honom närstående.”

Det finns flera punkter i 4 §, men jag vill endast läsa upp den här punkten, eftersom jag anser att den är tillämplig på just detta ärende.

I samma promemoria kan man läsa, att i det förslag till en andra upplaga av anvisningarna om förvaltningslagens tillämpning i regeringsärenden som f. n. är under utarbetande inom statsrådsberedningen anförs i jävsfrågan bl. a. följande:

”Det bör i princip undvikas att ett statsråd som är jävig i ett ärende, enligt någon av de jävsgrunder som anges i 4 § förvaltningslagen, föredrar ärendet eller annars deltar i avgörandet av det vid regeringssammanträdet. Också i tveksamma fall bör statsrådet avstå från att delta i avgörandet.”

När det sedan gällde industrigarantilånen och rådrumsstödet instämde Bengt Kindbom i vårt ställningstagande – även om han inte ställer upp på vår reservation. De motstridiga uttalandena har naturligtvis rubbat förtroendet för regeringen. I dag har vi facit i hand, men det framgår klart att splittringen inom regeringen började redan i höstas. Bengt Kindbom säger att

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

pressmeddelandet den 19 november kom från den Hedströmska utredningen. Men jag har tillgång till två pressmeddelanden av den 19 november: dels ett mycket långt och omfattande meddelande från utredningen, dels ett från industriministern, där det sägs: "Regeringen avser", osv. Därefter fick vi ett pressmeddelande den 1 december, där industriministern också anför: "Regeringen avser", osv. Men då hade summan förändrats. Dessutom gick ekonomiministern ut i debatten, och splittringen var tydlig.

Detta gjorde, herr talman, att frågan drogs i långbänk, vilket drabbade NCB – både företaget och de anställda.

Anf. 103 BENGTT KINDBOM (c):

Herr talman! Eftersom Wivi-Anne Cederqvist redovisade en del av PM:en om jävsreglerna för statsråden men inte tog med allt skall jag komplettera med de övriga tre meningarna. Hon citerade redovisningen av vad industribevis är: "Industribevisen är ett unikum för NCB. Egentligen är de närmast att betrakta som vanliga reverslån eller obligationslån." Därefter har vi också fått följande redovisat: "De löper med ränta, som är fastställd på bevisen. Räntan varierar. Den är nämligen knuten till den ränta som gäller för 12 månaders kapitalkonto och ligger 2 % över denna. Industribevisen löper utan säkerhet och hanteras vid konkurs som en oprioriterad fordran." – Det var alltså hela sanningen om industribevisen.

När det gäller jävsreglerna sägs det i den socialdemokratiska reservationen att industriministern inte iakttagit den försiktighet som han borde. Men det finns redovisat i materialet inför utskottets ställningstagande att industriministern haft kontakt med rättschefen i statsrådsberedningen, Claes Eklundh. Denne har blivit tillfrågad om jäv kunde föreligga på grund av i första hand industriministerns innehav av s. k. industribevis i företagen. Claes Eklundh förklarade sig anse att det förhållandevis ringa förmögenhetsvärde som industribevisen representerade – 70 000–80 000 kr. – inte utgjorde anledning till jäv.

Jag utgår ifrån att det råd som industriministern fick av rättschefen i statsrådsberedningen grundade sig på bedömningar som numera finns i den promemoria som är upprättad 1979. Det måste vara det som lett rättschefen i hans råd till industriministern. Han har alltså, som utskottet har sett det, vidtagit de försiktighetsåtgärder som bör vidtas.

För att så gå till IG-lånen har hela utskottet konstaterat att man ånyo tvingats använda IG-lånen för att ge rådrunder. Jag tror att det har varit till fördel för de anställda och för företaget. Menar Wivi-Anne Cederqvist att det har varit till nackdel att företaget fick dessa 100 miljoner? I så fall tycker jag att hon skall säga det rent ut.

Så till de två pressmeddelandena, som tillmätts stor betydelse. Jag sade inte att pressmeddelandet var ett referat av förhandlingsuppgörelsen, utan jag sade att i det ena redovisades förhandlingsuppgörelsen, som generaldirektören Bo Hedström lagt fram. Industriministern framhöll att det var regeringens avsikt att föreslå riksdagen att fatta beslut i enlighet med denna uppgörelse.

Det är inte bara i pressmeddelandet som uttalanden om konkurs finns. Jag har noterat från fyra olika tidningsorgan – jag har inte bara Svenska Dagbladet som sanningsvittne! – att socialdemokratiska företrädare också talat om konkurs som ett alternativ. Det måste ha orsakat lika stor oro hos de anställda som hos företaget!

Wivi-Anne Cederqvist återkom till de konstitutionella aspekterna. Socialdemokraterna menar att det finns en industripolitisk dimension och en konstitutionell dimension i det här ärendet, och därför kommer vi väl inte varandra så mycket närmare i den här debatten. I den industripolitiska dimensionen har socialdemokraterna bjudit på i stort sett samma lösningar som regeringen, helst litet mer. Med samma varma hand slår man sedan på regeringen i den konstitutionella dimensionen.

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Handläggningen
av stödet till NCB*

Anf. 104 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Herr talman! Bengt Kindbom frågar mig om jag inte anser att NCB skulle ha haft de här pengarna. Men då är vi, Bengt Kindbom, inne på fel debatt. Den debatten hölls den 6 maj här i kammaren, när vi behandlade näringsutskottets betänkande. Konstitutionsutskottet har att göra den konstitutionella granskningen. Och de fyra punkter som vi har tagit upp är jävsfrågan, om regeringen hade författningsmässigt stöd för att ge industrigarantilån, de motstridiga uppgifter som regeringen lämnade och långbanken som man drog frågorna i.

Jag lägger inga politiska värderingar på frågan om industrigarantilånen. Jag menar att man inte hade något författningsmässigt stöd för att ge dessa lån. Ett enigt utskott, som Bengt Kindbom tillhörde och som nuvarande kommunministern Karl Boo var ordförande i, sade detta redan 1979. Men den frågan har också dragits i långbank. Nu säger Bengt Kindbom att propositionen ligger på riksdagens bord. Ja, den kom efteråt, ungefär som när man slänger in jästen efter brödet i bakugnen. Den propositionen är ännu inte behandlad. Den kom efter den proposition som behandlades den 6 maj.

Jävsfrågan kan vi inte komma ifrån. Visserligen är industribevisen unika för NCB. Jag har läst på detta – det var nytt för mig – och det är faktiskt så att industribevisen är konvertibla. De kan förändras till B-aktier. Industriministern innehade industribevis som kunde bytas ut mot B-aktier. Den 19 november gick han ut med ett pressmeddelande där han sade att staten skulle satsa 375 milj. kr. i NCB. Två dagar efteråt, den 21 november, överlät han industribevisen till sina söner. Den 5 februari lade han fram en proposition om att samtliga industribevis efter hand skall bytas ut mot B-aktier. Jag anser nog, herr talman, att industriministern borde ha varit försiktigare.

Anf. 105 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Beträffande industrigarantilånen har, som jag sade i mitt huvudanförande, åtgärder vidtagits tvärtemot vad som står i den socialdemokratiska reservationen. Under den föregående diskussionspunkten debatterades beredningsfrågorna. Vad som har skett sedan konstitutionsutskottet

gjorde sitt uttalande är ju att ärendet har beretts genom tillsatta utredningar, genom remissbehandling och genom förslag i en proposition. Man kommer att få den möjlighet som konstitutionsutskottet har efterlyst.

Wivi-Anne Cederqvist säger att debatten om de 100 miljonerna hade vi den 6 maj. Det tycker jag är ett felaktigt påstående. Beslutet om de 100 miljonerna togs av regeringen den 11 december förra året, och frågan var om regeringen skulle ha underlåtit att föreslå att NCB fick detta lånekapital, därför att den saknade de legala möjligheterna. Jag vill minnas att det i en socialdemokratisk tidning t. o. m. gjordes gällande att socialdemokraterna hjälpte till genom att utpeka just IG-lånen som en möjlighet för industriministern att skapa ett rådtrum för företaget.

Anf. 106 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Herr talman! Det är ingen lätt uppgift som Bengt Kindbom har fått att försvara regeringen i NCB-frågan.

Han säger att besluten om pengarna till NCB har fattats tidigare, och det är jag överens med Bengt Kindbom om. Vi har haft två propositioner om NCB. Den om de 100 miljonerna debatterade vi i kammaren den 6 maj, men propositionen med förslaget att lösa IG-lånen har vi inte behandlat än – den propositionen kom senare.

När industriministern och regeringen behandlade frågan om rådruksstöd till NCB, hade man alltså inte författningsmässiga grunder härtill.

Anf. 107 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Slutsatsen av det resonemanget blir att något rådruksstöd inte skulle ha getts företaget. Vilka konsekvenser det hade fått för de anställda och för bygden redovisades redan när man i massmedia diskuterade konkursen som en lösning.

Det hade inte visat något ansvar från regeringens sida att ställa upp för de anställda och för att ge företaget möjlighet till rekonstruktion på acceptabla villkor.

Anf. 108 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Herr talman! Jag har tidigare sagt att vi går inte in på politiska värderingar när konstitutionsutskottet granskar statsrådets ämbetsutövning. Det är en konstitutionell granskning som görs. Vad jag tycker om NCB, hur mycket pengar företaget borde ha haft och att man borde ha fått dem tidigare är en sak. Vi har granskat hur regeringen har utfört sitt arbete efter författningsmässiga grunder, och då har vi framfört kritik på fyra punkter.

Det är klart, herr talman, att jag skulle kunna göra som Bengt Kindboms partiledare och upprepa allt det jag har sagt, men jag tror att jag nöjer mig med att säga det en gång.

Anf. 109 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Låt oss då hålla oss till de konstitutionella frågorna. Vi har konstaterat att användandet av IG-lånen inte stämmer med de formella

grunderna. Men då får väl också socialdemokraterna bestämma sig i bl. a. beredningsfrågan.

Kritiken på den förra punkten gällde att regeringen hade lagt fram förslaget för snabbt. Här har man berett ärendet på vanligt sätt – utredning, remiss, proposition – och då har det gått för långsamt. Nu kommer vi ändå att befinna oss i en situation där regeringen har legala möjligheter att ge rådrumsstöd.

Anf. 110 WIVI-ANNE CEDERQVIST (s):

Herr talman! För två år sedan riktade ett enigt utskott rätt stark kritik mot att regeringen hade givit företag rådrumsstöd i akuta situationer. Men vi sade att det är inte minst från rättssäkerhetssynpunkt väsentligt att regeringen har möjligheter att även i krissituationer handla på formellt riktiga grunder.

Det är de riktiga grunderna som man inte har skaffat sig på två år sedan utskottet uttalade detta 1979.

Anf. 111 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Handläggningen av stödet till NCB anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera Dispens enligt den s. k. Sydafrikalagen.

Anf. 112 STURE THUN (s):

Herr talman! Jag skall i mitt anförande något utveckla den socialdemokratiska reservationen 7. I den tar vi upp regeringens handläggning av den s. k. Sydafrikalagen. Det är två punkter vi särskilt pekar på i reservationen: dels handläggningstiden, dels den utrikespolitiska aspekten.

I vad gäller den tid det tagit för regeringen att handlägga ärendet anser vi att den är för lång – detta med tanke på sökandes rätt att utan onödigt dröjsmål få besked i ett, för det sökande företaget, angeläget investeringsärende.

Ansökan ställd till regeringen från Sandvik AB om att få göra en investering i sitt dotterbolag i Sydafrika på 915 000 kr. inkom till kommerskollegium den 21 december 1979 och avgjordes genom beslut i regeringen den 29 januari 1981. Det tog alltså över ett år att få fram ett beslut. Det kan visserligen hänvisas till att berörda fackliga organisationer skall höras, men handelsdepartementet fick ärendet redan den 6 mars 1980, och då hade berörda organisationer yttrat sig. Från det ärendet kom till handelsdepartementet till dess regeringen beslutade tog det alltså över tio månader.

Sedan den utrikespolitiska aspekten. 1979 antogs en lag om förbud för investeringar i Sydafrika och Namibia. Vårt land har således bedömt svenska företags engagemang i Sydafrika som så känsligt att en särskild lag stiftats för att hindra investeringar i dessa länder, och det med all rätt med tanke på den politik som förs i Sydafrika i fråga om den färgade befolkningens levnadsvillkor.

Vi är glada över att utskottet enhälligt uttalat, att det fanns skäl som talade för att utrikesnämnden borde ha hörts för samråd med oppositionen innan

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Dispens enligt
den s. k. Syd-
afrikalagen*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Dispens enligt
den s. k. Syd-
afrikalagen*

regeringen beslutade att ge Sandvik AB dispens.

Även om det inte är krav på att utrikesnämnden skall höras, förordade den s. k. Sydafrikautredningen att i dispensärenden av principiell betydelse skulle utrikesnämnden höras innan regeringen fattade beslut.

Vi anser oss ha stöd för vår uppfattning att ärendet var principiellt viktigt av det faktum att samtliga folkpartistatsråd med utrikesminister Ola Ullsten i spetsen reserverade sig i regeringen mot beslutet.

I utrikesdebatten här i kammaren den 18 mars i år medgav utrikesministern att i den mån regeringen har att ta ställning till nya ärenden av samma principiella vikt, så ansåg han att det är rimligt att inkalla utrikesnämnden innan ärendet avgörs. Det är viktigt för framtiden.

Med det anförda, herr talman, yrkar jag bifall till den socialdemokratiska reservationen 7.

Anf. 113 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! I den här frågan tvistas det om vilken dignitet beslutet om att ge Sandvik AB dispens för att installera två maskiner i sitt dotterföretag i Sydafrika skall ha. Att frågan är principiellt viktig understryks bl. a. av att ett flertal statsråd med utrikesministern i spetsen reserverat sig mot regeringens beslut att bevilja dispensen.

Att utrikesnämnden borde ha sammankallats torde också stå klart för var och en som tänker någorlunda självständigt. Att så inte skedde ondgör sig bl. a. socialdemokraterna över, och kritiken är naturligtvis befogad.

Samtidigt bör man emellertid ställa en fråga till den socialdemokratiske talesmannen i den här debatten, som vi just nu för: Varför begärde inte ni socialdemokrater att utrikesnämnden skulle sammankallas? Ni hade den möjligheten, och ni skulle enligt vad jag förstår ha fått gehör för ett sådant krav. Om ni hade begärt utrikesnämndens sammankallande, hade man varit tvungen att sammankalla den, för enligt bestämmelserna räcker det att minst fyra ledamöter av utrikesnämnden begär detta för att den skall sammankallas. Det finns fyra socialdemokrater i utrikesnämnden. Jag tycker det skulle vara bra om man kunde få klart besked på den här punkten. Det är en av huvudpunkterna i er kritik.

Enligt vpk kan dock inte detta vara huvudfrågan i kritiken mot regeringens beslut att bevilja Sandvik AB dispensen.

Huvudkritiken mot regeringen måste gälla att man inte följt Sydafrikalagens innehåll. Regeringens beslut innebar inte bara utbyte av förslitet material, det innebar också en utvidgning av produktionen och dessutom tillverkning av nya produkter. Detta strider, vad jag kan förstå, mot nyinvesteringsförbudslagen.

Vidare gavs dispensen i ett läge då rasistregimen intensivt terrorbombade Angola och Moçambique. Man massakrerade flyktingläger bl. a.

Vid tidpunkten för dispensgivningen fanns också klar dokumentation som visade att bl. a. Sandvik AB av sydafrikansk lag är knutet till detta lands krigsindustri. Det fanns också klar dokumentation över att Sandvik AB är skyldigt att upprätta privatarméer vid sina företag i Sydafrika för att försvara

den avskyvärda rasistregimen mot befolkningsmajoritetens krav på männi-
skovärde och demokrati.

Allt detta tillsammans kände regeringen till när den beviljade dispensen,
och detta borde varit tillräckliga skäl för att icke bevilja den. Mot den
bakgrunden lägger vpk fram följande yrkande:

att utskottets anmälan såvitt avser prövningen av dispens enligt den s. k.
Sydafrikalagen läggs till handlingarna med följande uttalande:

Trots att Sandvik AB påstått motsatsen är avsikten med dess investering i
nya maskiner för fräsning av spår i borrkronor att öka företagets verksamhet
och stärka dess konkurrenskraft på den sydafrikanska marknaden. Investe-
ringen möjliggör en utvidgning av bolagets verksamhet i Sydafrika.

Uppenbart har en minoritet inom regeringen kommit till denna stånd-
punkt eftersom den reserverat sig till regeringsprotokollet i frågan.

Regeringsmajoriteten har icke kritiskt prövat det underlag som Sandvik
presenterat. Dess beslut har därför inneburit att man tillåtit företaget att
vidga sin verksamhet i Sydafrika vilket är i strid mot 4 § lagen om förbud mot
investeringar i Sydafrika och Namibia, vari det heter: "Undantag får inte
göra det möjligt för sökanden att utvidga sin verksamhet i Sydafrika eller
Namibia." Regeringens beslut har undergrävt denna lag.

Dessutom är regeringsmajoritetens beslut inte bara ett uttryck för en grov
politisk omdömeslöshet, vilket inte är en konstitutionell fråga, utan
dessutom ett flagrant övertramp gentemot den politiska linje som riksdagen
lagt fast beträffande Sveriges hållning till rasistregimen i Sydafrika.

Med hänvisning till det anförda riktar riksdagen en allvarlig anmärkning
mot regeringsmajoritetens tillämpning av den s. k. Sydafrikalagens dispens-
möjlighet.

Anf. 114 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Herr talman! Låt mig allra först säga att jag inte tänker ta i anspråk alla de
tio minuter som jag har antecknat mig för. Jag behöver bl. a. inte göra det
därför att Sture Thun, reservanternas talesman, också var kortfattad och
stillsam i sitt inlägg. Den reservation som han företrädde är också mycket
försiktigt hållen.

Sture Thun tog i sitt anförande bara upp två saker. Den ena var
handläggningstiden. Han tyckte att 13 månader var en för lång tid. Den andra
var de utrikespolitiska aspekterna. Det är riktigt att 13 månader kan tyckas
vara en lång tid för att handlägga ett regeringsärende. Men ni klagat i andra
sammanhang på att regeringen har haft för bråttom i sitt beslutsfattande. Det
säger ni bl. a. i reservation 2 till konstitutionsutskottets betänkande.

Vi är väl också ense om att detta var en principiellt mycket viktig fråga.
Och principiellt viktiga frågor måste få ta den tid som behövs när det gäller
beredningen. Och eftersom detta var den första dispensfråga som var aktuell
sedan Sydafrikalagen antogs av riksdagen måste man också ge remissinstan-
serna en chans. Det sade Sture Thun också att han hade förståelse för. Jag
tror därför inte att vi i onödan behöver söka någon strid, i varje fall inte någon
ordstrid.

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Dispens enligt
den s. k. Syd-
afrikalagen*

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Dispens enligt
den s. k. Syd-
afrikalagen*

Jag skall nöja mig med att allra sist ägna litet tid åt vad Bertil Måbrink sade. Han är kategorisk i sitt påpekande. Han menar att regeringen här inte har följt Sydafrikalagen. Vad innebär då denna lag? Jo, att svenska företag inte får öka sitt engagemang i Sydafrika. Det är inte tal om det heller. Däremot har riksdagen förutsett att företagen kan bli tvungna att byta ut slitna maskiner mot nya. Det är anledningen till att det finns en dispensmöjlighet. Om man inte här skulle ha kunnat ge bifall till Sandviks framställning, frågar jag mig om det över huvud taget finns någon dispensmöjlighet. Och varför är då en dispensmöjlighet inskriven i lagen?

Nu är det ett faktum att det aktuella maskinutbytet innebär att faktureringen på sikt kommer att minska när det gäller denna produktion. Dessutom kommer antalet anställda som sysselsätts med denna produktion i Sydafrika att minska. Är inte detta ett bevis för att regeringsbeslutet, som ligger innanför lagens ramar, var riktigt?

Det var enligt min mening riktigt att ge denna dispens. Att sedan några regeringsledamöter reserverade sig är en helt annan sak. Reservationen är, såvitt jag vet, heller inte motiverad. Det skall man också ta hänsyn till vid denna historieskrivning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i denna fråga.

Anf. 115 BERTIL MÅBRINK (vpk) replik:

Herr talman! Det är riktigt att den folkpartistiska reservationen icke är motiverad. Det kan väl, med tanke på regeringssamarbetet och sammanhållningen inom denna, finnas sina förklaringar till detta. Men regeringen sprack ju ändå.

Såvitt jag kan förstå måste dock reservationen från de folkpartistiska statsråden bero på att Sandviks investering just innebär en utvidgning av produktionen. Såvitt jag vet var det fråga om att installera nya maskiner i en ny anläggning som skall byggas i Sydafrika. Det är, Sven-Erik Nordin, någonting annat än att byta ut två gamla maskiner. De sydafrikanska tidningarna hälsade också denna dispens för Sandvik med tillfredsställelse. De talade om att investeringen innebär stora möjligheter till en ny produkt som skulle vara betydelsefull också för Sydafrika. Och tidningarna såg mycket positivt på den investering som Sandvik skulle göra. Det är detta som är viktigt när vi diskuterar denna fråga. Därmed strider också detta beslut mot innehålllet i den lag om förbud mot nyinvesteringar i Sydafrika som antogs av riksdagen 1979.

Jag har ställt en fråga till socialdemokraterna beträffande utrikesnämnden, och jag skall passa på att upprepa den här. Vad är anledningen till att ni inte själva begärde att utrikesnämnden skulle inkallas? Jag kan inte se varför man över huvud taget skall göra detta till ett stort nummer. Jag förstår inte riktigt den socialdemokratiska reservationen. Jag kan inte se att detta är huvudfrågan ur konstitutionell synpunkt – den måste vara det som jag har tagit upp och som herr Nordin nu har försökt att argumentera om.

Ondsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Dispens enligt
den s. k. Syd-
afrikalagen*

Anf. 116 STURE THUN (s) replik:

Herr talman! Sven-Erik Nordin säger att vi socialdemokrater tidigare i debatten har klagat över att regeringen har haft för bråttom i sin handläggning av ärenden. Det har vi visserligen gjort, men när detta ärende kom till handelsdepartementet den 6 mars hade kommerskollegium hört berörda remissinstanser. Det framgår av handlingarna att man hade s. k. gemensam beredning redan den 17 maj 1980 i denna fråga.

Jag ser det så, att när man sedan inom regeringen kunde konstatera denna oenighet i en så här principiellt viktig fråga, fanns det anledning för statsministern att höra utrikesnämnden.

Anf. 117 SVEN-ERIK NORDIN (c) replik:

Herr talman! Jag är övertygad om att om regeringen skulle ha fattat ett snabbt beslut, låt oss säga efter en eller annan månad, så skulle vi nog här i kammaren fått höra att regeringen hade gått för brådstörtat till väga. Men vi skall väl inte söka sak om sådana ting.

Jag vill sedan betyga att Sydafrikaärendet handlar om känsliga och besvärliga ting. Man kan utifrån olika ståndpunkter hamna på olika resultat – det är ingenting att säga om det. Men någonstans måste man ju ändå bestämma sig för hur lagen skall tillämpas, och det har nu skett.

Herr talman! Låt mig sedan påpeka att det efter det att detta ärende avgjordes har förekommit fler ärenden som har avsett dispens från Sydafrikalagen, och i de ärendena har regeringen varit enig.

Anf. 118 DANIEL TARSCHYS (fp):

Herr talman! Under folkpartiregeringens tid antog riksdagen som första parlament i världen en lag om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia. Det är en lag som haft stort symboliskt värde vid de internationella ansträngningarna att bekämpa apartheidpolitiken. Det är en lag som också har stärkt Sveriges internationella anseende i stora delar av världen. Moderaterna var ensamma om att rösta emot den lagen.

I följande prövade regeringen en ansökan från Sandvik om dispens från 4 § i Sydafrikalagen. Den prövningen resulterade i att regeringen biföll Sandviks ansökan men att samtliga folkpartistatsråd reserverade sig för avslag. Moderaterna och centerpartisterna i regeringen såg mera till företagets behov, medan folkpartisterna fäste större avseende vid lagens syften.

Nu visar det sig att även socialdemokraterna i konstitutionsutskottet ömmar för företaget, som inte fick investera i Sydafrika. De protesterar visserligen inte mot regeringens beslut, men hävdar att Sandvik fick vänta alltför länge på besked. Därtill finner de det anmärkningsvärt att utrikesministern har reserverat sig i en utrikespolitisk fråga, och vill på den grunden framställa en erinran till riksdagen.

För min del finner jag det rätt överraskande att socialdemokraterna har hakat upp sig på den här frågan. Det stämmer inte alls med deras traditioner på det utrikespolitiska området. Och jag undrar i mitt stilla sinne vad socialdemokraterna i utrikesutskottet egentligen tycker om den lilla åsne-

Nr 145

Onsdagen den
20 maj 1981

*Granskning av
statsrådets tjänste-
utövning m. m.*

*Dispens enligt
den s. k. Syd-
afrikalagen*

spark som deras kolleger i KU nu försöker rikta mot utrikesministern och folkpartisterna i regeringen. I Sydafrikafrågor brukar det nämligen inte annars vara svårt att komma överens mellan socialdemokraterna och folkpartiet.

De invändningar som framförs i reservationen är också underliga. Man talar om en alltför segdragen handläggning, när tiden mellan Sandviks sista, kompletterande skrivelse och regeringsbeslutet bara var två månader, inkl. julhelgen. Från både den socialdemokratiska och de borgerliga regeringarnas tid går det att finna hundratals dispensärenden som tagit avsevärt längre tid att hantera.

Den andra angreppspunkten är lika svag. I regeringskansliet hanterades frågan som ett gemensamt ärende för handelsdepartementet, industridepartementet och utrikesdepartementet. Föredragande i regeringen var handelsminister Staffan Burenstam Linder. Det var alltså inte det föredragande statsrådet, utan ett annat statsråd, som reserverade sig. Som socialdemokraterna i KU mycket väl vet har sådana reservationer förekommit tidigare, även under socialdemokratiska regeringar och också när det gällt frågor med utrikespolitisk anknytning.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

5 § Anmäldes och bordlades

Socialutskottets betänkanden

1980/81:40 om barnomsorg m. m. (prop. 1980/81:100)

1980/81:41 om förmedling av samtal med texttelefoner (prop. 1980/81:181)

1980/81:42 om blodförsörjningen m. m.

Näringsutskottets betänkanden

1980/81:33 om vissa anslag inom ekonomidepartementets område (prop. 1980/81:100)

1980/81:54 om skogsindustrin (prop. 1980/81:130)

1980/81:59 om finansiering av stirlingsprojektet, m. m. (prop. 1980/81:161)

6 § Kammaren åtskildes kl. 17.57.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert